

*Rómske advokačné a výskumné stredisko
eduRoma – Roma Education Project
Centrum pre výskum etnicity a kultúry
Romano Kher
In Minorita
Komunitné centrum menšín
Rómska platforma
Únia rómskej telesnej výchovy a športu
Spokojnosť – centrum sociálnych služieb
Sapliŋq*

**Raporto palo monitorisaripen e civilone societaqo
pal-i implementàcia katar o nacionalno strategikano fremo pala
e Rromengo jekhipe, inkluzia, thaj participacia
ande Slovakia**

Junos 2025

LEGALNO AVIZA

O suporto e Evropaki Komisiaqo vaś i produkcia kadale publikàciaqi na kerel jekh suporto vaś o sasto savo sikavel numaj e dikhimata le autorurenqe, thaj i Komisia naśti te avel responsibilo vaś savi godi buti savi šaj te avel kerdini e informàciaqi savi si and-i late.

Editor: Zuzana Havírová

© *Rómske advokačné a výskumné stredisko*, 2025

O raporto sas kerd katar jekh koalicia e organizacienqi:

- Rómske advokačné a výskumné stredisko
- eduRoma – Roma Education Project
- Centrum pre výskum etnicity a kultúry
- Romano Kher
- In Minorita
- Komunitné centrum menšín
- Rómska platforma
- Únia rómskej telesnej výchovy a športu
- Spokojnosť – centrum sociálnych služieb
- Saplinq.

O raporto sas kerdino sar kotor katar e inicijativa 'Preparativno Akcija – Romano Civilo Monitoring – Zuraripe e kapacitetosko thaj involviripe e Romane thaj pro-Romane civilno societatosko ande politikako monitoripe thaj revizija' implementirime katar jekh konzorciumo legardo katar e Demokracijako Instituto katar e Centralno Evropake Univerziteto (DI/CEU), ande save si vi e Evropake Romane Grassroot Networks Networks Secretaria (ER GO), o Fundo Fundo (FSG), thaj o Evropako Centro vash e Romane Hakaja (ERRC). I inicijativa sas finansirimi katar e Evropaki Komisiaki Generalno Direktorati vash Justicia thaj Konzumentura (DG JUST) telal o servisosko kontrakto nr. JUST/2020/RPAA/PR/EQUA/0095.

O raporto reprezentil e arakhadimata le autorengo, thaj vov na trubul te sikavel e dikhimata le konzorciumoske vaj le Evropaki Komisiake save nashti te aven responsibilo pala savi godi buti savi shaj te avel kerdini katar e informacie save si ande kado lil.

CHARNE LAVA	7
JEKHETAÑARIBEN	8
ANGLUNES	12
1. IMPLEMENTÀCIA E NRSF-ESQI	14
1.1. KLUČNE BARJARIPA THAJ EFEKTIVNOST E IMPLEMENTACIAKI	14
1.1.1. <i>Paruvimata ando NRSF thaj Akciake Planura</i>	<i>14</i>
1.1.2. <i>Progrèso andi implementàcia</i>	<i>14</i>
1.1.3. <i>Efikasno monitoringo</i>	<i>15</i>
1.1.4. <i>Kolekcia e datengo</i>	<i>16</i>
1.2. NRSF-ESQI SINERGIA E THEMESQE THAJ EU-ESQE AKCIENQE	17
1.2.1. <i>Komplementarno politike</i>	<i>17</i>
1.2.2. <i>Linipe e EU akciencar</i>	<i>18</i>
1.2.3. <i>Te kerel pes buti e problemurenqe katar e anglune evaluàcie</i>	<i>18</i>
1.3. ROMANO KOTORLEUTNIPE ANO IMPLEMENTIRIBE THAJ MONITORINGO	19
1.3.1. <i>Involviribe e romane CSO-enge an i implementacia</i>	<i>19</i>
1.3.2. <i>Rroma ande publikane institucie save implementirin o NRSF</i>	<i>19</i>
1.3.3. <i>Romano participacia ando monitoringo thaj evaluacia</i>	<i>20</i>
1.3.4. <i>Kontribucia katar Nacionalno Romani Platforma pala implementacia NRSF</i>	<i>21</i>
2. REVIZIA PAL-O TEMATIKANO AREA	22
2.1. MARIPE MAMUJ ANTICIGANIZMO THAJ DISKRIMINACIA	22
2.1.1. <i>Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo</i>	<i>22</i>
2.1.2. <i>Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF</i>	<i>23</i>
2.2. EDUKÀCIA	23
2.2.1. <i>Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo</i>	<i>23</i>
2.2.2. <i>Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF</i>	<i>26</i>
2.3. BUTÄQO THAN	27
2.3.1. <i>Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo</i>	<i>27</i>
2.3.2. <i>Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF</i>	<i>28</i>
2.4. SASTIPASKO ZUTYPE	28
2.4.1. <i>Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo</i>	<i>29</i>
2.4.2. <i>Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF</i>	<i>30</i>
2.5. KHER, ESENCIJALNE SERVISURA, THAJ ENVIROMENTIAKI JUSTÌCIA	30
2.5.1. <i>Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo</i>	<i>31</i>
2.5.2. <i>Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF</i>	<i>32</i>
2.6. SOCIALO PROTEKCIA	33
2.6.1. <i>EFIKASNOST E NRSF-ESQI ANDO LAČHARIPEN E PROBLEMURENQO</i>	<i>33</i>
2.6.2. <i>TE KEREL PES BUTI E PROBLEMURENQE AVRIAL O NRSF</i>	<i>34</i>
2.7. SOCIALO SERVISURA	34
2.7.1. <i>EFIKASNOST E NRSF-ESQI ANDO LAČHARIPEN E PROBLEMURENQO</i>	<i>35</i>
2.7.2. <i>TE KEREL PES BUTI E PROBLEMURENQE AVRIAL O NRSF</i>	<i>36</i>
2.8. PROTEKCIA E ČHAVORRENQI	36
2.8.1. <i>EFIKASNOST E NRSF-ESQI ANDO LAČHARIPEN E PROBLEMURENQO</i>	<i>36</i>
2.8.2. <i>TE KEREL PES BUTI E PROBLEMURENQE AVRIAL O NRSF</i>	<i>36</i>
2.9. PROMOVIRIBE (O DŽANGLIPE PALA) E RROMANE ARTURA, KULTURA, THAJ HISTORIJA	37
2.9.1. <i>EFIKASNOST E NRSF-ESQI ANDO LAČHARIPEN E PROBLEMURENQO</i>	<i>37</i>
2.9.2. <i>TE KEREL PES BUTI E PROBLEMURENQE AVRIAL O NRSF</i>	<i>38</i>

3.	FOKUS PE KLÀVUNE PROBLEMURÀ SAVEN AFEKTIN E ROMEN	39
3.1.	SEGREGACIA ANDE EDUKACIA	39
3.1.1.	<i>Efikasnost e NRSF-esqi ando lacharipen e problèmosqo</i>	<i>41</i>
3.1.2.	<i>Sinergija e avere akciencar</i>	<i>42</i>
3.1.3.	<i>Romani participacia</i>	<i>42</i>
3.2.	REZIDENCIALNO SEGREGACIA ANDE ČORORE MAHALE	42
3.2.1.	<i>Efikasnost e NRSF-esqi ando lacharipen e problèmosqo</i>	<i>44</i>
3.2.2.	<i>Sinergija e avere akciencar</i>	<i>45</i>
3.2.3.	<i>Romani participacia</i>	<i>45</i>
3.3.	PROJEKTURA SAVE PROMOVIRINEN TEMPORARNO SEGREGUIME BUTJA	45
3.3.1.	<i>Efikasnost e NRSF-esqi ando lacharipen e problèmosqo</i>	<i>47</i>
3.3.2.	<i>Sinergija e avere akciencar</i>	<i>48</i>
3.3.3.	<i>Romani participacia</i>	<i>48</i>
3.4.	KAPACITETOSKO VAZDIPE/ZORARIPE E ROMANE CIVILNO AMALIPASKE ORGANIZACIENGO	48
3.4.1.	<i>Efikasnost e NRSF-esqi ando lacharipen e problèmosqo</i>	<i>49</i>
3.4.2.	<i>Sinergija e avere akciencar</i>	<i>50</i>
3.4.3.	<i>Romani participacia</i>	<i>50</i>
4.	UTILIZACIJA E EU-E INSTRUMENTURENGI VAŠ O FINANCIÀRIPEN	51
4.1.	KONDICIE PALO IMPLEMENTIRIBE EU FONDJENGO BAŠO JEKHIPE E ROMENGO	51
4.2.	ROMANO CIVILNO AMALIPE THAJ IMPLEMENTACIA TARO EU FONDIA	54
	KONKLUZIE THAJ REKOMENDACIE	57
	REKOMENDACIE E NACIONALNE AUTORITETENGE	57
	REKOMENDACIE E EVROPAKE INSTITUCIENGE	57
	REKOMENDACIE E CIVILO SOCIETAQE	58
	REFERÈNCE.....	59
	LISTA E INTERVJUEHQI.....	59
	KLJUČNE DOKUMENTURA THAJ RAPORTURA PALA POLITIKA	59

CHARNE LAVA

AP	Akčno planos
EK	Europakeri komisija
ERDF	Europakero fondos vaš regijonaliko duravipen
ESF	Europakero socijalno fondos
ESIF	Europakere šstrukturika the investika fondi
FRA	Europakeri unijakeri agentura pedal bazutna čačalipena
HDP	Buchlo kherutno produktos
KBS	Biskupengeri konferencia andal Slovakija
KC	komunitno centros
MDV	Ministerstvos vaš dromaripen the ačhaviben andal SR
MRK	Marginalizimen romane komuniti
MVO	Bigovermentoskeri organizacija
NKÚ	Jekhučeder predikhado urados vaš Slovakijakeri republika
NEET	O džene bijobuťaripen, na sikhľon the na odbornones pen na zachuden („ <i>not in education, employment, or training</i> “)
NRIS	Strategija vaš Romengeri integracija dži beršeste 2020 (2011-2020)
NRSF	Strategija vaš jekhtones, inkluzija the jekhebuťariben le Romen dži beršeste 2030 (2021-2030)
RÚVZ	Regijonaliko urados vaš nipengero sastipen
ŠKD	Čhavengere školakere klubi
TPS	Tematikaňi buťardí grupa
TSP	Tereno socijalno buťi
ÚPSVaR	Centros vaš e buťi, socijalna veci the famelija
ÚSVRK	Splnomocňenskero urados pedal romane komuniti

JEKHETAÑARIBEN

O raporto dikhel i implementacia e Nacionalno Romane Strategikane Rameske (NRSF) ano periodi 2022-2024, sikavindoj notabilno došalipa ki oleski exekucia. Vi te si ke le monitoringoske procesura sikaven varesave zorale riga, si thana save trubun te lačharen pes, sar so si o kvaliteto e implementàciaqo, i inkluzività, thaj o xatjaripen le autoriteturenqo pal-i NRSF-esqi kompleksità. Jekh ključno pučipe si kaj o NRSF na resljarel e majbari populacia; sar konsekvencia, e mere našti te keren buti e predrasudencia thaj e rasizmosa mamuj e Roma. Akava činavel e zumavimata save si resle pe romani inkluzia.

O raporto akcentirinel o urgentno trubujipe vash sistemsko vazdipe vash te resel pes efektivno, duryaripe, thaj buxlo suportirimo e romane inkluziako. Kado summaripe del jekh dikhipen pal-e šerutne araxhadimata, save si elaboratime thaj arakhle ande detalura anθ-o sasto raporto.

Implementàcia e NRSF-esqi

O gavermento adoptisardas o NRSF ando 2021, palal so avile leske pandž Akciake Planura (AP) maškar o 2022 thaj 2024. Kadala Akciake Planura si ande relacia pala kadala thana: edukacia, buti, kher, sastipe, thaj o maripe mamuj o anticiganizmo thaj e promocia e participaciaki thaj si validne pala o periodo dži ko 2030.

Ko 2022 berš, totalo 139 Akcie sas planirime vaš implementàcia, katar save 34% sas kerde. Numaj, maj but aktivitetura na nakhle sar so sas ažukerdo. I situacia sas sa kadja ko 2023 berš.

O NRSF si monitorisardo sako berš, nakhelas o duj beršesqo časo rekomendisardo kaθar o Evropaqo. E beršeske evaluaciake raportura pala implementacia e Akcione planurenqo si pe webbrig katar o Ofiso katar Guvernosko Plenipotenciario pala Romane Komunitetura (OGPRC).

O kidipe e datengo vash o jivdipaske kondicie e romane populaciake si ano drom, e aktualizime Atlas e romane komunitetyengo planirimo vash o bersh 2025. Bizo te oven kontinuime zoralipe vash te kidel pes data thaj signifikantno investicie, o arakhipya siton tikno vahti vash te informinen o keripe e politikengo.

Varesave themesqe politike, maškar lende jekh amandmano vaš o Zakono pal-i Edukacia thaj e sociàlo reforme, dikhen pes te aven ande konflikto e objektivurenqo e NRSF-esqe. Vi kaj nesave projektura telal o Plano pala Sastjaripe thaj Resilienca palo COVID kamen te promovirinen i inkluzia, von na konzistentno keren buti e segregaciasa, savi ačhel sar sistemsko pharipe vash e Rromengi egaliteta thaj inkluzia.

Rromane organizaciengo involviripe ande implementacija e AP-enge si limitirime. E Rroma keren buti ande regionalne ofisura thaj projektura, numaj lengi reprezentacia ande publikane institucie ačhel biklardo pala legale restrikcije ande relacia pala kidipe data pala etniciteto. Numaj cikne Rroma len than ande NRSF monitoringo thaj evaluacia, bi-transparentno nominaciake procesurenca. I platforma OGPRC, organizisardi maškar o 2021 thaj o 2022, šaj te kerel pes publikani debata pal-e Akciake Planurā, numaj lesqo impakto p-o keripe e decizienqo si bišajdo.

Dikhipe e themesko situaciako palal o than

Maripe mamuj o anticiganismo thaj i diskriminacia: O NRSF ande bari rig na resljas te implementirinel piro Akciako plano mamuj o anticiganismo. O Slovakiako Nacionalno Centro pala Manušikane Hakaja kerdas planirime treningoske aktivitetura, numaj lengo spektro si limitirime ande relacia pala o barope e problemasko. E guvernosqe zumavimata te činaven e rromane stereotipurā bi-kamle zurarde len kana sikavenas e rromen maj anglal sar lošale. E mesure te maren pes e xoliasa, te edukinen pes e medije pal-i lači reprezentàcia, thaj te vazden pes o kritikano gindipen te maren pes e bi-lače informàcie na sas kerde. Anti-diskriminaciake aktivitetura si fragmentime ande diferentne Akciake Planura thaj naj len jekhutno drom. E maj efektivne aktivitetura ande advokacia pala Rromane čačipa si implementuime katar CSO-ura.

Edukacia: Nesave lače barjaripa save si ande relacia e edukaciasa anglal e škola si registrime. O Recovery and Resilience Facility kerdas but investicie te vazdel o kapaciteto e čavorrenqo anθ-i sasti them. Jekh nevi politika vash finansiripe vash e chavorengi škola savi si kerdini desari o 2025 bersh si shaibe te lacharel o aksesio ki angluni edukacia sa e chavorenge, thaj e trin- thaj shtar bershenge chavore si len hakaj te aven andre ki chavorengi škola. Numaj, o impakto upral e romane čhave našti te dikhel pe pe akaja faza. E školenge na si len definime strategie vaš te angažuin e rromane dada thaj deja, thaj e programurā vaš e siklāripnasqe programurā

si asociime e na-konzistentu finansiripnača. E bariere te agorisarel pes i fundoni škòla kana si phuro maj dur limitisarel e šanse vaš edukacia. Anti-diskriminaciake politike sikaven limitirime efektiviteto, slabo desegregaciake standardurenca thaj bi themesko suporto pala implementacia. E škòle šaj te aven inke kerde anθ-e segreguime thana, so kerel maj bilači i ekskluzia. Jekh nevo zakono del šaj saripen e segreguime škòlenqe te len o anav sar 'minoritetosqe škòle', so šaj te phagel e desegregaciaqe zumavimata.

Buti: Evaluàcie pal-i implementàcia e NRSF-esqi anθ-o šerutno butàqo, kerde katar o governo, priznain kaj maj but aktivitetura dine na-satisfakciake rezultatura. Butàqo than e programura naj len fokuso pe marginalizirime Romane komunitetura (MRK) thaj našti keren evaluacia pala lengo impakto. O involviripe e bi-kvalifikuime aktorengo del kontribucia ko bi-efikasne rezultatura. Diskriminacia kana lel pes buti persistiril, bi te kerel maj bare zumavimata sar lokalno kampanje thaj legalno zor. E zumavimata te keren buti vash Butivar e roma na den e trubulimaski edukacia vaj džanglimata pala lengi lungo vramaki integracia ande marketi e butjako. E akharde 'nacionalno projektura'¹ našti te den formalo treningo savo šaj te kerel tranzicia e romane personalosqi ande majbare profesie. Trubul te oven strategije vash o sastipasko butjaripe te phagen pes o stereotipura thaj te vazden e Rromengi reprezentacija ande kvalificirime profesie.

Sastipe: But aktivitetura asociime e Akciake Planosa vash Sastipe, savo sas dino sar jekh kotar e maj lache kotar e evaluatora, sar so si e vizite khere e chavorenge, sas bilache kerde ja bi efektivne. Maj but areslipa dependin pe ESF-financirime Nacionalno Projekto 'Saste Komunitetura', savo del vasho ažutipe e bešutnenge kotar e marginalizirime Romane komunitetura, numaj našti te kerel buti e sistemsko problemencar thaj bi lačhipnasa savencar arakhen pes e Rroma, sar so si sistemsko diskriminacia thaj limitirimi disponibiliteta e sastipasko zutipe ko nesave thana. O monitoripe e sastipaskere diskriminaciako sasa kerdino numa na pherdo implementirimo, thaj e propozime zakonura vash o aksesu e sastipasko zutipe e Romengo na sine kerdine. Preventivno griža (eg., dentalno tretmano, kancerosko skriningo) si bi-dostupno vaš e maj čorre Rroma, thaj problemura sar menstrualno čororipe thaj aksesu pe kontraceptive si bisterde.

Kher: esencijalne servisura, thaj enviromentalno justicija: Romane komunitetura maj dur arakhen pes e thanakere segregacijasa, maj dur socialno ekskluzija, thaj limitirime aksesu pe esencijalne servisura. Bizo phuv o barvalipe vaj o barvalipe, sistematikane lačharimata e kherengo si phanle. O komunalno na-kamlipe te lel kotor ano projektura vash socialno khera vash politikane thaj socialno pharipa phandel o progreso. Diskriminàcia ande khera ačhel bi-adresime. Bidostato finansiripe muklas te legalizirinel pes numaj jekh cikno kotor taro naformalno romane bešipnaske thana. Limitirime komunalno participacia ko socialno kherakere projektia avel kotar o bi intereso thaj resursia. Nesave inicijative, sar so si o CSO projekto 'Domov', sine sukcesno ko disave kotora numa na resle ko aver thana sebepi e finansijakere bariere savencar arakhen pe o Romane familie. E projektura vaš e tèknikani infrastruktura progresisarde, numaj sas but tikne te šaj te resen e ćacutne trubujimata. E enviromentiaki justicia si bi-dikhli. But Romane beshipaske thana arakhena pe ekstremno pollucia, riziko taro baro pani, thaj pharipaske kondicie djivdipaske, bizo jasno mere ko NRSF te adresirinen olen.

Socialo protekcia: O NRSF na si les pherdo mesura te lačharel sistematikane socialo protekcia thaj maj but dependil pe vazdipe e butjako. Limitirime aksesu ki suporto e lovengo programura thaj na-adekvatno sheme vash o suporto vash o inkomesti kerde signifikantno kontribucia vash e socialno vulnerabiliteta e romane komunitetonge. O Zakono pala Socialo Ekonomija ažutisardas te kerel pes buti pala bi-lačhe grupe, maškar lende vi e Rroma, numaj e programura pala socialo suporto pala e Rromane džuvlja či resle.

Socialo serviso: Komunitetosko Centro thaj terenoso socialo buti ažutime katar EU-eskere fondura, save si kerdine governoske aktivitetura pala marginalizirime Rroma deše berša, si anglal jekh na-sigurno avutnipe. Kodolesqe 2023, o involviripe e Romengo ande kadala servisura si maj tikno, specialo pe nivelura e bare menadžmentoske, palal jekh restruktuiripe e projektosko implementipe. O fokuso si pe o numero e participanturengo maj but sar o kvaliteto vaj e rezultatura. O personalo na lel dosta treningo pe pučhimata sar so si o kvaliteto e kherengo, thaj o phanglipe maškar e NRSF objektivura thaj e socialne servisura ačhel slabo. Vulnerabilno grupe (eg., phure, handicapime, zloupotrebime džuvlja, thaj čhave) si len limitirime aksesu pe socialne servisura, inkluzivno rezidencijalne thaj ambulatorikane servisura sar khera e phurenge vaj emergencake khera.

¹ O 'Nacionalno Projekto' si jekh šerutno slovako mekanizmo vaš te labàrel pes e EU-esqe fondurà, kaj o govèrno, jekh publikano autoritèto, vaj aver anglal-alosardo organo direkto implementisarel strategikane importantne projekturà, kontrasteča te inkrel putarde, kompetitivne akharimata vaš propozalurà.

Protekcja e čhavorengi: O NRSF dikhel numaj pe akala thana sar sekundarno pučipe, bi direktno fokus o lačharipe e čhavorengo protekciako sistemo pala čhavore katar čorole vaj marginalizirime funda, maškar lende vi Rromane čhave. Na propozil sistemsko paruvipe te vazdel pes o arakhipe e chavorengo hakajengo. O problem o e biasvale tretmanosko thaj vi e dokumentirime kazusura e policiake violenciake mamuj e Romane čhave si pindžardo numaj na si kerdo. Naj klaro te si i tema e čhavorenqi protekcja thaj e čhavorenqe xakaja and-o treningo e anti-ekstremizmosqo e oficerurenqo e zakonosqo.

Promoviripe (ašundipen pal-o) Rromane arturā, kultura, thaj historija: O suporto vaš i Romani kultura and-i Slovakia si kritikisardo sar na-dosta thaj bi-organizirime, thaj maj dur si rizikuime katar i akanutni generalo destabilizacia la kulturaki politikaki and-i Slovakia. Bizo varesavo finansijako suporto katar e kulturalne institucije thaj inicijative, e rromani kultura ačhel marginalizirime bi-sigurno avutnimasa pala but importantne institucije sar so si o Romathan Theatro, Dokumentacijako thaj Informacijako Centro pala e Romani Kultura, thaj o Muzeumo pala e Romani Kultura. E romane medije, sar so si o Romano Nevo Lil, marenpe e nakonzistentno finansiribaja.

Fokuso pe ključne pučhimata save astaren e Romen

Segregacia ande edukacia: Rromane čhave andar marginalizirime komunitetura butivar phiren ande segreguime škole save si numaj Rroma pala lokalo školako zoniripe thaj čororipe, so zurarel ekskluzia thaj na-egaliteto.

Neve politike shaj te zuraren e segregacia kana redefinirin kadale shkole sar etnikane minoritetonge institucije. Ko juni 2024 berš, o Ministeriumi bašo Edukacia kergja propozalo te kerel pe angluni romani etnikani/minoritetikani škola ko 2024 berš. Rakúsy bi te konsultirin e romane reprezentanton. I UNESCO-qi Konvención pal-i Diskriminacia anθ-i Edukacia phenel kaj i edukacia e minorititurenqi trebal te avel volontáro thaj te del kvaliteto barabar sar o mainstream škola. Mamuj e protestura katar e CSO thaj ekspertura thaj but pharimata pala o kvaliteto e edukaciako ande kava partikularno kazuso, o Ministeriumo pala Edukacia gelo maj dur, vazdindoj e dar kaj e Rromane čhave ka aven zorasa ande segreguime edukacia telal o šaipe e promociako e minorititurengo čačipengo.

I segregacia si zabranime ande školako zakono katar o 2008-to berš, numaj e interpretacie si diferentne, thaj e krisura našti te keren konzistentno desegregacia. Ko 2024 berš, o Ministèro vaš Edukacia identifikisardas 468 škole save si anθ-o riziko thaj introducisardas desegregaciaqe standardurā. Numaj, kadala standardura naj len finansijako thaj metodologikano suporto, našti te keren buti e ključne pučhimata sar specialne klase thaj politike pala zonepe e školako. I decizia te kerel pes jekh rromani etnikani škola sas lini bi te kerel pes konsultacia e rromane dadenθar vaj e komunitetenqe reprezentanturenqe, phagindoj e maškarthemutne manuškane xakajaqe principurā. Bizo legalo zabrana thaj politikane zumavimata, e Slovakiako edukaciako sistemo maj dur kerel segregacia e Rromane sikljovnenqe.

Rezidencialno segregacia ande čorore mahale: Rezidencialno segregacia ulavel e socialne grupe pala etniciteto, rasa thaj ekonomikano statuso, so kerel deprivacia thaj socialo tenzije. Romani segregacia, historikane čhudino ande asimilaciaqe thaj marginalizaciaqe politike, inkrel pes. O NRSF kamel te ciknjarel e segregacia numaj naj les lačhe finansiripe thaj konkretne planura. Maj bare themesqe politike vaš khera našti te eksplicitno adresirinen i Romani inkluzia, xasaren sistemikane paruvipnaske shaipa. Dži kaj e Rroma len than ande politika, čači desegregacia mangel maj zurale lokalne strategije thaj adekvatno finansiripe.

Projektura save promovirinen temporarno segregirime butja: Rroma arakhen pes diskriminacija, edukacijake bilačhe butjasa, thaj limitirime šajimata butjarimasa kana den andre po marketi e butjako. And-o than te adresisaras kadala pučhimata, but projektura keren segreguime butja pala Rroma, zuraren e segregacia maj but katar e inkluzija. Ko nakhle 15 berša, rolje sar komunitetoscere butjarne thaj sikavne asistentura iklilo, numaj našti te kerel tranzicia e Rromenqi anθ-i mainstream buti. Jekh kazusoski studia katar e Nacionalne Projektoske Barjaripaske Ekipe (DT) sikavel kaj kana kadala ekipe kamen e socialo inkluzia, maj but aktivitetura ačhen izolirime andar e Romane komunitetura. E Nacionalne Projektura keren buti e Rromenqe, numaj na si len o dodavdo vastnipe e formalno edukaciako, savo ka kerel len te aven maj lačhe butjarne ando mainstream butjarimasko marketo palal so agorin pes e Nacionalne Projektura.

Kapacitetosko barjaripe/zoraripe e romane civilno societatosko organizaciengo: E romane organizacie ande Slovakia historikane dependisarde pe maškarthemutne institucije pala kapacitetosko vazdipe pala jekh bibutjaripe suporto andar o them. Katar o 2017-to berš, o Fondo vaš e Minorititurenqi Kultura (Fond na podporu kultúry národnostných menšín) žutil e rromane kulturalne aktiviteturā maškar aver nacionalne/etnikane

minoriteturā. O NRSF si les inkliste provizie vash e Romani participacia kotar o 2021 bersh, feri so e politike restrikcie kerde phanglipe vash e aktualno implementacia. E Romane CSO-a butivar nakhen pharipa ko institucionalno barjaripe, strategije pala finansiripe, thaj profesionalne kapaciteta. Kana von len themesko finansiripe, lengo pativipen pe kodo butivar phandel lenqi indepedenca.

Vi te o AP vash o maripe e anticiganizmosko kamlas te kerel maj lokhes e romengi participacia ando kerdipe e politikako, lesko implementipe ačhilo phandlo vash e politikani instabiliteta, anglune alosarimata, thaj e governoske akcie save slabisardo o civilo societeto. Desar o sherutnipe e premieresqo Robert Fico astarda anθ-o Oktōbro 2023, e rromane organizacie, khetanes e avere CSO-ença, nakhle jekh bari politikani represia. O bi-ažutipen e kooperaciaqo maškar OGPRC thaj e Rromane CSO-urā žangleas e gavermentosqe te implementisarel e politike save afektisaren negativno e rromane komuniteturā, sar so si i redukcia e sociālo lačhipenqi thaj o suporto vaš o kontroverzno škōla numaj vaš e Rroma, bi te malavel pes jekh signifikantno opōzicia vaj kontrola.

Užaripen e EU-esqe finansikane instrumenturenqo

Dzi kaj e fondura katar o EU khelen bari rola ande roma inkluzijake zumavimata ande Slovakia, lengi implementacia vazdel pharimata ande relacija pala sastipe, desegregacijake politike, thaj participacia ando civilo societeto. Barārdem trubul nacionalno finansiripe, majlačho dikhipe pe projektosko efektiviteto, thaj majzurali Rromengi reprezentacija ande decizjake organura te šaj sigurilpe čačutni thaj lungo vramaki socialno integracija.

O programosko periodo 2021-2027 alosarel resurse telal o Objektivno 4 e Partnersko Akordosko, fokusirindoj pe socialo inkluzia, edukacia, buti thaj aksesibiliteto e servisurengo. O maj baro kotor katar o finansiripe si dino karing le maj tikne barjarde regionura te ciknjarel pes le regionalne diferencie. E EU love si distribuime katar diferentne ministrura, e OGPRC dikhel pe projektura save si phangle e marginalizirime Romane komunitetura (MRC). I sasti alokacia telal o Objektivno 4 si 3.25 miliardura EUR, 518 milionura EUR si dino vash OGPRC. O Partnerskapsavtal si ande leste mesura pe droma lačharimata e infrastrukturaqe e ERDF-esqe alosaripnasqe 30,5 milionurā EUR.

Ko februari 2025, maj but alosarde fondura sas xramosarde, numaj e pharipa ačhile pal-i sastipen thaj efektivitatea e suportirime projektorenqi. Ko 2022 berš, 85 milionura EUR sas utilizirime vaš e aktiviteturā save si len relacia e NRSF-eça, numaj 12,2 milionura EUR sas katar o budžeto e themesqo. Ko 2023 berš, 261.5 milionura EUR sas utilizirime, 45.4 milionura EUR katar e nacionalne resurse. Implementacia e principurenqi '3D'—destigmatizacia, desegregacia, thaj de-ghetoizacia—sas ključno anθ-e politike vaš inkluzia e rromenqi. Numa, jekh 2024 OGPRC interpretacia reslās te avel bari dar kaj e eksepcie anθ-i aplikacia e desegregaciaqe principurenqi den e komunenge jekh časo te inkren e segreguime provizie. Ande kado konteksto, trubul te avel notirisardas kaj evidencia katar neve thaj purane rodipa konfirmin kaj e segregirime škole den maj cikne edukaciake standardura, limitirindoj e Rromane čhavorenge šajimata.

I participacia e romane civilno societetaki an o implementiribe e lovengo taro EU si limitirimi. O OGPRC kerdas jekh Monitoring Komiteto vash o themesko jekhutno operativno programo, 'Slovakia 2021-2027', andar lende jekh Komisia vaš e Marginalizirime Rromane Komuniteturā, kaj sas prezento numaj jekh Romano civilo societatosko reprezentanto. Mamuj angažmanura ande Akciono plano, involviripe Rromane CSO-urengo ande monitoringo thaj evaluacia ačhel bidosta.

Nacionalno Romano strategikano fremo (NRSF)

I Slovakiaki Strategia palo Egaliteto, Inkluzia thaj Participacia e Rromengi dži ko 2030 berš (NRSF) sasa aprovirimi taro Slovakiako Gavermento ko Aprilo 2021,² thaj olengere palo odova Akciake Plania (AP) ko Aprili 2022 (vash o periodi 2022-2024),³ thaj 24 Decembro (vash o periodi 2025-2027).⁴

Ko Oktòbro 2023, palal e anglune alosarimata, o Robert Fico areslo o angluno Ministro vaš o nevo gavermento andi Slovakia. O agorutno programosko mothodipe vash o bersh 2023-2027 dedikerel numay yekh tikno kotor e trin paragrafyengo vash e marginalizirime Romane komunitet a. O gavermento sikavel kaj e resurse save si čhudine ande berša sas xasarde thaj kaj o than e integraciako e čorore, marginalizirime komuniteturengo naj lačho. Jekh signifikantno pharipe si o drom e Fico gavermento, savo, ande piro programosko mothodipe, phandavel e Rromane integracijake zumavimata anglunes pe butjaripe, dikhindoj maj buxle aspektura katar e socijalno inkluzija, sar so si o maripe mamuj o razismo thaj diskriminacia savi e roma nakhen.

“O gavermento ka ovel but interesirimo vash o potencijalo, maj but vash e motivacia, vash e membrura e marginalizirime grupengo te aven ano marketi e butjako, savo akana si markirimo e butjako skurto.”⁵

Po agor e skurto sekcijako dedikuime e marginalizirime (Romane) komuniteturengo, o governo mothovel kaj ka insistiril te kerel numaj kodola projektura thaj strategije te den suporto e marginalizirime Rromenqe komuniteta savi si la sikavde meripeske impaktura. Numaj, o fakto ačhel kaj vaš jekh gin e projekturenqo, na si evaluàcie vaš o šajutno impakto, thaj vaš varesave projekturā, na si evaluàcie. Sar egzàmplo si o suporto pal-i misionàro thaj pastoràlo buti anθ-e marginalizirime rromane komunitetūrā, pal-e savenθar na-i evaluàcia pal-i mešime pozitivno impakto. Bizo odova, ano Decembri 2024. berš, o Guvernoso Ofiso thaj o Ofisi e Guvernoso Plenipotenciaro vash e Romane Komunitetura (OGPRC) kerde jekh Nacionalno Projekto savo si anavkerdo ‘Komplexno Sistema e Suportoso vash e Marginalizirime Romane Komunitetura prekal e Misionarno thaj Pastoralno Centrura’, alocirindoj 4,5 milionura EUR kotar e EU fondura.⁶

O OGPRC evaluil i implementàcia e AP-enqi vaš svako berš lenqi duràcia. Ko agor e beršesko 2024, o vaxt kana kerel pes akava raporto, evaluàcie e AP-enge vaš o berš 2022 thaj 2023 si lačhe.⁷

Si žalosno kaj numaj o OGPRC dikhel pes sar relevantno glaso e Romengo ando proceso te adoptirinel pes publika politike. Ko OGPRC nane nisave funkcionirime konsultativne organia kote so si reprezentantia taro Roma le organizacie šaj te diskutuin pal-e guvernosqe politike thaj te den sugestie. Paše odova, o ‘Operativno Programo I Slovakia 2021-2027’ (PSK 21-27) na si la putarde procedure vaš e publikaqi participàcia ande Komiteturā vaš o Monitoring, odolesqe našti te den kontribucia e rromane organizàcienqe vaj e eksperturenqe ande kadala komiteturā.

² Disponibilno ko: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/>

³ Disponibilno ko: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=11150349872187148210.

⁴ Disponibilno ko: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2025_2027_final.pdf

⁵ Programosko Deklaràcia e Guvernosqi e Slovakikani Republikaqi, šaj te arakhel pes ko: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376>

⁶ Gavermento Plenipotenciaro vash Romane Komunitetya. [Anunso pal-o akharipe akhardo

“Sasto sistema e suportoso vash marginalizirime Romane komunitetya prekal Misionarune thaj Pastoralune Centrya.] šaj te arakhel pes ko: <https://romovia.vlada.gov.sk/archiv-tlacovych-sprav/vyhlasenie-vyzvy-s-nazvom-komplexny-system-podpory-marginalizovanych-romskych-komunit-prostrednictvom-misijno-pastoracnych/>

⁷ Participacia e Romengo dži ko 2030 berš bašo 2023 berš, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858.

Ano rig e relevancako, amen dikhas sar importantno vash o NRSF te definirinel sistemsko paruvipe. Numa, amen keras na dikhen akava ano aktivitetura planirime vash 2022-2024.

I implementàcia e aktivitèturenqi anθ-e 2022-2024 AP-urā sas bi-satisfakciaqi. E anglune raportura sikaven avri kaj e aktivitetura na sas sistematikane koordinirime mashkar sa e departamentura, thaj kadi kritika ande relacia e implementàcia e anglune AP-enqi sikavdās pes sar čačes.

O NRSF sas kerdo pe baza e Rekomendaciaki katar o Konsilo e Evropaki Uniako katar o 12 marto 2021 pe barabaripe, inkluzia, thaj participacia e Romenge, so sikavela pe sa e thana, mere, thaj aktivitetura kerdine. O NRSF dela nesavo dikhipa pe romane džuvlja thaj terne numa na adresirinel o protekcia e membronge kotar e LGBTI+ komunitetura kotar buteder forme e diskriminaciake. O NRSF na adresisaren sub-etnikane grupe vaj maj phure romane čidimata. I implementàciaqi faza vaš o 2022-2024, šaj te dikhel pes kaj e grupe sar so si e ternimata, e džuvlja, e čhave, thaj e phure na sine dine but atencija.

Pa akava raporto

O ciljo kadale raportosko si te del jekh civilno societatosko perspektivo pala implementacia e NRSF aktiviteturenqi. O monitoringosko raporto sas kerdo katar jekh konzorciumo katar deš Roma thaj pro-Romane organizacie: Roma Advocacy thaj Rodipasqo Centro, eduRoma - Projekto vaš o siklōvipen e rromenqo, Centro vaš rodipen vaš e etniciteto thaj kultura (CVEK), Romano Kher - Roma House, In Minorita, Minority Community Centre, Roma Platform, Union of Roma Physical Edukacia thaj Sporto, Satisfakcia - Socialo Servisosko Centro, thaj Saplinq.

Amen hasnisaras but metode vash o kidipe e datengo. Sa khetane, amen kerdjam 21 intervjuja, katar save 8 sas anglal-anglal semi-strukturime intervjuja, štar sas video semi-strukturime intervjuja, eŧta sas xramosarde komunikacie prekal e-mail, thaj duj sas telefonoske intervjuja. Trin intervjuime sas katar o OGPRC, jekh taro Ministeriumi bašo Transporti, jekh taro Ministeriumi bašo Buti, Socialno Afera thaj Familija, thaj sine jekh grupako video intervju e trin reprezentanturenca katar i Implementàciaqi Agència katar o Ministèro vaš i Buti, Socialne butja thaj familija. Amen vi kerdam intervju jekhe reprezentantosa kotar o Ministeriumo vash Sastipe. Paše odova, šov kerde intervjuja e šerutnenca thaj e reprezentanturenca kotar e komune. Amen vi kontaktirisardam aktiviston katar diferentne regionura, thaj von dine amen pandž intervjuja. Amen kerdjam aver duj intervjuja e intervjuirime manušenca katar o akademiko rig.

Sar kotor katar amaro rodipe pe biro, ame studirisardam but dokumentura ande detalura, mashkar lende—maj importantno—o raportura pal-o monitorisaripen vaš o 2022 thaj 2023,⁸ save inkljen ande jekh avrutni evaluacia. Amen fokusirisardam amen vi pe dokumentura ande relacia e Nacionalne Projekturenca, raportura pala evaluacia e projektosko, thaj analiza save si ande relacia e statusosa e marginalizirime manušengo Romane komunitetura.

O Romano Advokaciako thaj Rodipasko Centro služisarda sar redaktoro pala raporto thaj draftirisarda kotora 1 thaj 4. EduRoma – Projekti vash Edukipe e Romengo dende kontribucia vash o pucipya kola siton phangle e edukaciaya, segregaciaya, thaj kapacitetya konstrùkia. Romano Kher - Roma House gatisarde o kapitelo pa antiziganismo. Ande Minorita kerdine e sekcije pe sastipaskere thaj socialne servisura thaj suporto pala romani kultura. Jekh informalno grupa aktivistongi kerdas jekh importante kolekcia e intervjuenqi ando tereno.

Te na avel potencialno konflikto e interesengo, i Zuzana Havírová andar o Centro vaš o rromano Advokacia thaj Rodipe na len kotor ano keripe e kotoresko vash Akciako Plano vash Mamuj Antigipsizmo thaj Promoviribe Participacia 2022-2024, sar voj sas involvirime ande lesko gatisaripe. Sar vi, i Elena Cinova katar i Unia e Romano Fizičko Edukacia thaj Sporto lije kotor an i gatisaribe e Akcione planesko baši Edukacia 2025-2027.

⁸ Ibid.

1.IMPLEMENTÁCIA E NRSF-ESQI

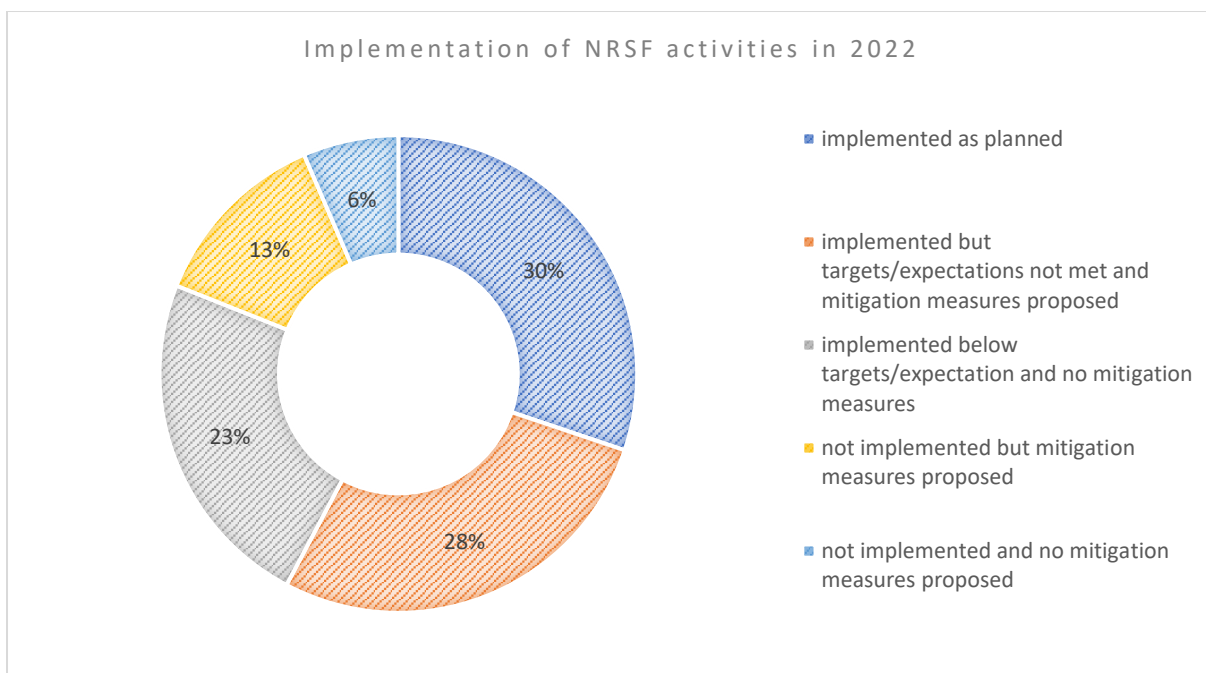
1.1. Ključne barjaripa thaj efektivnost e implementaciaki

1.1.1. Paruvimata ando NRSF thaj Akciake Planura

Ko agor e beršesqo 2024, kana sas xramosardo kadava raporto, na sas paruvimata ande aprovisarde NRSF thaj APs vaš o 2022-2024.

1.1.2. Progrèsò andi implementàcia

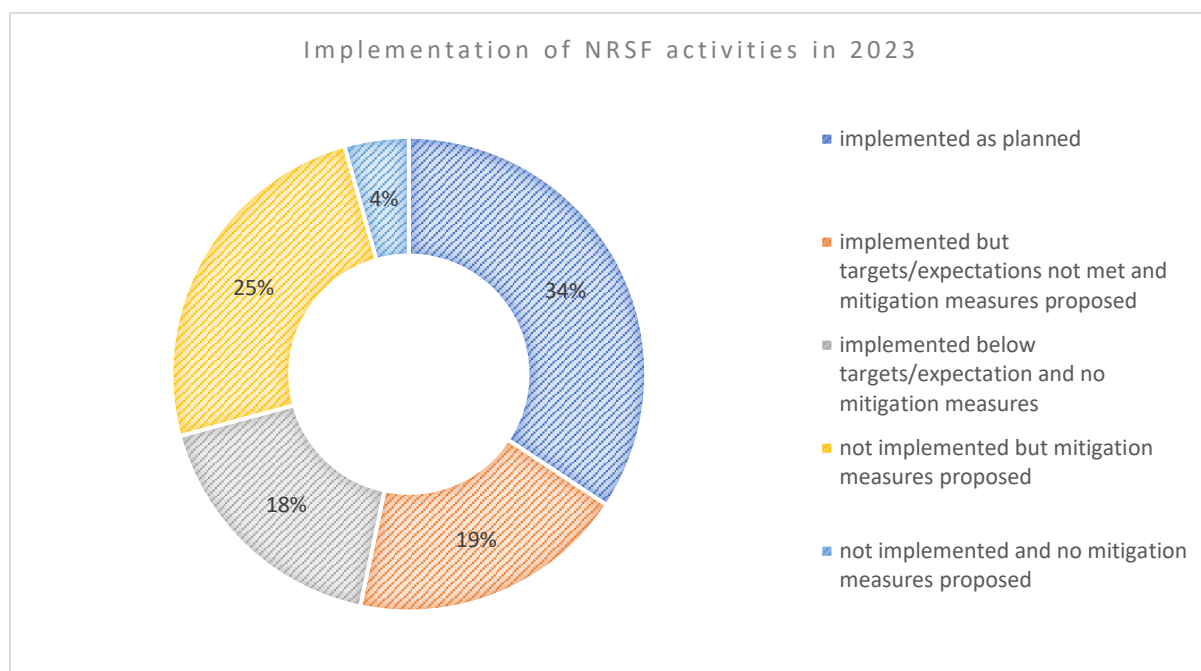
Ko 2022, 117 Aktivitetura sas planirime; e procena lengere implementàciaqi si ilustrime ando grafiko telal. O sasto gin e finansikane resursenqo utilizirime vaš i implementàcia e Akcienqe Planurenqi ando 2022 sas maj but sar 85 milionura EUR.⁹

Data katar o Raporto palo Monitoring pali Implementàcia e Akcienqe Planurenqi katar o NRSF vaš o 2022, procesuime katar le autorură

⁹ Monitoring Raporto pale Implementacija katar Akcijake Planura katar Strategija pala Egaliteto, Inkluzija thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilo ko:
https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858

Ko 2023 berš planirime sas 139 Aktivitetură, thaj i procena pali lenqi implementăcia si sar si akana:¹⁰

Data katar o Raporto palo Monitoring pali Implementăcia e Akcienqe Planurenqi katar o NRSF vaš o 2023, procesuime katar le autorură

Palal o berš 2024, na si disponibilo eksterno evaluăcia vaš o OGPRC.

1.1.3. Efikasno monitoringo

Kana i Evropaki Komisia mangel evaluacia sako dujto berš, i OGPRC-esqi analitikani jekhipen kerel jekh evaluacia e Akciake Planurengo sako berš. O OGPRC patyal kaj asavki beršeski periodiciteta e revizijaki vazdel pes e ministeriengo angažmano. Kadala beršutne evaluăcie inkliste e procene katar e duj responsibilitetură implementirime trupo thaj avrutne ekspertura. O beršesqo raporto savo avela si telal jekh standardo reviziaqi procedura, kodo si, vi androne thaj vi maškar-ministerialno konsultacie. Pala kodo si o raporto dino khaj o regeringo vash o priznajipe.¹¹

Ko Januari 2023, OGPRC lansirisarda jekh akharipe e ekspertonge te aven kotor katar jekh ekspertosko panelo savo si les buti te verifikuil e čačutnipen e sasto thaj e substanca e datengo dino katar svako responsibilo autoriteto ('gestor') thaj te dikhel pes o realo impakto e raportirime aktiviteturengo pe areslipe e NRSF-esko vash o periodo 2022.¹² O membrura katar o ekspertosko panelo evaluisarde i implementăcia e aktiviteturenqi ando periodo savo sas dikhilino katar dendo jekh generalo nota pe jekh skala katar 1 ži ka 5. Sar egzămplo, jekh nota 4 sikavel ke i aktiviteta na sas implementirime palal e rezone save o promotoro šaj te justifikisarel, telal i kondicia kaj o promotoro sas propozime adekvatne korektivne measure. Na si klaro so si adekvatno korektivno akcia, sar akava adekvatno sas kerdini korektivno akcia, te nakhlas varesavo participativno proceso, etc. Sar vi, 3-to klasa sikavel kaj i aktiviteta sas implementisardi pe jekh žangli baza, numaj telal e ažutimata, vaj sas sas jekh čhnavipen andi implementăcia (i aktiviteta si andi faza e preparăciaqi), e cilă na sas resle, thaj o promotori na propozil adekvatno mere. E ekspertura sas odolesqe anglal i situăcia kaj varesave aktivitetura na sas implementirime, numaj i deklarăcia katar o promotōro kaj i aktiviteta sas ando i preparaciaqi faza sas dosta, thaj kadja von sas

¹⁰ Monitoring Raporto pale Implementacija katar Akcijake Planura katar Strategija pala Egaliteto, Inkluzija thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2023, disponibilo ko:
https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858

¹¹ Evaluacia thaj monitoringo e Strategiako pala Jekhipi, Inkluzia thaj Rromengi Participacia dži ko 2030. Oktobro 2022. Arakhipnasqo ko:
https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/metodicky_dokument_ham_2022_final.pdf

¹² Sas 22 aplikăcie, thaj sas alosarde kadala: Edukacia: Vladimír Rafael, Buti: Zuzana Polačková, Kher: Alexander Mušinka, Sastipe: Andrej Belák, Maripe maripe e anticiganizmosa thaj promoviripe e participaciako: Zuzana Havírová.

Kana dikhel pes kadala evaluaciaqe raporturā, dikhel pes ke varesave andar e avrutne evaluacie na si len klaro thaj haćaripe. Sar egzāmplo, ando dikhipen e butāqe butāqo, e generalo publikane aktiviteturā sasm evaluime vaś MRC bi te kiden pes specifikane dāte vaś e manuśa katar o MRC. Sar rezultato, na si klaro sar o o avrutno evaluātoro determinisardas i aktivitetā savi trubul te kerel pes kana o indikātoro naśti te avel identifikuime. Akava sikavel jekh nivelo e na siguripasko ande avrutni evaluacia thaj vazdel pućhimata pala e ćaćutni evaluacia e NRSF aktivitetura bi relevantne datengo.

O Maj Baro Revizijako Ofiso raportirisarda kaj, vi te si o OGPRC strategikano dokumento, naj relevantno thaj jekh pherdo dikhipe e efektivitetsqo e personalosqo, e instituciaqo thaj e finansikane kapaciteturenqo utilizarime ande projektura pala implementacia e NRSF-esko. Paŝe odova, meripeske indikatora save trubun te oven E Guvernosko Programosko Deklaraciã vaŝ o 2023–2027 na sas kvantifikuime.¹⁵

Kerenpe sistematikane zumavipa te kiden pe saste date kotar e marginalizirime romane komunitetia, numa akava e data si tikno kotor hasnime te informisarel e politika. O Nacionalno Proëkto 'Monitoring thaj Evaluacia e Inkluzivno E Politike I' kamel te kerel komprehenzivno monitoringo thaj te evaluinel e dživdipaskere kondicie e romane populaciake, maj but katar o MRC. O projèkto involviril jekh pherdo data-kolekcia prekal kvantitativno rodipen thaj kualitativne rodimata kerde ando sasto projèktosqo perìodo, 09/2023 - 10/2026, sar so si EU SILC MRC¹⁶ thaj sociografsko kartografia prekal o aktualizirimo Atlas e Romane Komunitetengo.¹⁷

¹³ O Supremo Revizijako Ofiso. (2025). Raporto pal-e Rezultatură le Reviziaqe 2024: Aktivitetură thaj Alosaripe le Finansialo Resursengo kotar o Ofiso e Plenipotenciario e Guvernosko e Slovakiakere Republikako vash e Romane Komuniteta. Disponibilo ko https://www.nku.gov.sk/sk/web/nku/publikovanie-zoznamu-aktulnych-kontrol?p_p_id=kisdataPortlet&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_r_p_mvcRenderCommandName=detail&kisdataPortlet_backURL=%2fsk%2fvysledky-kontrol%3fp_r_p_mvcRenderCommandName%3d%2f&kisdataPortlet_entryId=97161

¹⁵ Ibid.

¹⁷ Nacionálno Projektó 'Monitoring thaj Evaluácia e Inkluzívne Politikenqi', disponibilo ko: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/npmahip1/np-mahip-i-v-skratke/>

reprezentativo, statistikano drom, o ćacutno, butivar ćororo diferencie mařkar o standardo e řivdipasqo e MRC-esqo and-o partikularno thaj e majoritetosqi populacia.“¹⁸

Sar kotor taro nevipe taro Atlasi taro Romane Komunitetija, online anketa taro inicijalno skringo tari situacija ano lokalitettura sas kerdo kotar o Juni 2024 dři ko Avgusto 2024. Ko Avgusto 2024, o Tematikano Butjarimasko Grupa e Guvernosko Plenipotenciario vash Monitoripe thaj Evaluacia e NRSF-esko arakhlja pes online.¹⁹ O EU SILC MRC ka te oven gatisarde ko avutno berř, kodo si, ko 2025, sar vi aver kvalitativne thaj kvantitativne studie ko thana e kherengo, sastipe, thaj buti.²⁰

O kidipe e datengo asociirime e Atlasosa del funda vash o vazdipe e aktiviteturengo ano Akciake Planura e o NRSF thaj sluřil te identifikuil e ciljoski grupa vash e beneficjentura katar e EU fondura kana keren pes e Nacionalne Projektura (sar egzamplo, i implementacia e projektosqi ‘Lokalo Civilno thaj Ordino Servisura ande Aree kaj si Prezencia e Marginalizirime Romane Komunitetura’). Numaj, e date na si utilizirime te dikhel pes o impakto katar o mainstream aktivitetura pe Roma. E ministria phenen kaj von nashti te evaluin o impakto e projektorengo pe MRC, bizo dikhipa e egzistenca e detalura data kolekcionqi pe MRC. Paře odova, e publikane politike thaj zakonura na dikhen pes te reflektirinen pe e data save si kidine palo MRC.

1.2. NRSF-esqi sinergia e themesqe thaj EU-esqe akcienqe

1.2.1. Komplementarno politike

O NRSF si inkorporime ano Plano vash o Sastipe, specialno ano dikhipa e mesurengo save si phangle te ciknjaren o socialo bibarabaripe thaj laćharipe e řivdipnaske kondicionqo e marginalizirime komuniteturenqo.²¹ O ‘Nacionalo Programo vař o barjaripe e edukaciako thaj e treningosko e Slovakiako Republikako 2021-2033’ kerel buti e problemurenca save si ande relacia e edukacia thaj suporto e vulnerabilne grupenge, thaj vi e romane komunitetake. O NRSF si akhardo kate sar jekh instrumento vař te laćharel pes o aksesio ki edukacia thaj te vazdel pes lako kvaliteto vař e marginalizirime komunitetura.²² O Themutno Prioritetura vař o barjaripe e socialone servisurenqo 2021-2030 den akcento te den suporto e vulnerabilne grupenqe prekal efektivno socialo servisura. Sar kljućno kotor kadale strategijako, o NRSF del rigarimata vař te laćharel pes o socialno cirkumstanca e Romenge, so si jekh kotar e majbare objektivura kotar o aproso.²³ I ‘Strategia vash sasto řivdipe Siklřipen thaj Konsilipen 2021-2030’ sikavel i importanca te laćharel pes i inkluzivita e edukaciaki te na mukhen e avutni generacia e phurenge save mukhen e obligatorikano siklřovipe e negativno attitřda karing o siklřipen thaj butivar bi-dosta bazikane řajutnimatenqe. I ‘Strategia vař o siklřipen thaj o řutipen sasto řivdipen 2021-2030’ vi vakerel kaj specifićno inkluzijako pućipe si pozicija e marginalizirime Romane komunitetengo. Ande kadi rig, o dokumento phandel e propozime akcie e NRSF-esa thaj, ande partikularno, e AP Edukaciasa thaj AP-esa Buti.²⁴

Ko Oktobro 2024, o Zakono palo Edukacia²⁵ sas paruvdo te paruvet pes i definicia pali edukacia vař e etnikane minoritetura. O kerdipe e minoritetonge řkolengo aćhilo maj lokhes, soske na maj trubun te sikaven maj cerra

¹⁸ Intervju e Tibor řkrabský, Ofiso e Governmentosko Plenipotenciario vash e Romane Komunitetura, 9 oktobri 2024

¹⁹ Ko kidipe avilo vi e Zuzana Havřovř kotar o Romano Advokacijako thaj Rodipasko Centro. Press konferencia e Ministeriosqi vař buti, Socialo thaj Familia katar o 2 Juli 2024 thaj Press release katar o 1-to Oktřbro 2024. Disponibilo ko: <https://www.employment.gov.sk/sk/uvodna-stranka/informacie-media/aktuality/praca-namiesto-davok-ministerstvo-prace-spusta-legislativu-zlepsenie-zamestnanosti-najzranitelnejcich.html> thaj https://www.youtube.com/watch?v=Jt4_b8z_ayE&t=596s

²⁰ Intervju e Tibor řkrabský, Ofiso e Governmentosko Plenipotenciario vash e Romane Komunitetura, 9 oktobri 2024

²¹ Plano vař o sastipen. Disponibilno ko: <https://www.planobnovy.sk>

²² Nacionalno Programo vash o Barjaripe e Edukaciako thaj Treningosko e Slovakiako Republikako 2021-2033, disponibilo ko: <https://www.minedu.sk/data/att/27e/24904.c12072.pdf>

²³ Nacionalne prioritetura vař o barjaripe e socialone servisurenqo 2021-2030, řaj te arakhen pen: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/nprss-fin.pdf>

²⁴ Strategia vař o siklřipen thaj o konsilio sasto řivdipen 2021-2030, řaj te arakhel pes ko: https://www.minedu.sk/data/files/11044_strategia-celozivotneho-vzdelavania-a-poradenstva-na-roky-2021-2030.pdf

²⁵ Zakono palo barjaripen thaj edukacia (zakono pali řkola) thaj pal-e amandmanura thaj suplementura vař varesave zakonura 245/2008 Coll., sar si paruvdo ko 30 Oktřbro 2024, řaj te arakhel pes ko: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocId=>

štar predmetura ande minoritetno chib. Ande praktika, kadava šaj te mukhel e segreguime rromane škòle te paruvél pes o anav Rromane minoriteturenqo škole, so si kontradikcia e NRSF-esqe edukaciaqo ciljo te sigurinel pes jekhutno akceso e Rromenqo ko kvalitetno mainstream edukacia dži ko 2030 berš, te del pes akcento pe desegregacia thaj inkluzia. Ka ovel but lokho e segreguime školenge te oven paruvde anav e minoriteturenge školaqe, thaj von na ka trubun te šunen e desegregaciaqe politike (vaš maj but informacie, dikh kotor 3.1).

Ko agor e Julisko 2024, o Ministeriumo vash Buti thaj Socialno Butja astarda te kerel amandmano e Butjako Zakono pala Servisura thaj Zakono pala Materialno Trubujipe. E sloganosa 'Keren buti na e lačhipnaske', o ministri kamel te te motivirinen e lungo vrama bibutjarne thaj tikne kvalifikaciake butjarnenge te arakhen buti. Kodola save šaj te keren buti numaj na kamen lačho buti ka dikhel lengere beneficie ciknjarde. O aktivaciaqo pokinipe ka ovel dino sar o nivelura e aktivitetosqe, kaj jekh maj baro pokinipe žal kodolenge save si aktivo ande butaqe politikane programura, edukacia, thaj te vazden e šajutnimata te keren pes tikne komunalne servisura.²⁶ And-o than te keren pes stabilno buti e egzistuime butjarnenca, o ministri prezentirinel projektoske bazirime butjake šajimata. Vi te na eksplicitno vakardo, i legislacia dikhela pe te resel e Romen, sar so si sikavdo kotar o prezentiribe e Alexander Daško, o Guvernosko Plenipotenciario pale Romane Komunitetura kana i legislacia sas prezentirimi kotar o Ministri Erik Tomáš. Kana von duj phende kaj i politika si phangli e bute grupenca, numaj o Alexander Daško—sar reprezentanto e Rromenqo—sas prezento, thaj numaj imažura e Rromenqe sas sikavde andi konferenca e pressqi.²⁷ Ando than adresirindoj e bariere savendar e Roma arakhen pen kana den andre ando marketo e butaço, kadava drom nakhela i diskriminacia thaj neglijiinel e regionura saven si minimalno butjarimaske šanse, na ande relacia e NRSF-esa.

1.2.2. Linipe e EU akciencar

Ando fremo e Planosqo vaš o Rekuperacia thaj i Resiliencia, e projèktura save si len o MRC thaj si len jekh rig e objektivura katar o NRSF sas aprovirime. Kadala si kerdine te promovirinen o grizipe e tikne čavorrenqo thaj te eliminisaren duj-shiftoski škòla ande fundone škòle.²⁸ Paše kodo, o NRSF vi astarel e objektivura le Evropaqe Stolpo e Socialne Hakajengo thaj Evropako Semestro.²⁹ Numaj, kana implementisarel pes e strategie pašal e manuša E EU akcie, o kompleksiteto e pučipnasko nane sajekh pherdo dikhilino. Sar egzàmplo, palo ciljo te te vazdel pes i buti maškar e MRC-esqe bešutne, varesave projèktura našti te keren buti pal-i eliminacia e segregaciaqi thaj socialo ekskluzia. Kadala butja si kerde andar segreguime thaj socialo ekskludirime komunitetura, sar so si lokalno civilo òrdine servisura vaj butjarne anθ-o projèkto Development Teams. Vi te sas jekh vazdipen ando o procento e butjako maškar e MRC-esqe bešutne, i segregacia thaj i socialo ekskluzia inkren pes.

1.2.3. Te kerel pes buti e problemurenqe katar e anglune evaluacie

O Raporto palo Monitoringo e Civilo Societetaqo pali implementacia e NRSF-esqi andi Slovakia katar o 2018-to berš rekomendisarel kaj e relevantno politikane partie thaj miškimata aven khetane te promovirinen lungo-vrjamake solucie pala o komplekso problemura pala romengi ekskluzia. Von trubun, sa e droma, te nakhen o populizmo, stigmatizirime propozalura, thaj politikano zloupotreba e problemosqi.³⁰ Bibahtake, kadaja rekomendacia na si lindi ande propozacie save si len Roma. Buteder politikane partie našti te keren komunikacia e problemurenca save si ande relacia e Romenca bi te keren referenca pe stereotipura, predrasude, thaj

²⁶ Press konferenca e Ministeriosqi vaš buti, Socialo thaj Familia katar o 2 Juli 2024 thaj Press release katar o 1-to Oktòbro 2024. Diponibilno ko: <https://www.employment.gov.sk/sk/uvodna-stranka/informacie-media/aktuality/praca-namiesto-davok-ministerstvo-prace-spusta-legislativu-zlepsenie-zamestnanosti-najzranitelnejsich.html> thaj https://www.youtube.com/watch?v=Jt4_b8z_ayE&t=596s

²⁷ Deklaracia pale medie, 14-to avgusto 2024-to berš, šaj te arakhel pes ko: <https://www.youtube.com/watch?v=C8f1ozQvjSs> thaj presskonferencia https://www.youtube.com/watch?v=Jt4_b8z_ayE&t=926s

²⁸ E akharimata palo Recovery Plan si disponibile ko: <https://www.planobnovy.sk/realizacia/vyzvy/page7>

²⁹ Nacionalno Reformako Programo e Slovakikani Republikako 2023, disponibilo ko: https://commission.europa.eu/document/download/756838b4-1707-4ff5-8532-f003f1cc25a2_en?filename=National%20Reform%20Programme%202023.pdf

³⁰ Romano Civilo Monitori, Civilo Societetosko Monitoringo Raporto pala Implementacija katar Nacionalno Romani Integracija Strategia ande Slovakia. Fokusirindoj pe strukturàlo thaj horizontàlo anglune kondicie vaš lesqi sukcesutni implementacia, 2018, disponibilo ko: <https://romadata.org/wp-content/uploads/2019/04/sk-reportcely-final.pdf>

anticiganizmo. Anglune raportura katar o civilo societeto, sar vi rekomendacie katar e Evropake Komisia, akcentirinen o trubulipe te agorinel pe segregacia e Romenge ki edukacia. Bibahtake, kadi rekomendacia našti te avel implementisardo vaś but rezona save na si line ando dikhipen kadar i Slovakia Governo, Ministeriumo palo siĉope, thaj/vaj OGPRC.³¹ Jekh andar rekomodacie katar o Romano Civilo Monitor raportura³² sas o hasnipe e kvalitativne indikatorengo ande implementacia e merengi thaj aktiviteturengi. Numaj, ni kadaja rekomendacia na sas lindi ando dikhipen.

1.3. Romano kotorleutnipe ano implementiribe thaj monitoringo

1.3.1. Involviribe e romane CSO-enge an i implementacia

Participacia Rromane CSO-enge ande implementacia NRSF si limitirime pe specifiĉna kotora.

Anglal, von lije kotor ki implementacia e aktiviteturenqi katar o edukaciao AP: te den suporto e ŝiantifikane, siklŏvipnasqe thaj rodipnasqe aktiviteturā andi rig e rromane ĉibāqi thaj e realitetenqi, e rromenqi kultūra thaj arta; suporto ŝiantikane, rodipnasqe thaj siklārīpnasqe aktiviteturā andi rig la ĉibāqi; maripe mamuj o ekstremizmo, o rasizmo thaj na-toleranca; suportiribe e prezentiribe e kulturako thaj artosko e romane minoritetengo.³³

Dujto, e Romane CSO-a sasa involvirime vi ande aktivitetura save sigurinen interkulturalno dialogo thaj haĉaripe maŝkar e themutne andar e slovakiĉani majoriteta thaj e themutne save si ande etnikane minoritetura. Von vi kerde buti pe informiribe thaj educirime baŝo diskriminacia thaj persekucia upral o Roma ko nakhlo vakti ko fremo taro o AP Mamuj Antiziganizmo thaj Promoviripe e Romengo Participaciako.³⁴

Akava involviribe sine shaĭpe vash o Minoritetno Kulturako Fondi, kova angazhiringyola vash o pherdipe katar o NRSF thaj prekal save projektura si aprovirime svako berŝ ande kotora katar kultura thaj edukacija, džanglipe thaj rodipe, literatura, publikacia, teatro, muzika, khelipe, vizualno thaj audiovizualno arto.³⁵

Maj but katar kadala projektura si implementirime prekal kulturalne eventura. Numaj jekh tikno gin e projekturenqo fokusio pe scienciake rodimata thaj edukaciake aktivitetura save si phangle e ĉibjasa thaj e prevencijasa katar o ekstremizmo, rasizmo, thaj na toleranca.³⁶

E Romane CSO-a si po tikno reprezentiribe ki implementacia sebepi bi ekspertiza thaj kapaciteti ko kotora sar so si khera, sastipe thaj socialo servisura.

1.3.2. Roma ande publikane institucie save implementirin o NRSF

Majbaro kotor e Romengo ano proceso e NRSF implementaciako dikhel pe ko OGPRC thaj ko piro regionalno ofisura. Maj but lendar si butjarne ande Nacionalne Projektura: NP Monitoring thaj Evaluacia, NP Settlement of

³¹ Denisa Žilová, Segregácia rómskych detí v školách je stále realitou. (Bratislava: Školský portal, 2024), disponibilo ko: <https://www.skolskyportal.sk/prevadzka-skoly/segregacia-romskych-deti-v-skolach-je-stale-realitou>. Vlado Rafael, Nové pravidlá desegregácie v školách sú deravé, vylúčeným žiakom nepomôžu, 21 Novembro 2024, disponibilo ko: <https://romanoforum.dennikn.sk/nove-pravidla-desegregacie-v-skolach-su-derave-vylucenym-ziakom-nepomozu/>. Zuzana Havířová, Nemáme právo hazardovať s budúcnosťou rómskych detí. (Bratislava: Romano forum, 2024), disponibile ko: <https://romanoforum.dennikn.sk/nemame-pravo-hazardovat-s-buducnostou-romskych-deti/>

³² Dikh: www.romacivilmonitoring.eu

³³ Edukaciako Akciako Plano 2022-2024, ŝaj te arakhel pes ko: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=3030421130587460759

³⁴ Akcijako plano palo maripe mamuj anticiganizmo thaj promocija katar e romani participacija 2022-2024, arakhadilo ko: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=3030421130587460759

³⁵ Dikh: www.kultminor.sk

³⁶ Evaluacia tari Zuzana Havířová, membro tari ekspertno komisia baŝo Romano minoriteti ko Minoriteti Kulturako Fondo

Phuv Legalne relacie, thaj NP-esqe ekipe vaš o barjaripe.³⁷ Maj dur, e Rroma si prezento vi ande Saste Regionura organizacia, savi pherel o NRSF vash sastipe. Von si maj but ki pozicia sar Sastipaskere Promociake Asistentia, sar kadi pozicia mangel numaj jekh agorisardi primarno edukacia. Varesave roma keren buti vi ande pozicie save trubun maj bari edukacia vaj angluno thaj dujto nivelo e univerzitetosko, sar so si o Sastipasko Promociako Asistenti Koordinator. Ande organizaciake ledningspozici si vi rom, sar exemplo Field Expert thaj Senior Regionalo Menadžeri pala Promocia e Sastipaski.³⁸ E Rroma si involvirime vi ando umal e socijalno bućako thaj ande komunitetoske centrura projektura realizuime katar o Ministeriumo pala Bući thaj Socialne Butja.

Nas amen žanipen palo gin e Rromenqo save si butjarne ando Nacionalo Instituto vaš Edukacia thaj Ternimata, savo, jekhetane e Ministerieja vash Edukacia, Sikavipe thaj Treningo e Republikako Slovakiako, trubul te implementirinel programura te sikljolpe e romani chib pala zuraripe e inkluzijako e romane siklengo ande edukacija. Sar vi, isi amen bidosta informacie bašo Roma so kerena buti ko Sherutno than bašo Buti, Socijalno pućipa thaj Familija, save khetane e MLSAF-esa trubun te keren buti telal o AP. Involviribe e Romengo ko implementacia e NRSF-eski andar o Ministeriumo vaš Investicie, Regionalo Barjaripe thaj Informatizacia katar i Slovakikani Republika, Ministeriumo vaš o Ambjento e Slovakikani Republikaqi, Ministèro vaš o Transporto e Slovakikani Republika, Statistikano Ofiso e Slovakikani Republikako, thaj Ministeriumo vash e Kultura e Slovakikani Republikaki si vi biprinzardo. Amen gndina kaj e ministrikane institucie na dena prioritete e romane butjarnenge, i kana kerel pe lafi sherutne pozicie ande projektura save si resle te zutin e romani inkluzia. Ažukerel pes vi e Rroma te len kotor andi implementacia e NRSF-esqi prekal o AP Combating Antiziganizmo thaj Promocia e Participaciaki, specialo fokusirime pe angažmano e ternenge thaj e džuvljengo ande gatisaripe, realizacija, dikhipi, sar vi raportiribe pale mere thaj politike save si orientirime pe Roma. Ko agor ko 2024 berš, ni jekh aktiviteta na sas kerdini te pherdol kadaja mesura. Ni jekh Terne Romengo Kongreso na ikergjape, na kerdine nisave konsultativne organia vash terne Roma ja Romane dzuvlja, thaj na sine nisave aktivitetia implementirime.³⁹

1.3.3. Romano participacia ando monitoringo thaj evaluacia

Ando NRSF, panž rroma trebal te len kotor and o monitoringo thaj evaluacia pali implementacia katar e aktivitetura katar o Operativno Programo Slovakia pala o periodo 2021-2027.⁴⁰

Te šaj te monitorisarel pes i implementacia e 'Programosqi Slovakia 2021-2027', o Ministeriumo vaš Investicie, Regionalno barjaripe thaj informatizacia kerdas o Komiteto vash Monitoring vash o Programo Slovakia 2021-2027 thaj i Komisia telal o Monitoring Komiteto vaš o Programo Slovakia 2021-2027 vaš Marginalizirime Romane Komunitetura. Te implementisarel pes o opral phendo, sas pašarde e CSO platforme thaj trin na-Rromane civilno amalipaske reprezentantura sas delegirime ando Monitoringosko Komiteto pala Programo Slovakia 2021-2027 prekal jekh transparentno nominaciako mehanizmo administririmo kotar o Ofiso e Guvernosko Plenipotenciario vash o barjaripe e civilno societatosko thaj e Kamera vash e bi-governamentalno bi-profitno organizacietaro Konsilo taro Gavermento tari Slovakikani Republika bašo bi-governoske biprofitno organizacie.

O Ministeriumo vash Investicie, Regionalno Barjaripe thaj Informatizacia kerdas o Komiteto vash Monitoripe thaj Komisia vash Marginalizirime Romane Komunitetya andar o Programo Slovakia 2021-2027. Trin na-Romane civilno societatosko reprezentantura sas alosarde prekal jekh transparentno nominaciako proceso katar o CSO platforme, menadžirime katar o Ofiso e Guvernosko Plenipotenciario vash o Barjaripe e Civilno Societatosko thaj o Kamera e Na-Governamentalne Na-Profitno Organizacienqi.

O Ministeriumo vash Investicie, Regionalno Barjaripe thaj Informatizacia delegirisarda o Ofiso e Guvernosko Plenipotenciario vash o barjaripe e civilno societatosko thaj e Kamera vash e bi-governamentalno bi-profitno

³⁷ Tibor Škrabský, Ofiso e Governmentosko Plenipotenciario vash e Romane Komunitetura, 9 oktobri 2024. Thaj dikh maj but: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/kontakty-uradu-splnomocnenca-vlady-sr-pre-romske-komunitu/?cst=3030421130587460759>

³⁸ Dikh: <https://www.zdraveregionny.eu/experti-koordinatori-np-zk/>

³⁹ Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurengo pala Strategia pala Jekhipi, Inkluzia thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2023, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?cst=5073062753059547304

⁴⁰ Akcijako plano te marel pes mamuj o antiziganizmo thaj te vazdel pes e romani participacija, arakhadilo ko: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?cst=3030421130587460759

organizacie taro Guvernosko Konsilo tari Slovakikani Republika bašo Na-Governoske Bi-Profitno Organizacie te nominirinen reprezentantura katar e Komisia katar o Komiteto pala Monitoripe pala o Programo Slovakiako 2021-2027 ande relacia pala o Objektivno 4 (maj but socialo thaj inkluzivno Europa implementirindoj o Evropako Stolpo pala Sociale Hakaja) thaj i Komisia ko Monitoringosko Komiteti bašo Slovakijako 2021-2027 Programo bašo Marginalizirime Roma Komunitètură. Duj reprezentantura sas nominirime pe baza kadale mangipnaski. Kado sikavel ke o numero e reprezentanturenqo si duj, numaj kadaja reprezentàcia na si eksplicitno katar e CSO-ură numaj si nominime katar o Konsilo e o Guvernosko Plenipotenciario vash Romane Komunitetya. Te šaj te pherel pes o opral-phendo aktiviteti-relacia kriteriumura, o Ministeriumo vaš Investicie, Regionalo Barjaripen thaj Informatizacia dineas e OGPRC-esqe i šajmata te nominirinen e upre vakerdine CSO-a ko Komiteti vash Monitoring, temporarno ano than e obzervatorengo. OGPRC na bičhaldas e propozime nominàcie ži ko agor e beršesqo 2023.⁴¹

Sar kotor e interno evaluaciako e implementaciako e NRSF-esko, kerde pes duj monitoringoske ciklura vaš o 2022 thaj 2023. Vaš kadala monitoringoske çasura vaš i evaluàcia vaš i implementàcia e AP-enqi, OGPRC lansirisarda jekh selekciaqo proceso vaš te alosarel pes avrutne ekspertură, savo inçarda vi i selekcia duje rromenqi, jekh pala e rig e Edukaciaki thaj jekh pala e rig pala Maripe mamuj Antigipsizmo thaj Promocia Rromane Participaciaki.⁴²

1.3.4. Kontribucia katar Nacionalno Romani Platforma pala implementacia NRSF

Kotar o adopcia taro akanutno NRSF ko 2020 berš, i Nacionalno Romani Platforma sine organizirimi maškar 2020 thaj 2020 berš. 2022. OGPRC organizisarda trin lokalno konsultativne khedipa – ‘Romane platforme’– ando 2021 ando konteksto le avutne Akciake Planura vaš 2022-2024, te šaj te kerel pes than vaš o publiko te del komentàro pale verzie e draftosqe kotar e Akciake Plania vash sakova prioriteto than vash 2022-2024. Kadal platformi sas hostade ande le forura Banská. Bystrica, Košice, thaj Prešov, e ktorleutnenca e akademijake, governoske, naprofitno organizacijengo, thaj na-governoske sektora save keren buti ande respektivne regionura.

O Plenipotenciario e Guvernosko, pe kodi vrjama Andrea Bučková, prezentirisarda e elaboririme verzije katar e Akcija Planura e publikake prezentirime, save šaj te den komentària pale intencie save si ande pučhipen thaj te sugestirinen e šajde amandmàntură anθ-e elaborisarde Akciàqe Planură, save maj palal sas inkorporisarde kaθar o Ofiso ando vaxt e finalizacia e Akciake Planurengo.

Ando periodo palal, o OGPRC na dineas jekh projèkto, odolesqe e rromane platforme na maj sas implementisarde.

⁴¹ Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurengo pala Strategia pala Jekhipi, Inkluzia thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilo ko:
https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=7775005331818248825

⁴² Dr. Vlado Rafael vash AP Education thaj Dr. Zuzana Havířová vash maripe e anticiganizmosko thaj promocia e romengi Participacia. Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurengo pala Strategia pala Jekhipi, Inkluzia thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilo ko:
https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=14598545656017724858

2. REVIZIA PAL-O TEMATIKANO AREA

2.1. Maripe mamuj anticiganizmo thaj diskriminacia

Te marelpe mamuj o antiziganizmo naj prioriteti e slovakiake gavermentoske. E angažmanura save si akana si bi dosta implementirime thaj si len tikno vaj marginalo efekto. E publikane figuri, inkluzivno o Premiero, kerde buti e anti-Romani čhib ano publiko, legitimiribe e anti-rromane sentimentosko.⁴³

E maj kritici pushimata ande kadi rig si o bi oficialno pindjaripe pe antiziganizmo ande themeske politiki, buxlo predrasude mamuj e Roma, xolimasko vakeribe sar online thaj offline, bilačo efektivno protektiribe mamuj diskriminacia, segregacia ande sa e thana e trajosko, thaj diskriminaciako phiripe katar e zor.

2.1.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo

Buteder aktivitetura telal o Akciono Plano mamuj Antiziganizmo thaj Promoviribe e Romane Participaciako na sine suksesosa implementime. Numaj e edukaciake aktivitetura katar o Slovakiako Nacionalno Centro pala Manušikane Hakaja sas kerdo, numaj naj kvalitativno dikhipe pala lengo ćacutno impakto pe target grupa.⁴⁴

And-o 2021-to berś, jekh definicia vaś o anticiganizmo sas adoptisardi katar o Governo la Slovakiako Republikaqo anθ-o Konćepto Te marel pes mamuj e radikalizacia thaj o ekstremizmo ži ko 2024,⁴⁵ thaj andre ande NRSF 2030. O Akciako Plano phenda kaj e definicia pala anticiganizmo trubul te avel andre ande but strategie. O ciljo kadale mesurako sas te sigurisarel pes kaj kana kerel pes sektoralno strategija, trubul te lel pes sama o antiziganizmo thaj so definiril les, thaj numaj e governoske strategije save na (vi implicitno) den suporto pala anticiganizmo trubun te aven adoptuime. Vaś sar egzàmplo, te o Ministèro vaś i Buti kerel jekh stràtègia te del suporto e sociàlo servisurengq, vov trebal te phenel eksplicitno kaj vov si ande relacia e maripnasa mamuj o anticiganizmo. Sa kadja trubul te avel, sar egzàmplo, pali kreacia e kherenqi politika ko Ministeriumo vash Transporto. Akava na kerdilo.

Numaj, ko 2022-to berś, o Parlamento lias i IHRA-qi definicia vaś o anticiganizmo savi si propozisardi katar o rromano deputato Petr O Pollak Jr. thaj o purano Guvernosko Plenipotenciario Jan Hero.⁴⁶ E submitterura na dikhline te dikhnen kaj akava i definicia sas aba andre and-o egzistuime 'Konćepto vaś o Kontra e Radikalizàciaqo thaj e Ekstremizmosqo ži ko 2024. E problemàtikane kotora⁴⁷ e IHRA-qe definiciaqe sas kontra e eksperturenqe, save vi von sikade bari griža kaj jekh kasavo proceso na nakhlo kotar e ekspertongi komuniteta.⁴⁸ Odolesqe si importante te žal maj dur te utilizil pes i definicia vaś o anticiganizmo sar si ramome ando Konćepto vaś o Kontra e Radikalizaciaqo thaj e Ekstremizmosqo ži ko 2024 thaj o NRSF 2030, sar kadala inkljen sa e egzistuime maśkarthemutne definicie.

⁴³ Sar egzàmplo Slovakiako PM marel e Romane manushen ko Davos, akharel len "ciganura", e Romane deputatura akharen odova sistemsko rasizmo thaj jekh baro deluzia. Dikh: <https://romea.cz/en/world/slovak-pm-smears-romani-people-at-davos-calling-them-cigane-romane-mps-akharen-les-sistemikano-rasizmo-thaj-jekh-bari-deluzia>

⁴⁴ Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurenqo pala Strategia pala Jekhipe, Inkluzia thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858

⁴⁵ Rezolucia e Guvernosqi No. 22/2021 kotar o 13 Januari 2021, śaj te arakhel pes ko: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/18982/1>

⁴⁶ NRSR: O Plenàro aprovisarel i definicia vaś o anticiganizmo, 2022, śaj te arakhel pes ko: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=udalosti/udalost&MasterID=56150>

⁴⁷ I definicia mothol kaj i "devaluàcia e rromane kulturenqi thaj e dzivdipasqe stilurenqi" thaj i referènca palo "dzivdipen" ando konteksto e Slovakiako si na-akceptuime soske e anti-Romani retorika butivar deskriptirinel o stilo e dzivdipasqo e Romengo katar e marginalizirime komunitetura sar sostar von nashti te integririn pes ando societeto. Akava dikhipe sikavel kaj e finansikane resurse alocirime vash inkluzia si hasarde soske o Roma na ka mukhen piro dzivdipasko drom thaj na kamen te ovenintegrime.

⁴⁸ Pavol Lacko, Parlamento schválil definíciu protirómskeho rasizmu. Odborníkom prekáža duplicita aj zmienka o „životnom štýle Rómov“, 2022, disponibilo ko: <https://romanoforum.dennikn.sk/parlament-schvalil-definiciu-protiromskeho-rasizmu-odbornikom-prekaza-duplicita-aj-zmienka-o-zivotnom-style-romov/>

Aktivitetura save trubunas te marenpe mamuj e stereotipura pala e Roma si implementirime jekhe bi-xačaripe so si gasave stereotipura. Gasavo kompletne bi hačaripe e stereotipengo bašo Roma shaj te arakhel pes ande aktiviteta savi si resli te kerel pes regularno shonesko raportiripe pala maripe mamuj anticiganizmo thaj diskriminacia ande Slovakia. OGPRC kerdas jekh anti-diskriminaciaki sekcia thaj ande late andas informacie pa Roma, numa buteder kotar akava sine stereotipirimo odolesqe so prezentirinela e Romen sar khelutne, muzikantia, thaj gilabavne. Si precizno asavke portretiribe e Romenge save numa zuraren e stereotipia bašo romano nacionalno minoriteto thaj na den kontribucia pe svako drom ando maripe mamuj o antiziganizmo.⁴⁹

E planirime aktivitetura saven si reslo te maren pes e xoliake vakeripa mamuj e Roma—sar online thaj vi offline—na implementirime.⁵⁰

2.1.2. Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF

Ando maripe mamuj o antiziganizmo, organizacie thaj institucie save keren buti e problemosa prekal legalno akcie vaj te astarel pes atencija pe leste prekal sistematikano, lungo-vrjamako advokaciako buti si specifično importantno. Bezexendar, asavko suporto na sas identifikuime ano AP mamuj o antiziganizmo thaj promoviribe e participaciako e Roma. Sar egzemplo, te dikhas pe aktivitetura katar o CSO Centro pala Civile thaj Manušikane Hakaja šaj te dikhas kaj lengo juridikano konsilo thaj servisura si mashkar e majimportantne aktivitetura ando umal e romane chachimaski advokacia ando Slovakia.⁵¹

2.2. Edukàcia

Ano Akciaqo Plano vaš Edukacia 2022–2024, o maj baro ciljo sas definisardo sar te sigurisarel pes jekhutno akceso vaš Rromane murša thaj džuvlja te keren kvalitetno edukacia andar mainstream edukaciako sistemo katar o bijandipe dži ko bučaripe dži ko 2030 berš, e akcentosa te implementirinel pes desegregacia thaj inkluzivno mere pe sa e nivelura e edukaciake.⁵²

Akava objektivo si baro importantno. Numaj, amen identifikisaras but kritikane problemura ande lesko implementipe: limitirimo akceso ki angluni edukacia e romane čhavorenge, baro nivelo e klasako repeticiako thaj angluno mukhipe e sikljovipasko srate, thaj sistemsko bi-lačhipe te kerel pes buti e diskriminaciasa ande škole.

2.2.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo

Pe angluno than, kamas te phenas kaj e mere save si sikavde ando Akciako Plano vash 2022–2024 te keren buti e problemurenca ande relacia pala edukacia e romane čhavorenge thaj ternenge naj ni dosta thaj ni sistemsko.

Edukacia thaj griza e tikne čhavorenqi (0–7 berša) andi Slovakia na si unifikuime thaj perel ande trin ministriurā: Sastipe, Edukacia, thaj Buti thaj Socialne Butja. Akava korkori kerel te na ovel koordinacia te kerel pes buti e problēma.

Mesura 1.1. sas te kerel pes buti e problemosa e tikne čhavorenqo arakhipnasqo thaj edukaciaqo lačharindoj o kognitivno, emocionalno thaj prosocialno šajutnimata e čhavorenqe katar o MRC beršenge 0–3 prekal i aktivno

⁴⁹ Dikh: <https://romovia.vlada.gov.sk/antidiskriminacna-rubrika/?csrt=5073062753059547304>

⁵⁰ Sar egzemplo: implementacia e treningosqi vaš e mēdie pal-o čačutno sikavipen e minoriteturenqo, suporto vaš preventivno aktivitetura thaj programura pala sikle, studentura, pedagogikano thaj profesionalno personalo thaj bešutnenqe katar o MRC, reslo te phagel e predrasude thaj e stereotipura save si asociirime e percepciasa e minoriteturenqi ande Slovakia, po drom te te zurarel pes o kritikano gindipe thaj i šajmata te dikhel pes i bi lači informacia, thaj kadja te arakhel pes i polarizacia e societaqi prekal e akharimata save si phangle. Dikh maj but: Raporto palo monitorisaripe pali implementacia e NRSF-esqe Akciaqe Planurenqi vaš o 2022, si disponiblo ko:

https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=7775005331818248825, thaj

Raporto pal-o monitorisaripe pal-i implementacia e NRSF-esqe Akciaqe Planurenqi vaš o 2023-to berš, šaj te arakhel pes ko:

https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?csrt=5073062753059547304

⁵¹ Dikh: <https://poradna-prava.sk/aktuality/dosiahli-sme-prelomovy-rozsudok-odvolaci-sud-potvrdil-zodpovednost-statnych-institucii-za-segregaciju-romskych-deti-na-zakladnej-skole-v-terni-stat-musi-teraz-desegregovat/>

⁵² Akciake planura 2022–2024, šaj te arakhen pes ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1598/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf

participacia katar chavora thaj dada thaj deja ande programura pe angluni vârd. Trin aktivitetura sas planirime telal kadi mesura, numaj duj katar von sas analitikane ande natura—o angluno sas fokusirimo te kerel pes jekh strategia thaj o dujto te kerel pes jekh metodologikano žutimos.

Sar kotor taro angluno aktiviteti, keripe e maškarminterijake strategijako bašo anglunipa žutipe e bibahtale manuŝenge čhave thaj čhave kotar o MRC sas definime, inkluzivno i identifikacia e barierengi te resen angluni griža programura. Ko 2022 berš, i Nacionalo Stratègia vaš o Barjaripe e Koordinime Anglune Intervencienqo thaj Anglune E Servisura vash o Sastipe vash o 2022–2030 sas adoptirime thaj kerdine kotar o Ministeriumo vash Buti thaj Socialno Butja.⁵³ Kado dokumento sas angluno drom kerdo katar e perspektiva e socialo politikaki, so si problematikano, soske naj les analiza e trubumatenqi e čavorrenqi katar o MRC katar jekh edukaciaqi perspektiva. Sar egzàmplo, naj analiza katar e problemura thaj e pharipa ande edukacia anglal e škola, e diagnoza e čhavorengi katar jekh specialo edukacia perspektiva, vaj jekh psihologikani perspektiva, thaj palal kodo socialo thaj edukaciaki intervencia. Maj dur, formuliripe konkretne pasurengo thaj rekomendaciengo pala paruvipe thaj lačharipe, sar vi i aksesibilitèta vaš angluni intervencia thaj angluni griža vaš e čhave katar o MRC, si vi xasardi andi stratègia. Nètedo le angažmanura te vazden pes aksesibilne metodologie vaš angluni intervencia si fokusirime numaj pe čhave saven si disabilitetura, prekal odola kotar e marginalizirime Romane komunitetia. I stratègia numaj phenel ke o i disponibilitèta e anglune intervenciaqi thaj e servisurengi vaš angluni griža vaš o MRC si akana ande vasta e na-governànto organizacie.

I dujto aktiviteta sas fokusirimi te vazdel o džanglipe e publikako vash e programura vash o angluno zutipe, mashkar lende vi te kerel rezume metodologikane materijalura thaj standardura pala angluni griža pala čhave. Sar kotor taro pherdipe akale aktivitetesko, o Ministeriumi taro O Buti thaj e Socialne Butja kerde o dokumento O Drom e Čhavorengo ano Angluno Čavorripe ko 2023 berš.⁵⁴ Ko 2024, sar kotor katar o maj anglal phendo aktiviteto, sas vi kerdo jekh aver metodologikano dokumento, akhardo Metodologia vash te del pes anglune intervenciake servisura.⁵⁵

I trito aktivitèta telal kadaja mesura sas kerdini te implementisarel pes programurà thaj te del pes suporto e furnitorienqe save den sama anglal ando MRC, fokusirime pe šajutnimata te barōn thaj te siklōn e familia. Kadala programura sas planirime te keren pes mashkar o 2022 thaj o 2024. Sar indikatoro, sas thodino jekh ciljo vash 940 chavore te len kotor ano angluno zutipe programura thaj pala 10 entitetura te len suporto. Si phares te dikhel pes pherdo te si kadava indikatoro—vaš te phenas, o gin e čavorrenqo save sas involvirime thaj o gin e entiteturēngo save sas len suporto—na sas dosta. Akava si soske o inicijativa fokusirimi te den suporto e na-governamentalne organizaciēnge save si angažirime ko angluni griža thaj edukacia e Romenge čhavore, savengi prezenca thaj intervencia ko bibahtale komunitetura si objektivno limitirime. Sar phenel i evaluacia e Akciake Planurenqi vaš o 2022,⁵⁶ konsultacie thaj gatisaripe e akharipnasko vash finansiripe kergjape. O Ministeriumo vash Edukacia, Scienca, Rodipe thaj Sporto e Slovakiaki Republikako publicirisarda e rezultatura katar o akharen ‘Suporto vash o Provizipe e Anglune Sastipasko thaj Angluni Intervencia vash e Chavore kotar o Bersh O ji ko 6 kotar e Marginalizirime Romane Komunitetura thaj Generacijako čororipe’,⁵⁷ savo sas anunsirime ko 2023 sar kotor katar o ‘Aksesibilitèto, O barjaripe, thaj o kvaliteto e inkluzivno edukaciako pe sa e nivelura’ inicijativa andar e Slovakiaki Rekuperacia thaj Plano vaš e resiliēnca. O reslipe e akharipasko sine te den suporto e gatisaripasko e čhavorengo taro marginalizirime Roma komunitetura thaj generaciaqo čororipe vaš o andre žanglipe anθ-i formalo pre-primarno edukacia vaš o barjaripe lenqe kognitivne, motorikane thaj socialne šajutnimata, kadja te den kontribucia vaš egalutne šanse andi edukacia. Totalno 32 sas bičhalde aplikàcie, so mangelas

⁵³ Rezolucia e Guvernoski 435/2022, šaj te arakhel pes ko:

<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/ostatne/narodna-strategia-rozvoja-koordinovanych-sluzieb-vcasnej-intervencie-ranej-starostlivosti.pdf>

⁵⁴ Disponibilno ko: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/vcasna-intervencia-rana-starostlivost/cesta-dietata-ranom-veku-december-2023.pdf>

⁵⁵ Akava dokumenti si kerdo sar angažmano telal i Nacionalno Strategia vash o Barjaripe e Koordinime Angluni Intervencia thaj Angluni Sastipasko Serviso 2022–2030. Palal maj but informacie, dikh: Metodologia vaš te del pes Early Intervention Services 2024, disponibilo ko: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/vcasna-intervencia-rana-starostlivost/metodika-svi-2024.pdf>

⁵⁶ Evaluacia e Akciake Planosqi vaš o 2022-to berš šaj te arakhel pes ko: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1277/ms_2022_sprava_final.pdf

⁵⁷ Dikh: <https://www.minedu.sk/vyzva-na-podporu-ranej-starostlivosti-a-intervencie-vyhodnotenie/>

€25,761,337.73. Kotar akala, o komiteto vash evaluacia aprobisarda finansiripe vaś 10 aplikácie, jekh totalo alosardo summa €6,263,520.⁵⁸

Si jekh lačo paruvipen ando akceso e čavorrenqo ande škòla. Signifikantno resurse katar o Rekuperacia thaj o Resilience Facility (RRF) si investirime te vazden o kapaciteto e čavorrenqo. I alokacia e 172 milionura EUR trubun te keren maj but katar 9,000 thana ande čavorrenqo škòle ži ko 30-to Aprilo 2026.⁵⁹ Maj but, jekh nevo modelo e finansirimasko vash e čavorre ka ovel direktno finansirimo kotar o Ministeriumo vash Edukacia,⁶⁰ katar o Januari 2025. Paše odova, o legalo xakaj vaś thana ando čavorrenqo kher si sigurime vaś e trin thaj štar-beršenqe čhave čhave.⁶¹ Kadala reforme trubun, barem ande teoria, te sigurin maj lačo akceso k-i pre-primarno edukacia savorrenge xurdorre.⁶² Numaj, o impakto upral e Rromane čhave šaj te avel bibarabar pala verver rezona, maškar lende finansikane bariere, geografikano aksesibiliteto, arakhipnaske thana ande thana kote bešen Roma, diskriminacija, vaj o bi-pačavipe e dada thaj e dejango ande institucie bazirime pe lenge eksperiencia e rasizmosa. Akava tip e datengo si xasardo kotar E Slovakiaki edukaciaki politika, thaj e na-governamentalne organizacie ni inke chi kiden gasave date.

Importantno ačhol o pučipe pala školaki segregacia ande edukacia e romane čavorrenqi ande čhavorengi khera bi-adresime pe jekh sistemsko nivelo. Odova značinela kaj sar čhavorengere kapacitetija bašo romane čhave gradualno te barjarel pes ko avutne berša, o Ministeriumi baši Edukacia thaj aver institucie šaj te implementirinen akala barjaripa vazdindoj e thana direktno andar e ekskludirime lokaliteta, na te promovirinel pes i desegregacia.

I implementàcia e obligatòro anglal-školaqe siklāripnasqi bi-dujdiplasqo afektisarel o sukcèsò e rromane siklōvnenqo ando fundone škole thaj del kontribucia te na avel len than ande specialne škole. Vi te na isi amen akana date palo efektivnost thaj efikasnost taro obligatorikano angloškòlako sikavipe ko dikhiba taro sukcesu taro Roma studentura ande fundone škole andi Slovakia, trebul te prinžaras ke jekh perzistentò problèmo ačhel: i repeticia e klasengo thaj o maj palal agorisardipe e obligatorikane edukaciako ande maj tikne klase e fundone školengo.⁶³

Duj aktivitetura sas definišime ando Akciono plano te kerel pes buti kadale problemosa. O angluno sas te vazdel o numero e škole save implementisaren jekh sasto-divesutno edukaciaqo sistema ando 2022 sar jekh šerutno šajutnipen vaś jekh lačo agorisardipen e fundone škole, fokusirime pe komune saven si majbari koncentracia e romane studentongi. Kadi aktiviteta sas kerdo prekal e školaqe kluburā vaś e čhave, kaj o pokinipe vaś o klubo sas pokindo palpale.⁶⁴ O sasto o pokinipe sas 365,594 €, ⁶⁵ thaj ano sasto projekto, dži ko 41.204 individualno

⁵⁸ I lista e suportime aplikanturenqi: <https://www.minedu.sk/data/att/448/27600.85c829.pdf>

⁵⁹ Ministeriumo vaś Edukacia. Akharipe vash te vazdel pes o kapaciteti e qhavorengo, shaj te ovel ano: <https://www.minedu.sk/vyzva-na-zvysenie-kapacit-materskych-skol/> (akceso 19 Juni 2025).

⁶⁰ Dži ko Januari 2025, e čavorrenqe khera sas finansirime katar e komune thaj e forura katar e takse. Dikhel: <https://hnonline.sk/slovensko/96176881-skolky-sa-od-buduceho-roka-budu-financovat-zo-statneho-rozpocetu>.

⁶¹ O ciljo sas reslo kotar o Zakono No. 182/2023 Coll., savo sas adoptirimo kotar o Nacionalno Konsilo e Slovakikane Republika ko 9-to Maj 2023. Akava zakono angluno drom parugel o Zakono vash o Barjaripe thaj Edukacia (Skolako Zakono) thaj vash e Amandmanura thaj Suplementura pe varesave Zakonura 245/2008 Coll., sar vi o amandmano pe Zakono No. 138/2019 Coll. pe Edukacia E butjarne thaj e specializirime butjarne thaj pe amandmano thaj suplementacia varesave akturengo, Zakono No. 553/2003 Coll. pe Remuneracia varesave butjarnenge save keren buti ando publikano intereso, thaj Zakono No. 596/2003 Coll. Pa Themesko Administracia ande Edukacia thaj Skolako Korkoro-Governipe thaj pe Amandmano thaj Suplementacia varesave Aktura.

⁶² Zakono No. 290/2024 Coll., savo parugel o Zakono No. 597/2003 Coll. pe finansiripe e fundone školaqo, maškarune Škole, thaj Edukaciake Institucie, sar amandirime, dikh: <https://www.minedu.sk/financovanie-materskych-skol-od-112025/>

⁶³ Dikh: <https://slowakei.fes.de/e/publikacia-eduroma-priciny-prepadavania-romskych-ziakov-alebo-ked-opakovanie-nie-je-matkou-mudrosti.html>

⁶⁴ Dikh: <https://www.minedu.sk/kompenzacia-poplatku-v-sk-d-pre-ziakov-zo-szp-a-v-hn-2-zdroj-3p01/>

⁶⁵ Summa e finansikane kontribuciaki telal o akharipe “Kompensacia e taksaki ano školake klubora vash e sikljovne katar socialo bibahtale funda thaj ande materialno trubujipe 2” vash o bersh 2023, dikh: <https://www.minedu.sk/kompenzacia-poplatku-v-sk-d-pre-ziakov-zo-szp-a-v-hn-2-zdroj-3p01/>

takse vash e shkola le klubora šaj te aven kompensirime. Totalno 199 škole thaj edukaciake institucie lije kotor ano akharipe.

Numaj, ando kadava lil, trebul te phenas pale ke na sas jekh sistemàtikani mesura, numaj jekh temporaro intervencia. O temporarno pokinipe e lovengo vash e shkolori klubora na resljarel e chache kauza e baro absenteizmo e romane studenturengo ande kadala klubora thaj lengo sasto školako bibaht. But studentura na phiren školaqe kluburā, sar egzàmplo, palal o na-dosta barjardo thaj suportime lače relacie maškar e kolegurā Rromane thaj naromane studentura, sostar e romane dada thaj deja na mukhen pire čhaven te len than ande naformalno edukàcia. Paše odova, e školaqe kluburā na reprezentisaren o koncèpto kotar o kerdo sa-divesutno edukaciako sistemo, savo inke naj legalno vaj konceptualno kerdo ande Slovakia.

Aver aktiviteti, 1.3.2, si les o ciljo te arakhel o angluno agorisardipe e obligatorikane školaqo, redukindoj o proporcia e studenturenqi save na keren buti bi lače katar o MRC prekal o kerdipen e suportoske mesurengo⁶⁶ te sigurisarel pes o lačo agorisardipe e obligatorikane školaqo. E statistike save si len⁶⁷ sikaven kaj ko Septembro 2021, o maj baro gin e studenturengo save repetirin e notacie sas registrime ando regiono Košice (3.717), palal kodoja avel o regiono Prešov (3.131), thaj ko trinto than, o regiono Banská Bystrica (1.848),⁶⁸ savo sikavel e regionura saven si maj baro reprezentàcia e MRC-esqe bešipnaski. Ko Juli 2024, o Ministeriumo vaš Edukacia čhudās jekh Nacionalo Projèkto savo si les o ciljo te kerel pes thaj te testisarel pes jekh inovativno sistemo vaš o angluno alarmino vaš o angluno mukhipen e školaqo (ESL), savo ka del šajsaripen e škole te identifikuin e studenton save si ano riziko thaj te den len specifično suport. Prekal angluni identifikacia thaj vrama intervencija, o numero e studenturengo save mukhen e škola maj anglal šaj te ciknjarel pes but. O projèkto ka phirel štar berša, i implementàcia ka astarel pes ko agor e beršesqo 2025. O projèkto si alosardo 7,7 milionia EUR taro prioritati bašo Ternengo Garancija thaj ka ovel koordinirimi taro Rodipasko Instituti taro Čhavorrenqi Psihologia thaj Patopsikologia.⁶⁹

Ano lil e tritone maj kritikane pučipnasko ki edukacia, o AP adresirisarda o štarto specifično ciljo definirimo sar 'Sistematikane prevencia, tiknjaripe thaj eliminipe e manifestacienqo e segregaciaqo andi edukacia proceso pe sa e nivelura e edukaciake sistemasqe' (dikh o maj but detalura pali kadaja pučhipen ando Kapitolo 3.1).

2.2.2. Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF

Vi te si o Akciaqo Plano dosta pherdo, vov na si les o tretmano e temengo save si ande relacia e barjaripnasa thaj suport o pala na-formalno edukacia vaj pala rezolucia pala praktikane problemura ande edukacia ande decentralizirime nivelo e školaqo. O akciaqo plano vi našti te kerel buti e stratègienca vaš te siklöl pes e studenturā katar e marginalizirime komunitetura ko vakti e krizengo, sar so si o COVID-19, ko vakti savo buteder romane čhave taro marginalizirime le komunitetura na sas len akceso ki edukacia online.

Prekal jekh rodipasqo rodipe⁷⁰ kotar o juli 2020-to berš maj dur, ando prodùso, 60% e rromane siklövnnendar na sas len vaj but tikno kontakto e sikavnenca ko vakti e distancosko sikljovipasko. Dži ko 70% studentia taro romane komunitetia na lias kotor ki edukacia khanchi ano vakti e krizako. E anketake rezultatia sikavena kaj ko nesave marginalizirime Roma komunitetura, 90% dži ko 100% e studentonge na angažirinde pes ki edukacia ko vakti e krizako.

O Akciono Plano na kerel buti e digitalno edukaciasa vaj e edukaciasa e čhvenge katar e marginalizirime Roma komunitetura ande moderne tehnologije. Sar dikhel pes kaj kadala si thana save ka determinin e trendura pe

⁶⁶ Sar egzàmplo: Provizicia e edukaciaqi thaj treningosqi bazirime p-o ažutipen e edukaciaqo sasto thaj o dikhipen e rezultaturengo save resle e čhave vaj e siklövne ando edukaciaqo proceso, aktiviteturā save žutil o barjaripen e školaqe gatavipnasqo, lačharipen e edukaciaqe kondicienqo vaš e siklövne katar e socialo bi-lače thana, thaj te šaj e siklövne te len siklövipen andi jekh subjèkto vaj andi jekh edukaciaqi rig andi jekh maj bari klàsa.

⁶⁷ Dikh: <https://www.skolskyportal.sk/vzdelavanie-vychova/deti-nezvladaju-ucivo-prepadli-najma-najmladi>

⁶⁸ Dikh: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-zakladne-skoly.html?page_id=9601

⁶⁹ Maj but pal-o projèkto: https://www.minedu.sk/ministerstvo-skolstva-spusta-projekt-prevencie-predcasneho-ukoncenia-skolskejdochadzky/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR2zSr-zwy2bE6fi5uepK2s3iflFkGvqOTj2zbeKDzmDRKERnJlqrWu_IQ_aem_lleEjAZ8210M9pBOnNmHtQ

⁷⁰ I rodipnaski studia si disponibilo ko: <https://eduroma.sk/docs/ako-zostat-blizko-na-dialku.pdf>

butjako marketi ando ko avutne berša, amen dikhas sar inadefkatno kaj akala teme na sine kotorleutne ano Akciako Plani vash 2022-2024.

2.3. Butäqo than

Ande populacia MRC, si, ande prosedura, jekh butjarno manuŝ ande sako dujto vaj trinto kher thaj jekh penzionirimo manuŝ ano sako pandžto kher. Ande pashe sako kher, si maj cerra jekh bibuchiako manush vaj varekon ano čhinavipen e dadenqo thaj e dadenqo. So maj dur jekh rromano beŝipen si katar o centro jekhe komunaqo, so maj tele i ekonomikani aktivitetä maŝkar lesqe phure beŝutne. Ande beŝimata save si avrial e komune thaj forura, jekh butjarno manuŝ ŝaj te arakhel pes ande aproksimativno svako trinto kher, kana ande svako deŝ khera, si si deŝujekh bibutjarne manuŝa. O sasto bibučako procento ando MRC si 38%, 46% e bibučarnengo si terne manuŝa dži ko 34 berša, thaj 38% peren ki 35–49 berŝengi grupa. Feri jekh anda panzh rom beŝutne opral 16 berša si butjarne. O NEET-esko procento (terne manuŝa save naj ande edukacia, buti, vaj treningo) vaŝ kodola save si len 15 ži ka 34 berša aresle 17.2% ando 2018, ando komparacia e EU-esqe maŝkaruneča 14.1%. O kotor katar terne Roma kotar o berša 16 dži ko 24 berša so sine NEET sine 65%.⁷¹

O pharipe maŝkar e butjarne maŝkar e murša thaj džuvlja ando MRC si but maj baro sar ande majbari populacia. Konförmo ko Instituto vash e Buti,⁷² e bučarimasko procento e Rromane džuvljengo sasa numaj paŝe 16%, ande relacia pala 26% e murŝenge. O sebepi baŝo akava bibarabarutno than e romane džuvljengo ko marketi e butjako komparativno e murŝencar si olengere o mukhipe e shkolo anglal, so vi vazdel lengo kotor ki NEET grupa. Sar rezultato katar o angluno mukhipe katar e shkola thaj na reslipe e kvalifikacie save si trubujipe pala integracia e butjarimasko marketi, e bučarimasko nivelo e Romengo e džuvlja si signifikantno maj palal katar e Rromane murša, sar vi murša thaj džuvlja andar sasti populacia. Aver faktora si, sar misal, na-lačhe kondicie e khereske, save keren phares te kerel pes menadžmento khereske butja, tikni participacia e čhavorrenqi anθ-i edukacia anglal e škola, jekh na-maladipen maŝkar e ŝajutnimata thaj i buti marketosko mangipe, tikno nivelo e digitalno džanlipasko, thaj diskriminacia katar e butjarne. Jekh specio pučipe si o societako presia pe terne džuvlja ande relacia pala lengo participacia ande familijako trajo, specio ande relacia pala deja, sar sar vi te lel sama pala e familiake membrura save si phangle.⁷³

Anda kodo, ame identifikisaras kadala sar seriozno thaj kritikane pučhimata: NEET, diskriminacia ande buti marketi, thaj keripe paralelno butjako than e Romenge.

2.3.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo

E avrunne evaluacie e 2022 thaj 2023 Akciake Planurenqe konkludisarde kaj maj but aktiviteturä kerde bi-satisfakciaqe rezultaturä.⁷⁴

Ano avrutne evaluacie e 2022 thaj 2023 AP-enqe, o projèkto ‘Paso palal o Paso’ sas xramosardo sar te pherel o aktiviteti te kerel pes thaj te implementisarel pes programura vaŝ ažutipen vaŝ e NEET-urä (inkluziv e NEET-urä katar o MRC fundo) e inkluziača lenqi identifikacia, ŝerdipen, thaj selekcia vaŝ inkluzia ando programo.⁷⁵ O projèkto Paso po Paso sas finansirimo katar o Evropako Socialo Fondo telal o ‘Operacionalno Manushikane Resurse Programo: REACT-EU Suporto vaŝ o Sastipe katar i Kriza kerdini katar i COVID-19 Pandemia’, inkluziv lesqe socialo konsekvence, thaj i gatisaripe vaŝ o zeleno, digitalo thaj ŝukar sastipen. O akharipe sas anunsirime ando Decembro 2021, thaj e projekturä ŝaj te aven implementime ži ko 2023. E eligibilne aplikanturä sas bi-profitoske organizacie, fundacie, civilo asociacie, asociacie le juridikane entitetonqe, komune thaj forurä,

⁷¹ Dikh maj but: I sociälo thaj butäqi situacia e rromane komuniteturenqi andi Slovakia, 2021, ŝaj te arakhes ando: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/695466/IPOL_STU\(2021\)695466_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/695466/IPOL_STU(2021)695466_EN.pdf)

⁷² Dikh: Inklúzia Rómov je celospoločenskou výzvou, 2018, disponibilo ko: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politika/publikacie-ifp/komentare/18-inkluzia-romov-je-celospolocenskou-vyzvou-august-2018.html>

⁷³ Dikh vi: Tematikano rodipe: Bariere vash o agoripe e butjako marketi e marginalizirime Romengo, 2022, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1276/tematicke_zistovanie_-_bariery_pri_vstupe_marginalizovanych_romov_na_trh_prace.pdf?csrt=81033093537187103

⁷⁴ Monitoring Raporto pale Implementacija katar Akcijake Planura katar Strategija pala Egaliteto, Inkluzija thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858

⁷⁵ Ibid.

“Ano amaro distrikto, sas amen but aktora save sas ande projekto, thaj sas varesave save sas maj anglal sas angažuime te del, sar egzàmplo, kreditură. Thaj so kerdas pes amenca sas kaj e klijentura so von pašile agorisarde te aven amende soske von na sas satisfime lenqe pašipen.”⁷⁶

Ando čačimos kana čhínavel pes i diskriminacia kana avel and-o butjarimasko marketo, šaj te vakeras varesave bi-xačaripnasqo sasto pučhipen katar o OGPRC. O Akciako Plano inkludisardas pandž treningoske eventura katar o Slovako Nacionalno Centro vash e Manushikane Hakaja (SNCHR) vash e butjarne, save sas sigurno justifikuike, numa akava problemo trubul sistematikani buti, specijalno ko lokalitutura kote so dzivdinel majbari MRC populacia, thaj paše treningo, ka ovel lačhe te implementirinen pes kampanje, temporarno kompenzaciake mere telal o Anti-Zakono pala diskriminacia, thaj te angažuin ključne butjarne ande regionura. Diskriminacia kana djal pe andre pe buciako marketi si jekh katar e maj importantne bariere vash buti. Nesave studie⁷⁷ sikade kaj si o lil, thaj inke o problemo na si reslo efektivno. Maj but desat te barjarel pes jekh inkluzivno butjako ambiènto, but Nacionalne Projektura keren buti specifično e Rromenqe bi te den šajipe pala formalno edukacia kodo ka del suporto e lungo-vrjamake integraciake.

2.3.2. Te kerel pes buti e problemurenge avrial o NRSF

2.4. Sastipasko zutipe

⁷⁷ Zuzana Havirova, Analiza e barierogo pal-o ulavipe e butjako marketi e dizutnenge e marginalizirime romane komunitetengo, 2023, doktoreski tēza Erik Šatara – Zuzana Havirová, E decizie e Rromenqe andar e marginalizirime lokalitētūrā pal-o phiripen te keren buti ki forma job mobility, 2022, disponibilo ko: <https://www.prog.sav.sk/the-decisions-of-roma-from-marginalised-lokaliteta-pa-o-phiripe-ki-buti-ki-forma-butjaki-mobiliteta-vaj-o-phiripe/> Jurina Rusnáková – Alena Rochovská, Socialo ekskluzia, segregacia, thaj dživdipaskere strategije e dživdipaske dživdipaske dživdipaskere dživdipaskere dživdipaskere dživdipaskere dživdipaskere dživdipaskere dživdipaske, 2016, disponibilo ko: <https://www.sav.sk/journals/uploads/10250923Rusnakova,%20Rochovska.pdf> Zuzana Havirova, Exclusion kotar o marketi e butjako ano konteksti e anti-Romano rasizmeko, 2022, arakhpnaskoro ko: https://www.researchgate.net/publication/367246046_Vylucenie_z_trhu_prace_v_kontexte_protiromskeho_rasizmu

E data save si disponibile pal-e diferencie ando sastipasqo statuso maškar e MRC-esqe bešutne thaj i maj bari populacia sas prezentirime ano angluno raporto. Anda kodo, ande kadi sekcia, ame ka fokusisaras amen maj anglal pe sistemàtikane xasarimata save den kontribucia kadale diferencienqe.

E sastipaskere problemura e MRC-esqe bešutnenge si kompleksne thaj trubun jekh pherdo drom, inkluziv te adresisarel pes kvaliteto e enviromentosqo, kondicie e kherenqe, akceso k-i bazaki infrastruktùra (pani, kanalizaciaqe sistemurà, tato), thaj, sigurno, akceso ki sastipasko zutipe. I stratègia prinzarela kadaja realiteta, numaj ačhel pučhipen te si ke i Slovakikani Republika adekvatno sikavel la ande praktika.

Ano jekh vorbiqe e reprezentantosa kotar o Ministeriumo vash Sastipe, o kompleksiteto te kerel pes buti e sastipaskere pučipnasa sas sikavdo sar jekh signifikantno pharipe: “Anglal sa, si strukturàlo faktora save keren o sastipen o sektor korkori nashti te kerel influenza. Nashti te keras jekh bunari te shaj te avel amen akceso ki pipeski pani—kodo si puchiqe enviromentiaki politika vaj responsibilita e komunaki te sigurinel o aksesos pe pipesko pani. Numaj ande realiteta, e kondicie e enviromentosqe si numaj avrial e kompetenca e sastipasqe sektoreseqi...”⁷⁸

2.4.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo

O AP vaš o sastipen sas maškar e maj lačhe planurà katar e avrutne evaluàcie, vi te sas but aktiviteturà na dosta implementirime, sar so si jekh interesantno inicijativa inkerdi katar e Region Banská Bystrica. Akaja inicijativa involvirisardas vizite khere katar e pediatria karing e deja katar o MRC. Numaj, numaj jekh vizita sas kerdini ando monitorisardo periodo, vazdel dujbe te sine kaj akaja aktiviteta sine čačes implementirimi. O komentaro e eksterno evaluatoresqo⁷⁹ pučhel pes pal-o ciljo vaj e efektività varesave aktiviteturenqi vi sikavel pes ande aver inicijativenge raportura pala monitoringo.

Sa khetane, o AP vaš sastipen reslās jekh lači nota (komparacia e avere prioritetosqe rigāndar), savi, ande avtorurà opinia, sas soske na sas les ambicia thaj ačhilo and-e kompetencie e entitaturenqe save kamen te te len kotor andi lesqi implementàcia—sar si, o OGPRC, o Nacionalo Projèkto ‘Saste Komunitèturà’⁸⁰ thaj nesave, institucie save si telal o Ministeriumo vash Sastipe. Ključne pučhimata, sar so si i diskriminàcia ando sastipen thaj o bi-akseso k-o servisura, sas na-adekvatno adresirime thaj maj but resle pe korkore Roma vaj pe entitatura save si ande xramosarindojo o AP.

I trubujipe vaš jekh pherdo drom vaš o sastipen e MRC-esqo, phendo ando šerutno kotor kadale subkapitulosqo, sas sikado ando keripe jekhe interministerialno butjarimasko grupako. Akana kadi grupa šaj te avel sar jekh instrumento te identifikuil pes e intersekcije maškar e diferentne ministrura, naj les influenza pe politikano decizjako keripe.

E propozime mere thaj aktivitetura ando AP sas kerdine palal e kompetencie e entitaturengo save kamen te len kotor ande lengi implementacia. Ko vakti e intervjuengo e reprezentanturenca e ministeriengo, sas phendo kaj jekh baro kotor e MRC-esqe bešutnengo na si len akceso k-i sastipasqi insurància pal-o dolgo, numaj kadava pučhipen na sas sikavdo ano AP. E zumavimata te involvirinen pes e ključne interesime riga ande adreso e MRC sastipaskere problemurenqo, specialo sastipasko zutipe le furnitorija thaj le doktorura, sas bi suksesoske. Akava si klaro ilustririmo kotar i lista e entitaturengi save si involvirime ko implementirindos e AP sastipaskere aktivitetura, save anglunes inkliste sastipaskere regionura (responsibilno vash o Nacionalno Projèkto Saste Komunitèturà), o OGPRC, thaj o Ministèro vaš Sastipen.

Dikhel pes kaj e autorura thaj e ključne koordinatòrā e AP-esqe buteder dependisarde ando Nacionalo Projèkto Sastipen Komunitetura, save, pala piri natura, našti te lačharen sa e pharipa thaj bi-lačhipa savenθar arakhen pes e Roma ando akceso ki sastipasko zutipe. O projèkto si importante, si les limitàcie, maj but o bi-adekvatno kvalifikaciaqo treningo vaš e sastipasqe suportosqe asistenturà. Te sigurisarel pes i sastipen kadale manušenqi

⁷⁸ Intervju e Daniela Kállayová katar o 11 Oktòbro 2024

⁷⁹ Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akiake planurenqo pala Strategia pala Jekhipe, Inkluzia thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858.

⁸⁰ O Nacionalno Projèkto ‘Saste Komunitèturà’ si implementisardo katar o 2017-to berš thaj anel sastipasqi edukacia thaj referencake servisura ko MRC. Telal akava projèkto, paše 270 sastipnasqe promocioqe asistenturà keren buti ando MRC. O projèkto si les vi jekh Aktiviteto te del suporto e bolnicenge save si len vi gasave butjarne, maj but ande pediatrikani thaj ginekologija thaj obstetrikane thana, ande totalno 11 bolnice.

ando sastipasko sistema ka mangel lengi integracia ande formalno pindžarde pozicije ande bolnice vaj klinike, sar so si sar nasvale thaj medicinake asistentura. Numaj, i edukacia savi del o projèkto na vazdel lenqe kvalifikacie ande linia e formalno sastipaskere sistemaske mangipnaske, so kerel lenge phares te ačhon ande sistema palal so agorisarel pes o projèkto.

O AP sikavel klaro o čhivipen e na-implementime aktiviteturenqo katar o 2019-to berś katar i Strategia vaś o 2020-to berś. Sar egzàmplo, i mesura si kerdini te dikhel pes o sastipasqo kvaliteto thaj e diferencie maśkar o MRC thaj i majoritàta populacia sas andre ande Strategia 2020 thaj ačhel kotor katar o akanutno raportirime AP vash 2022–2024. Kodo znacij ke e mesura chi pherdzilas de shov bersh kodoleske. Palal amare arakhadimata, jekh metodologia vaś akava monitoripe si kerdo, thaj lesko implementiribe si kotor taro rodipe kerdo vash o OGPRC. O sa kadja si vi vaś aver mesurà thaj aktiviteturà, sar si o monitorisaripen e infekcienqe nasvalipnasqo ando MRC thaj o suporto vakcinàcia. Kadala si berśeske aktivitetura save keren organizacie telal o Ministeriumo pala Sastipe, biphangle kotar o NRSF.

Katar amari perspektiva, e mesure save si phangle te dikhen e sastipaskere diferencie maśkar o MRC thaj o majoriteto populacia si importante. Ano akava lil, kerdilo metodologia, numay o planirimo monitoripesko raporti sine na agorisardo.

E propozalura vaś paruvipen e legislaciaqo sas vi lačhe, sosqe von kamle te den maj lači protekcia e manuśenqe saven si tikne love manuśa katar bare ko-pokinimata vaś e medicina thaj e medicinaqe šajutnimata, so ka lačharel o akceso k-o tretmano ande čorore MRC khera. Numaj, kadala paruvimata na sas implementime ano obzervirime perioda.

E aktivitetura katar o maj anglal phendo Nacionalno Projekto, ‘Saste Komunitetura’, thaj e zumavimata te vazden o džanglipe thaj i senzibiliteta e sastipasqe personalosqi karing e MRC-esqe beśutne si vi justifikuime. Kadala si andre o vazdipe e komplementàro (volontàro) edukaciaqe standardurenqo vaś alosarde sastipasqe pozicie (eg.,nasvale) neve edukaciake temenča (vi te o AP na phenel save teme). I avrutni evaluàcia e akaja aktiviteta si pozitivno numa sikavel nesave rizikura. I grupa pal-i edukacia si tikno definisardi, thaj voj trubul te barjarel pes te inkludil aver sastipaskere pozicie. O treningo si volontero, so znachil kaj naj garantuin kaj e sastipaskere personalura ka len kotor ja ka keren buti e džanglimatenca save ka len. Akreditirime edukacia e institucie šaj te na oven len ekspertiza te den treningo pe neve teme.

2.4.2. Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF

O NRSF na direktno kerdas buti e diskriminaciasa ano sistema e sastipasko, o na-aksesibiliteto e sastipaskere servisura, determinantura vash o impakto pe sastipasko kvaliteto ano dikhip e kompleksitetosko, thaj o trubulipe te involvirinen relevantno ministria thaj aver entitetia an i implementacia e masurenge.

O AP na resljarda o avazipe e preventivno skringosko, sar so si o tretmano e dandengo. Akava si than savo si pherdo bi-aksesibilo e maj čorore populaciake. Vi, o NRSF na del atencija pe menstrualno čororipe thaj kontraceptivura save si disponibile. Sar vi, e aktivitetura vash e prevencia e kanceroski na sas prezentirime.

2.5. Kher, esencijalne servisura, thaj enviromentiaki justicia

Jekh kotor tari romani populacia ki Slovakia bešel ko thana kote so si signifikantno limitirimo akceso ki baza infrastruktura, sastipaskere servisura, edukaciake institucie, thaj butjarimaske shaipa, so zurarel lenge socialo ekskluzia thaj ekonomikani marginalizacia. Kadala segreguime beśimata si phangle vaj pe periferija e komunengo vaj pherdo avrial e vazdine thana, so kerel vi fizikani thaj socialno izolacia. Si ginavde kaj paše 56.000 romane individue trajin ande bešipnaske thana avrial e komune, dži kote 151,000 bešen pe lenqe periferie. Kadi disproportionalo thanutni distribùcia sikavel sistemàtikani segregàcia, so zuraless phandel lengere shaipa vash socialo thaj ekonomikani inkluzia.⁸¹

⁸¹ Ábel Ravasz, Ľuboš Kovács, Filip Markovič, Atlas rómskych komunit 2019. [Atlas of Roma Communities 2019.] (VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020), šaj te arakhel pes ko: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/?csrt=7061851889043599343>

2.5.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo

I implementàcia e objektivosqi te tiknjarel pes i rezidencialno segregacia e Rromenqi sas kontingènto ando o kamipe e lokalno gavermentosqo te len kotor andi preparacia e projekturenqi vaś khera save ka den činavipen save ka redukinen segregacia. O problemo sas o tikno nivelo e interesosko e komunengo te len kotor ano gasave projektura, butivar pala e dar te xasarel pes o suporto katar e lokalno populacia. Akava tikno nivelo e involviripasko sas vi sikavdo ande amare intervjuura e diferentne aktorenca, save sikade e pasiviteto e ključne aktorenqo ande kadi rig.⁸²

E planirime aktivitetura save si phangle te mapin e manifestacie e diskriminaciake ando kher vaj lako eliminacia na sas implementirime. Ano sasto vakti, o rodipe kotar o 2024 sikavel perzistentno diskriminaciake bariere, sar so si o maj baro depozitura vaj renti vash e Roma, e khereske gazdenge pharipa vash e kherutnengo socialno fundo, thaj diskriminacia bazirimi pe etniciteto.⁸³

And-o objektivo te tiknjarel pes o gin e ilegalne kherengo an-o MRC, OGPRC implementisardas projekturā te regularizirinel pes i phuv andar e MRC-esqe beśimata ži ko 2030. Akaja aktivitetā sas kerdini katar o angluno vaxt andi jekh rig kaj nashti te resel signifikantno pozitivno rezultatura soske e finansikane resursura⁸⁴ save sas alosarde sas but cikno, thaj sas vi specificirimo kaj numa 30 komune ka aven ande buchi. Sar o Tomáš Ščuka romano aktivisti, phendas, jekh katar e ključne pharipa si o lungo-vrjamako bi-lačhipe e legislaciako savo ka del šajipe e pherdo regularizacia e phuvjaki asociirimi e romane beśipnasa. Vi te sas varesave progresurā andi rig e akhardo 'simple phuvjaki konsolidàcia', savi del šajsaripen te lačharel pes e relacie e barvalipnasqe andi situàcia e baro gin e gazdenqo vaj lenqi fragmentàcia, kadava si jekh solucia savi si la limitirime impakto, sosqe na sistematikane adresisarel sa e kazura e relacienqe e barvalipnasqe, si but vrāma thaj administrativno kompleksno, thaj lesqo implementàcia si tikni thaj bi-koordinàciaqi. I šukar konsolidàcia e phuvāqi si jekh utilizzo savo lel o than e konvencionālo dromenqo sar so si e kontraktura vaś bikinipen vaj paruvipen, numaj lesqo labāripen ačhel marginalo sosqe o proceso si administrativno kompleksno, lel but vrāma, thaj naj les dosta suporto vash efektivno implementàcia.⁸⁵

O projèkto 'Domov' šaj te avel evaluime sar paršiālo sukcès.⁸⁶ Akava sas implementisardo anθ-o fremo e lačharindoj o kvaliteto e kherengo an-o MRC thaj implementisardo e bi-profitno organizaciā DOM.ov.⁸⁷ O projèkto 'Domov' (Kher) fokusisarel pes p-i provizia e inkluzivno kherenqi, e maj importante objektivosi te kerel buti o problemo e limitirime akcesosko ko adekvatno kher vash e MRC familije.⁸⁸ Jekh kazuso kotar e Toporec komuna sikavel e pharipa save si ande implementacia e projèktosqi. Sar vakergya o sheruno sheruno Gustáv Pompa, e komuna kinel phuv katar jekh privatno gazda thaj resljol ko projèkto, anglunes registririndoj 16 interesime aplikantura. Numaj, o projèkto mangla e participanturen te xamosaren duj berša te šaj te len 17,000 EUR kredito, sar vi aver 4,000 EUR ano personalno arakhibe, so sikavgja pe sar baro finansijako bariera. Sar rezultato, numaj duj katar e 16 aplikantura ačhile. Akana i komuna kerel kolaboràcia e Themeča Fondo vash o barjaripe e kherengo vash o vazdipe e aproksimativno 24 komunalne kherengo ki kiria, sugerindoj jekh paruvipe karing alternativne kherakere solucie.

⁸² Ano kontèksto e tikne nivelosqo e involviripnasqo e lokalone governurenqo anθ-i implementàcia e mesurenqi savi si resli pe ciknjaripe e beśipnaske segregaciako e Romengo thaj promoviribe e socialno rentibaske kherengo, Veronika Rehakova, direktorka e O Departamento vaś e Politika e kherenqi anθ-o Ministèro vaś o Transporto anθ-i Slovakikani republika, phendās: "O subjèkto savo si o ciljo, savo ando amaro gindo si čačes te lačharel kadava, si e komune sar o maj baro aktoro, [numa] butivar von na sikaven intereso vaś kadava pučhipen". (Intervjuo e reprezentantosa kotar o Departamenti vash e Politika vash o Kher, Ministeriumi vash o Transporto kotar e Slovakikani Republika, 16. 09. 2024)

⁸³ Sára Danielová, Subjektivo percepcia pale manifestàcie e rasizmosqe ando živdipen e rromenqo (Trnava: UCM FSV, 2024), disponibilo ko: <https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=2023538FE3639DEE215B28572DF4>

⁸⁴ Suma e alosarde finansikane resursengo: EU fondya 3,15 milionya EUR thay Themesko budjeti 0,556 milionya EUR.

⁸⁵ Intervjuo e reprezentantosa kotar o CSO kotar o regioni Prešov, 4 Novembri 2024.

⁸⁶ Sar si pe Akciako Plani, totalune 19 entitetya lela kotor ano reslipe e barvalipaske hakayengo vash phuv.

⁸⁷ Dikh: <https://projektdomov.sk/>

⁸⁸ SocialMarie Prize vaś Socialo Inovacia, Projekto Kher, šaj te arakhel pes ko: <https://www.sozialmarie.org/sk/projects/7898>

I situacia sas aver ando gav Podhorany. Sar phenel o sherutno Jozef Oračko, akava projèkto sas les signifikanтно rezultati thaj ažutisarda e marginalizirime romane komuniteta ko gav. O sherutno forosko vi sikavda o kontribucia e ekspertosko sovli thaj suporto, savo khelde jekh ključno rola te vazdel pes o džanglipe thaj efektivno realizàcia e projèktosqi, te del šajsaripen i komuna thaj i rromani populacia maj mišto te xatären thaj te len o lačhipen katar lesqe lačhipenata. O projèkto si dikhlino pozitivno andi komuna thaj si les o potenciàlo vaš maj dur barjaripe. I komuna luvudisarda la na numaj pala lako praktično numaj vi pala lesko lačo impakto pe relacie e komunitetosqe thaj o barjaripe e komunàlo. Sar so phenol o sheruno sheruno, o rezultatya akale proyektesko shaj te oven evaluime sar pashe “100% sukceso”, so sikavel oleski efektivnost thaj pozitivno kontribucia vash o lokalno komuniteta.⁸⁹

O NRSF thovdas peste o objektivo te lačharel o akceso thaj o hasnipe e tehnikane infrastrukturako thaj amenititurengo ando MRC. Nesave projektura sas implementirime ano periodo 2022-2024 te promovirinen o akceso ki pipe pani ano MRC. Ko 2022 berš, e gatisaripnasqe aktiviteturà, inkluziv e prokuràcia, sas inkerde, so reslās te fazaki implementacia e projekturenqi. Ko 2023 berš, totalo 11 komune line kotor ando jekh projèkto savo si les o ciljo te lačharipe e akceseskoro dži ko pipesko pani ko marginalizirime romane komunitetia. Ko 2024 berš, e aktiviteturà žan maj dur telal o neve akharimata katar o ‘Programo Slovakia 2021-2027’, so si jekh lačo semno soske sikavel kontinuiteta ando te kerel pes buti kadale problemosa. Numaj, bi te dikhel pes o progreso savo sas kerdo, o thovipen e ciljengo ačhel bi-ambiciozno. Vaš o avutno periodo, i ambicia thaj i kapaciteta trubun te aven vazdine te šaj te den suporto e projekturenqe save si len maj baro impakto.

Treningo pali segregacia e čorrenqi thaj o manažmento e čorrenqo sas vi planirime te kerel pes vaš e butjarne katar o te den suporto e profesienqe te lačharen piri kapaciteta te keren buti e gasave problemurenca ando MRC. Numaj, kadala treningura e eventura na sas implementirime ano periodi e monitoripesko, thaj na sas notirime nisave paruvimata ano NRSF save ka si len suporto lengere implementàciaqe.⁹⁰

2.5.2. Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF

O NRSF na lel pe sama nesave importantne pučhimata save signifikanтно afektirinen o kvaliteto e dživdipasko ano MRC. Kadala si kritikane thana save naj dosta anavkerde vaj adresuime prekal konkretne akcie. Angluni rig si e enviromentikane pharipa save but romane familienqe si ekspozime. Nesave MRC si phangle ano zone e bare pajesqe, paše e thana save si šajde te čhiven pes e phuvàqe, vaj anθ-e thana kaj si maj bari kontaminacia e phuvàqi, e pajesqi thaj e balvalenqi. Teze faktora si len baro impakto pe sastipe e bešutnengo thaj pe sekuritato lengere kherengo, numaj o NRSF na si les specifična mere te arakhen thaj te tiknjaren akala rizikura. Jekh egzemplo si o Rudňany, savo historikane sas ekspozime karing o intenzivno industriako polucia. Dži ko 1993 berš, i industriàlo aktiviteta kathe kerdas but xasaripen sa komponente e enviromentosqe so si len phare metalurà sar so si o kvico, o bakro, o kadmio, o šukar, thaj antimonio. E romane familije ko Rudňany so djivdinena paše si ekspozime ko disproportionalno baro riziko taro kontaminacia ande relacia e maj bute populaciasa. Aver egzemplo si o bešipen Pătoracké, jekh andar o maj rizikovano ande Centralno Europa. O than si pe jekh than e čororesko kontaminirimo e phare metalurenca, kote so e toksična substancije čhiven pes ko vazduho thaj pani, thaj o subsidenso kerel pes. Kana o maj baro kotor populacia isi evakuirimi kotar o than, i romani komuniteta dureder arakhela ekstremno kondicie save incaren e enviromentikane thaj sekuritaki rizika.⁹¹ O gav Jarovnice, kote bešel jekh andar e majbare Rroma komunitetura ande Slovakia, si darade katar o pani; tragično, ko 1998 berš, o baro pani mudarda 47 manušen, andar lende 45 rroma.⁹²

Aver kritikano than si limitirimo ja bi akceso ki internetoski konekcia. Digitalno aksesibiliteto thaj egaliteto si esencialno vash edukacia, buti, thaj socialo integracia. Numaj but ekskludirime lokaliteta naj len akceso pe bare-sigo interneto vaj bi-publiko internetoske thana. Akava problemo zurarel i izolàcia e MRC-esqi thaj

⁸⁹ Intervju e reprezentantosa kotar o Podhorany, 3 Oktobra 2024.

⁹⁰ Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurenge pala Strategia pala Jekhipe, Inkluzia thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2023, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final1.pdf?csrt=14598545656017724858

⁹¹ Juliana Krokusová, Tomáš Pasternak, Enviromentàlo thaj sociàlo diskriminàcia sar jekh rig e regionàlo dispariteturà (jekh kazuso vaš e rromane bešimata ando maškarutno Spišesqo regiono), (Press Universiteta anθar Prešov, 2017), si lačo ko: <https://www.unipo.sk/public/media/30383/AUP-Folia%20Oecologica-2017-Vol.%209,%20No.%201.pdf>

⁹² TASR, angleder 15 berša o baro pani Svinka lija o romano bešipe ki Jarovnice, disponibilo ko: <https://www.teraz.sk/regiony/jarovnice-povoden-1998-svinka-obete/52937-clanok.html>

redukisarel lenqi šanse vaš ekonomikani thaj sociàlo inkluzia. E romane komunitetura ande Slovakia si butivar phandade katar o bi-interneto ande lenge lokalitetura. But katar kadala thana naj phangle katar o baro interneto, thaj publikano konekcia si bi-dosta vaj na-ekzistuil.⁹³ Akava bi-lačhipen kerel e bešutnen te na utilizin e digitalne tehnologie vaš edukacia, informacia, vaj butjarimaske šanse. Sar rezultato, o digitalno bibarabaripe barol, thaj von si sar konsekveto si bibahtale te adaptirinen pes ki digitalno transformàcia e societaqi. I transformàcia e o marketi e butjako, inkluzivno e automatizacia thaj e digitalizacia, mangel neve šajutnimata, maj but kana kerel pes buti e digitalno utilite.⁹⁴ Maj but, ando kontèksto e online edukaciaqo, savo sas esenciàlo andi COVID-19 pandèmia, o o na-aksesibilitèto e internetosqo sikavdàs pes te vazdel e bibarabarimata andi edukacia.⁹⁵ Investicie ando digitalno infrastruktùra ande segreguime thana thaj programurà vaš o barjaripe e digitalone šajutnimatenqo šaj te ažutil te phandel pes o digitalno ulavipe thaj promoviripe e inkluziako kadale komuniteturengo.⁹⁶

2.6. Socialo protekcia

Palal e dàte katar o 2020-to berš, ži ka 87% katar e khera ando MRC sas ando riziko vaš čororipe, thaj 52% sas len nordo materijalno bibutjaripe. Sar komparacia, andi sasti populacia andi Slovakia, o riziko vaš o čororipe sas 11%, thaj o pharo materijalno xasaripe afektisarda 6% e kherengo.⁹⁷ O NRSF naj les jekh aver AP vaš kadava ària. Ano jekh angluno raporto,⁹⁸ amen identifikisaras kadala socialo protekciake pharipa: baro riziko te peres ande čororipe thaj materijalno thaj socialno deprivacia, bi-lačhipe e programurengo pala suporto e lovengo, thaj limitirime akceso pe sheme vash o suporto vash o inkomesti.

2.6.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo

O NRSF identifikisarda kaj te lačharel pes i socialo protekcia, o butjaripe e MRC-enge trubul te avel signifikantno baràrdem.⁹⁹ Akava drom našti te kerel buti e majbare strukturàlo barierença, sar so si i diskriminàcia pal-o butàqo marketi, tikne kvalifikacie, na-adekvatno infrastruktùra, thaj limitirime akceso k-e stabilne butàqe šanse. Bi pherdo mere save si phangle te eliminisaren kadala pharipa, numaj te vazdel pes i buti šaj te avel na dosta te siguril pes efektivno socialo protekcia.

⁹³ FRA. (2021). Dujto Evropaki Uniaki Minoritetura thaj Diskriminaciaki Anketa – Roma, disponibile: <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/roma-survey-2021-technical-report>

⁹⁴ FOECD, Skills Outlook 2019: Te barjol ano digitalno sveto. OECD Publishing, šaj te arakhel pes ko: https://www.oecd.org/en/publications/2019/05/oecd-skills-outlook-2019_c8896fe0.html

⁹⁵ DiMaggio, Hargittai, E., Digitalno na-egaliteto: Katar na-egalutno akceso ki diferencirime hasnipe. Socialo bibarabaripe (2002),

disponibilo ko: [https://scholar.google.sk/scholar?q=DiMaggio,+P.,+%26+Hargittai,+E.+\(2001\).+Digital+inequality:+From+unequal+access+t+o+diferencirime+užipen.+Socialo+Na-egaliteto.&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar](https://scholar.google.sk/scholar?q=DiMaggio,+P.,+%26+Hargittai,+E.+(2001).+Digital+inequality:+From+unequal+access+t+o+diferencirime+užipen.+Socialo+Na-egaliteto.&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar)

⁹⁶ UNDP, Digitalno Inkluzia vaš e Marginalizirime Komunitetura: Stràtègie vaš te Phandel pes i Digitalno Divipen. Jekhethano Nations Development Program (2021), šaj te arakhel pes ko: <https://www.undp.org/digital/standards/2-bridge-digital-divide>

⁹⁷ Filip Markovic, Ludmila Placha, Inkomesti thaj dživdipaske kondicie ande marginalizirime romane komunitetura: Alosarde indikatora katar o EU SILC_MRC 2020 anketa (Bratislava: USVRK, 2020), disponibilno ko: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1276/analyticka_sprava_eu_silc_mrc_2020_elektronicka_final.pdf?csr%3D7878632348697876683

⁹⁸ Romano Civilno Monitori, Civilno societetosko monitoringo raporto pala kvaliteto katar nacionalno strategikano fremo pala Roma egaliteto, inkluzia, thaj participacia ki Slovakia, 2022, šaj te arakhel pes ko: <https://romacivilmonitoring.eu/wp-content/uploads/2023/07/RCM2-2022-C1-Slovakia-FINAL-PUBLISHED-CATALOGUE.pdf>

⁹⁹ Ibid

Jekh lačo egzàmplo si i implementàcia e kompenzaciaqe šajutnimatenqi vaš e sociàlo enterprize telal o Sekcia 19b katar Zakono pala Socialo Ekonomia.¹⁰⁰ Kava instrumento kerdas kontribucia te keren pes butja pala e bi-lače manuša, inkluzivno e membrura katar o MRC, thaj reprezentisarel jekh sikavdo modelo e suportosko.

Pe aver rig, suportoske programura pala e džuvlja katar o MRC save si afektirime katar buteder forme diskriminaciake implementirimo kotar o Ministeriumi vash Buti, Socialune Afera thaj Familia, Ministeriumi vash Edukacia, Ministeriumi vash Sastipe, thaj Ministeriumo vash Transporto, Konstruktoria thaj Regionalno Barjaripe, ande kooperacia e na-governoske organizacie thaj komunitetoske centrura sas bi suksesoske. O maj baro çàso sas bi-efikasno kooperàcia e responsabilno aktorencar.

2.6.2. Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF

Amen dikhas sar bibahtalo so na kerde pes nisave legislativne procesura save ka paruvon o socialo siguripe sistemo thaj odolesqe te ažutil te lačharel pes i sociàlo protekcia vaš o MRC. O jekhto paruvipe astarda ko Juli 2024 ki rig e o lačhipen katar o materiàlo xasaripen. O materialo deprivaciako zutipe del sako shon finansijako zutipe vash ekonomikane phare khera: 84,90 EUR vash sakova individi, 161,40 EUR vash yekh individi e qhavorenca (max. štar), 147,50 EUR vaš jekh paruvipen bi čhavorenqo, thaj 297,50 EUR vaš jekh paruvipen savo si les maj but sar štar čhave. Akava lačhipen si tiknjardo 86.60 EUR vaš svako phuro kherutno membro e butàqo beršenqo savo na kerel buti vaj volontero maj cerra 32 chasura ando shon.¹⁰¹ Sar kado reprezentulij 86,60 EUR pe 32 chasura buchi, kado kerel ko 1.35 EUR po çaso, so si maj tikno kotar jekh trinto kotor kotar o minimalno časosko pokinipe. Sar komparacia, o bazako çaso minimalno pokinipe si 4.30 EUR.¹⁰² Sar dikhel pes, o materialo pharipe si but tikno, odolesqe si bi-logikano te te čhinen les maj dur te zuraren e aba šukar règule vaš lesqi aprobàcia. Numaj, e ministresqi komunikacia¹⁰³ kerel te ovel klaro kaj vov mangela te ciknjarel o numero e manušengo save len akava lačhipe soske vov acharel kaj e manuša si zloupotreba thaj na kamen te keren buti. Si obviousno kaj akala deklaràcie e ministrosqe¹⁰⁴ sas kerde ando relacia e Rromenqe sar sas kerde andi prezència e GPRC-esqi.

O pokinipe vash o kher si jekh statosko zutipe savo si kerdo te shaj pokinel parcijalno e kherakere koshti vash e khera ano materialno termino trebul. Lesko kotor si phanglo e numerosa e khereske membronge. Ov si pochindo sako čhon prekal o Ofiso e Buti, Socialno Afera, thaj Familia, thaj si disponibilo e gazdenqe vaj e čherutnenqe save si len permanentno vaj temporarno bešipe ande Slovakia. Bizo te ovel akava alosaripe, but familie ka len obstrukcie te resel pes, maj anglal palal e strikto eligibilitetosqe kondicie, save na len andre e khera save bešen ando informalno vaj tehnikane na-adekvatno khera. E administrativne bariere thaj o bi-informacia vi keren but eligibilno aplikànturà na mangel o lačhipen.¹⁰⁵

2.7. Socialo servisura

O sistemo e socialo servisurenqo si maj anglal regulisardo katar o Zakono pal-e Socialo Servisura (Zakono No. 448/2008 Coll.), e servisura save si dine katar e komune, organizacie bi-profitoske thaj komunitetoske centrura; numaj, lengo e kapaciteta si butivar bi dosta. O NRSF fokusirinel pes maj anglal pe komunitetoske centrura thaj socialno buti pe tereno, numaj vov našti te kerel buti e maj bare problemurenqe pal-i aksesibiliteta e servisurenqi

¹⁰⁰ O kanuni si pe slovakičani chib ko: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-regulacie/SK/ZZ/2018/112/#error=login_required&state=9e84bad7-158a-4258-8343-6798e0f92caf

¹⁰¹ Ministry of Labour, Social Affairs and Family, Výška pomoci v hmotnej núdzi [Amount of assistance in material need], 12 October 2024, available at: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/davky-hmotnej-nudzi/davka-hmotnej-nudzi/vyska-davky.html>

¹⁰² Minimalno pokinipe ki Slovakia ko 2025: I maj importantno informacia [Minimalno pokinipe ki Slovakia ko 2025: Ključne informacie], šaj te arakhen pes ko: <https://www.platy.sk/analyzy/minimalna-mzda-na-slovensku-v-roku-2024-najdolezitejsie-informacia/50925>

¹⁰³ Dikh: <https://www.aktuality.sk/clanok/rMYnPBs/odmietnutie-pracovnej-ponuky-by-malo-podla-erika-tomasa-mean-xasaripe-e-lačhipnasko-ki-materialno-trubujipe/>

¹⁰⁴ Ministeriumi vash Buti, Socialune Afera thaj Familia, Suma e azhutipeski ano materijalno trubujipe [Suma e azhutipeski ano materialo trubujipe], 12 Oktobra 2024, disponibilo ko: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/mhtosta-emergency/material-emergency-benefits/material-emergency-benefit/high-benefits.html>

¹⁰⁵ Dikh: <https://www.employment.gov.sk/sk/>

sar jekh sasto vaš e diferentne grupe andar o MRC. THAJ jekh baro problemo ačhel o bi-koordinacia maškar o them, e komune, thaj e na-governoske organizacije, so rezultirinel bi-egalno kovlipe e trubujimatenqo e romane komuniteturenqo ande verver regionurā.

O NRSF na kerel analiza e socialo servisurenci korkore (vaj lenqi importanca, bariere vaš o akceso, etc.). O konteksto e MRC-esqo maj but vakerel pal-e komunitetosqe centrurā thaj pal-i socialo buti ando tereno, numaj o pučhipen pal-e socialo servisurā thaj lengo (na)aksesibiliteto karing specifična populaciake grupe ando MRC si maj baro thaj ignorime. Programura sar kaj e socialo servisura naj ramome ande legislacia, numaj pala lenge karakteristike, von si te ažutin profesie save si sar socijalno servisura. Kadala si programura implementime andar o MRC-esko than (eg., asistentura pala sastipasko suportto asociirime e 'Omamas programosa'— jekh programo vaš e čavorrenqi griža), ternengo konsiliripe, vaj konsiliripe vash e kariera. Jekh nevo programo si o 'Development Teams', implementirimo sar Nacionalno Projèkto katar o OGPRC katar o 2023. E Development Teams si jekh grupa butāqe pozicienqi specializirime ande specifična thana e suportoske: khera, angluni griža, buti e ternenge, buti thaj butjako konsiliripe, socialo buti, thaj komunitetosko barjaripe. O projèkto kerel pes ande 60 komune e MRC-eça. O o pučhipen ačhel te si kadava šerutno šerutno dikhindoj o sasto gin e komunengo saven si len jekh baro koncentrācia e MRC-esqi thaj o šero e trubujimatenqo kadale komuniteturenqo.

Maškar e maj bare problemurā andi kadaja rig, ame identifikisaras i na-sigurni stabiliteta thaj i sastipen e servisurenci save si maj buxljardo ande marginalizirime Rromane komunitetura (sar tereni socijalno buti thaj komunitetosko centro). Paše odova, amen dikhas e pharipa pal-o kvaliteto kadale socialo servisurenci thaj lenqo phanglipe e prioritèturenqe definime ano NRSF, sar vi limitirimi disponibiliteta e avere esencijalno socialno servisurenci vash e bešutne kotar marginalizirime komunitetura (eg., krizake centrura, thana vash phurenge zutipe, thaj aver).

2.7.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo

Ano AP-a vash buti thaj khera, komunitetorskere centrura thaj socialno buti ano tereno sine liste ko nivelo aktivitetura thaj indikatora. Ano AP-a vash sastipe thaj edukacia, programura sar socijalno servisura sas definime, sar so si e sastipaskere suportoske asistentura (sar kotor e Nacionalno Projektosko 'Sastipaskere Komunitetura') thaj anglune programura pala griža. Bi te pučhel pes pal-i vlāda kadale servisurenci thaj programurenqi, na si šajpe te estimisaren lengere specifikune kontribucie ko prioritetno thana soske naj len data save shaj te oven evaluime kotar akava perspektive. Ano monitoripe e NRSF-esko, e socialo servisura sas šerdine prekal e indikatora sar so si o gin e komunengo save si ande Nacionalne Projektura vaj o numero e butjarnengo. E Nacionalne Projektura korkore raportisaren o gin e intervencienqo, so znachil ke von maj anglal den kvantitativne date pe skala e projèktosqi maj but katar lesko čačutno impakto.¹⁰⁶ Si importante te ovel pe gindo kaj e evaluaciake raportura katar e Nacionalne Projektura den jekh barvalipe informaciako savo del šajsaripen te xatāras maj mišto lenqe aktiviteturā thaj bi-našavde lačhipenata vaš arget grupe ande diferentne thana e živdipasqe. Sar egzàmplo, ande palune berša, e komunitetaqe centrurā zumaven te vazden civilo komunitetura kana keren komunitetoske konsilura ando MRC thaj implementirin komunitetosko planiripe.

E kompetencie e butjarnenge kotar o komunitetosko centro thaj terensko socialno buti ano prioritetno thana e NRSF-esko ačhile pučhipen. Sar egzàmplo, e aktiviteturā save si thodine ando AP vaš o kher, savenqe sas len o ciljo te edukisaren e socialo butjarnen palo specifična pučhimata save si phangle e kvalitetosa e kherengo (eg., redukcija e čororeski, protekcija katar e jag), na sas implementirime thaj sas kritikane evaluime katar avrutne evaluatora. Katar kadi perspektiva, jekh lačo barjaripe dikhel pes sar o introdukcija e butāqe pozicienqi savi del konsilio pal-o kher thaj pal-i finansiālo alfabetizacia ando šerutno rig e sociālo buti.¹⁰⁷

Akava pučipe si vi phanglo e pučhipnasa maškar e cilura e Nacionalno Projektosko e socialno servisura thaj e objektivura save si thodine ando NRSF, specijalo ando kazo e aba phendo socialo buti thaj komunitetorskere centrura. Kadala si kompleksne servisura save naturalno den atūnci respōnsō k-e bute trubujimata le targetosqe

¹⁰⁶ Ko nesavo nivelo, o programo Omama ("bari") šaj te avel konsiderime sar jekh isklucipen, soske vov involviril kerel pes rodipe pal-o impakto e aktiviteturenqo pal-o barjaripe e čavorrenqo savo si suportirime katar e 'Omama'. Akava projekto si kerdo kotar e civilno asocijacia Way out; numaj, e rezultatura kadale rodipnaske inke na sas publikime.

¹⁰⁷ Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurenqo pala Strategia pala Jekhipi, Inkluzia thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858.

grupe. Numaj, may shukar konsideripe e prioritete thana thay may shukar kooperacia mashkar o Ministeriumi vash O Buti thay e Socialne Butja thay o OGPRC šaj te vazden pengi efektivitatea. Jekh bi-komunikacia thay i kooperacia maškar kadala institucie si vi implicitno sugerime ando jekh intervju e reprezentanturenqe katar o Nacionalne Projekturā vaš e terenesqi sociālo buti thay e komunitetaqe centūrā, save phende kaj von "na dikhen o NRSF objektivura sar lengere" thay na dikhen lengere pherdipe sar lengere responsibilitetura.¹⁰⁸

Si but cikni publikani informacia vash o akana implementirimo Nacionalno Projekto pe tereno socialo buti thay komunitetosqe centrūrā ('Khetane vaš e komunitetūrā').¹⁰⁹

2.7.2. Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF

Amen dikhas sar importantno kaj o NRSF na kerel buti e sastipasko e komunitetoso thay e thana socialo buti palo agorisardipe e Nacionalne Projektengo. O NRSF vi našti te identifikisarel i limitirime disponibiliteta aver socialo servisura avrial e socialo buti pe tereno thay komunitetoske centrura vash e vulnerabilno bešutne katar o MRC. Akava specijalno afektirinel e phure thay e handicapime manušen, sar vi e džuvlja thay čhave save si zloupotrebime, save trubun rezidencialno vaj ambulantno socialo servisura. Kodo si khera e phurenge, divesutne centrura, thana e manušenge saven si disabiliteto disabilitetura, rehabilitaciake thana, thay khera vash emergenca. Kadala servisura ačhile buteder bi-aksesibilno palal but faktora, maškar lende e finansikane bariere, tikno prinžaripen ando MRC pali lenqi egzistenca, administrativno kompleksiteto, thay generalo komplicirime admisiake procesura.

2.8. Protekcia e čhavorrenqi

O NRSF dikhel kadi rig numaj sar dujto rezultato e aktiviteturenge thay na fokusiril pes direktno pe late te lačharel pes i protekcia e čhavorrenqi ande sa e riga. Ni amen na arakhas propozacie vaš sistematikane paruvimata save ka ažutil te keras o sistemo e protekciako e hakajengo e čhavorrenqo maj efektivo, maj but kana o čhavo avel katar jekh čorolo vaj marginalizirime fundo fundalo.

2.8.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo

Biasvalo tretmano e romane čhavorenge thay ternengo kotar e sekuritaki zor si signifikantno problemi ko kotor e čhavorenge protekcia.¹¹⁰ Dujto, e tema Kontra Anticiganizmo thay Promocia e Participaciaki shaj te arakhel pes ando AP, kote so sine implementirime nesave treningoske eventija bašo ekstremizmo thay radikalizacija bašo membrura taro armatikane forcura thay komponente e zorake. Numaj, amen našti te dikhas te si o treningo savo si ande pučhipen inkludisardas i tema te arakhel pes e čhaven katar o bi-lačo phiripen katar e sekuritaki zor.¹¹¹

2.8.2. Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF

O NRSF ni vakerel khanči bašo romane čhave ko institucionalno arakhibe, isto odova so kerena opre maj but anda kodol so si ande institucionalni khera le shavorenge. Vi te i legislacia¹¹² na del šajsaripen e čhavorrenqe te oven thode ano khera e čhavorrenqe numaj pal-e materiālo thay tènikane kondicie lenqe bešipnasqe, kadaja praktika inke kerel pes, maj but ande marginalizirime Rromane komunitetura. Naisaras e rodipnaske¹¹³ kerdo katar e

¹⁰⁸ Intervju kerdo 11-to Oktōbro 2024-to berš e reprezentanturenqe katar e Nacionalne Projekturā vaš i socialo buti ando tereno thay komunitetosqe centrūrā.

¹⁰⁹ Akava si šajipe te ovel konsekvence e paruvipnaski ki institucia savi si responsibilo vash e projektosko implementiribe. O I Implementaciaqi Agēncia (savi dikhelas e Nacionalne Projekturā ando angluno perīodo) sas xasardi, thay o Nacionalo Projekto sine integririmo ani struktura taro Ministeriumi baši buti thay socialno bukja.

¹¹⁰ Sar egzāmplo, dikh: <https://www.noviny.sk/krimi/1029535-policajt-na-vychode-mal-v-skole-udajne-zbit-romske-deti>, disponibilno ko: <https://www.noviny.sk/krimi/97928-policajt-vraj-zbili-4-romske-deti-a-nepusti-ich-na-zachod>

¹¹¹ Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurenge pala Strategia pala Jekhipe, Inkluzia thay Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilno ko:

https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858.

¹¹² Akto nr. 36/2005 Coll. Pe Familia, šaj te arakhel pes ko: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-regulacie/SK/ZZ/2005/36/>

¹¹³ Gallová Kriglerová, E. (ed.). Le čhave le themesqe andjekh bero? Romane chavore ande chavorenge khera [State Children in o sasto bero? Romane Čhavorre ande Čhavorrenqe Khera] (2015), arakhadilo ko: <https://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/Statne-deti-na-jednej-lodi.pdf>

independento organizacie, amen šaj te siklōvas palal kadava pučhipen, savo, šaj, ačhel avrial o intereso e OGPRC-esqo.

2.9. Promoviribe (o džanglipe pala) e Rromane artura, kultura, thaj historiija

Akana, o Ministeriumo vash e Kultura ki Slovakia si anglal bari kritika kotar o publiko thaj kotar o kulturako khetanipen. Leske maj bare reprezentantura sikaven dikhimata save buteder phanden e demokratikane valutura thaj kulturalno diverzitetu. Von roden te thoven piri vizia vash e slovakiiani kultura thaj te keren baro efekto upral i indepedença e ekspertosqe institucionqi.

Ando NRSF naj AP pala suporto pala romano arto, kultura, thaj historiija. Ande thana, o kulturako sektoro si andre ande AP-ura pala edukacija, mamuj anticiganizmo, thaj promocija pala participacija.

Kritikane problemura ande kulturako rig, save si vi ande aver thana, si o bi-ažutipe e informacienqo bašo rromani kultura thaj historiija ko školake kurrikule, bidostato thaj bisistematikano suporto bašo rromane medije thaj kulturake institucie, na-adekvatno suporto vash institucie kerdine vash te arakhen thay te vazden o romano kultura, thay slabo, buteder bistruktuirimo suporto vash rodipe pe Romani historiija, kultura, thaj chib. Sa kadala problemura si but vrama.

2.9.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problemurenqo

Ando AP palo sićope definisarde pes mere thaj aktiviteturja te žutin o hasnipe e romane čhibjako ando oficijalno komunikacija, aktivitetura te promovirinen rodipe ando umal e romane čhibjako thaj kulturako, suporto pala akademsko edukacija savi si ande relacia pala e romani čhib, thaj aktivitetura save si resle te integririn informacije pala Romani historia thaj kultura ande fundone shkoloji lila. Maj but katar kadala aktivitetura ačhile bi-implementirime vaj sas suportirime numaj katar o Fondo pala Suporto pala e Kultura e Nacionalne Minorititurengi, savo našti te avel konsiderime sar jekh sistemàtikani fòrma e suportosqi. Ano AP vash te marel pes mamuj o anticiganizmo thaj te promovirinel pes i participacija, jekh Aktiviteto sasa andre te del suporto te kerel pes permanentno ekspozicija pala Romani historiija thaj arto ande generalo muzeura telal o regionalno gavermento. Akava na sine kerdo soske o regionalno gavermento na mangle te keren odova te implementisarel les, phenindoj kaj naj dosta finansikane thaj thaneske kapacitetura. E regionalne autoritetura sas informišime kaj von šaj te roden finansiripe katar o Fondo vaš o Suporto e Kulturako e Nacionalne Minoritetenqo te šaj te implementisarel pes kadava aktiviteto, numa von na lije avantažo taro akava šajipe. Aver planirime aktiviteto sas o keripe e Etikako Zakono pala Reprezentacia e Minorititurengi ande Medie. Numaj, o OGPRC na implementisardas kadava inicijativa, bizo te ovel len shaipe te keren kolaboràcia e na-governamentalne organizàcienqe, save po agor kerde o kodo korkori.¹¹⁴

Si lačhes te phenas i ‘Vizia vaš o barjaripe e rromane kulturako, čhibjako, thaj suporto e identitetosqo’,¹¹⁵ savo o Ministeriumo vaš e Kultura dineas e Slovakiaqe gavermentosqe ando 2022, khetanes e Akciaqe Planosa vaš o 2022–2024. O dokumento sas kerdo bazirime pe jekh governoski rezolucia savi si phangli e NRSF-esa. O akciako plano sas kerdo vaš panz specifikane objektivurà, maškar save si o suporto vaš i stabilitèta thaj o barjaripe e institucionqo dedikimo e romane kulturake, suporto e romane artistenge thaj arteske, suporto e romane medijenge, o barjaripe thaj arakhibe e romane čhibjako, thaj zuraripe e džanglimasko pala minorititurengo čačipe. O Akciako Plano inkludisardas jekh totalo 40 aktivitetura. Ko agor e beršesko 2024, o Ministeriumo vaš e Kultura dineas jekh raporto pal-o monitorisaripe¹¹⁶ pe kava Akciono plano ande savo si evaluime formalno e individualne mere thaj aktivitetura: baro kotor lendar na sas implementirime, vaj o departamento raportisarda pal-e aktivitèturà le avere departamenturenqe, o OGPRC, etc. Si klaro katar kava raporto kaj e Vizia palo Barjaripe e Romane Kulturako ačhili pe periferia katar e ministriaki atencija.

¹¹⁴ Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciaqe planurenqo pala Strategia pala Jekhipen, Inkluzia thaj Participacija e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858.

¹¹⁵ Rezolucia e Guvernosqi No. 181 katar 7-to Aprilo 2021-to berš pali Stratègia vaš Jekhipen, Inkluzia thaj Participacija katar Rroma dži ko 2030 berš, arakhena pe ko: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/19150/1>

¹¹⁶ Dikh: https://www.slov-lex.sk/elegislative/legislative-processes/SK/LP/2025/99#error=login_required&state=d378a5b4-a4ce-44f8-af31-1d27139bf164

2.9.2. Te kerel pes buti e problemurenqe avrial o NRSF

Majbaro kotor taro finansijako suporto baši Romani kultura del pe prekal grant akharipe taro Fondi bašo Kultura e Nacionalne Minoritaturengi. Numaj, kadala projekturā šaj te aven implementime numaj ando berš ando savo von len finansijako suporto. Akava si jekh themesko fondo savo del avri grantoske akharimata sako berš ande trin kategorije: amaterura kultura thaj arta, profesionalno arta, medije, thaj multikulturalne aktivitetura. De sar sas kerdo ando 2017-to berš, o fondo nakhlas seriozno kritika ande relacia pala peske deciziji pala grantura pala romani kultura. I selekcia e eksperturenqi le membrura le komitetosqe si bi-transparentno, le konflikturā le interesurenqe maškar le membrura le komitetosqe na si klaro definime, thaj i ekspertiza e komitetosqe membronqi sas pučhli. Paše odova, o fondo regularno čhinavel decizie palo suporto e projèktosqo thaj alokucia e granturenqi pal-e verver rezona. Sar rezultato, le aplikantura butivar len finansiripe numaj ko dujto kotor e beršesko. Akaja situacia šaj te ovel konsiderime sar pashe destruktivno e aktiviturengo trubul sa o berš, kontinuo suporto, sar so si e medije. Sar so si konkurenciake grantura bi siguripaske rezultatura, akava kerel jekh na-našti te nakhel pes o pharipe vaš o lungo-vràmaço planiripe ando kulturalo sektoro. O fondo vi suportil e rodipnaske aktivitetura, e medije, thaj e profesionalno kultura. Numaj, o suporto si inkonsistentno thaj dependantno pe beršesqi aprobàcia, so kerel phares te thoven pes lungo-vràmaçe cilā. Akana kadi forma e suportoski šaj te avel lači vaš organizirindoj kulturalne eventura, vov na si lačo vaš e medije vaj e rodipnaske aktiviteturā, save trubun lungo vaxt planiripe thaj stabilno finansiripe.

E romane kulturake institucie maj but nane len juridikani subjektiviteta (funkcionirinen sar departamentia vaj kotora aver institucie) thaj sas len tikno finansiripe but vrama. Lengo reslipe si maj anglal lokalno, so kerel len phares maj bute romane manushenge te resen. Lengo avutnipe si bi sigurno, thaj te planirinen pengo barjaripe si pharo.

An-i Slovakia si cikne kulturalne institucie save keren buti, thaj buteder maren pen e egzistencijalne problemurenca.¹¹⁷ Romano nevo žil, o maj purano printisardo mediumo, ciknjarda pire aktivitetura sebepi na-sistematikano finansijako suporto, phagade piro redakciako timo, but tiknjarda i frekvenca e publikàcienqi, thaj naj la androne butjarne. Kothe naj nisavi rodipnaski institucija savi si dedikuime te studirinel e romani chib vaj aver kulturalne ekspresije. Ano kazuso e čhibāço, kadava si jekh kritikano pučhipen, sar e eksperturā den varningo ke vov gradualno xasarel pes katar o sakodivesutno komunikacia e romane manushengi.

¹¹⁷ Teatro Romathan, Dokumentacijako-informacijako Centro pala Romani Kultura, Muzejo pala Romani Kultura sar kotor katar o Slovakiako Nacionalno Muzeumo ando Martin.

3. FOKUS PE KLÀVUNE PROBLEMURĂ SAVEN AFEKTIN E ROMEN

Vaš kadava kotor, ame decidisardam te keras buti ande tème segregacia andi edukacia, segregacia andi bešutnipen, čorore participacia ko marketi e butjako, thaj vazdipe e kapacitetengo e romane CSO-enge. Sa akala thana si but importantno vash sigurindos kaj e Roma si pherdo integritime ando amalipe.

Ande jekh časo e segregaciao e rromane čavorrenqo andi siklövipen, i Evropaki Komisia inkerdas e procedùre mamuj e Slovakikani Republika ando 2015-to berš pala duj phagimata katar Rasistikani Egalitetoski Direktiva. O angluno sas o disproportionalno baro kotor e Rromane čhavorengo educirime ande paralelno speciało edukacia. O dujto sas i segregacia e rromane čavorrenqi prekal verver droma ande mainstream škòle, sar egzàmplo averčhande klase vaš Feri romane chavora vaj ande shkoli kaj phiren feri romane chavora. Jekh krisako lil si akana ande drom thaj si inke ando ažukeripen.

O pučipe e rezidencialno segregaciako thaj o asociirimo generaciako čororipe thaj ekskluzia katar o societeto džal mamuj e principura katar e Evropaki Unia. O phandipe e bešutne segregaciao si implicitno ande Evropaqe legislacia prekal generalo principura pala egaliteto, na-diskriminacia, thaj protekcia e manuškane čačipengi. Vov avel katar e EU-esqi Charta vaš e Fundamentàlo Xakaja, o Tratato vaš o Funkcionisaripen e EU-esqo, i Rasistikani Jekhipen Direktiva, Evropaki Konvencia pala Protekcia e Manuškane Xakajengo thaj Fundamentalne Slobodengo, thaj maškarmutne obligacie save keren efekto pe EU legislacia. Bizo odova, palo 20 berša sar EU-esko membrura, o bešipe i segregacia an-i Slovakikani Republika si phangli e žìvdipnaske kondicienqe save maj but si sar kodola ande thema save si ando barjaripe thema.

O tikno nivelo e participaciako e Romengo ano marketi e butjako si rezultato e strukturalno diskriminaciako, berša bi-sistematikane mesurengo, thaj bi-inkluzivno publikane politikengo. Ano palune berša, specialne pozicie kerde vash Roma ljiłjepe te sikavenpe, maj but ane EU finansirime projektia. O keripe gasave butjako, pe jekh rig, ažutil te adresisarel pes i bilači finansiàlo situàcia e rromenqi, numaj, andi aver rig, si les jekh maj zuralo negativno impakto pe late inkluzia, sar e butja si thanarde ande marginalizirime romane komunitetura thaj den suporto lenge membronge. Anda konsekventno, e eksploatirime Roma ačhon ande piro segreguime than bizo kontakto avral e marginalizirime khetanipen. Kadala bută, odolesqe, na den suporto e sociàlo interakcienqe thaj phanglimatenqe save ka den kontribucia andi societèta integracia.

Paluni rig si pa kapacitetosko vazdipe e romane CSO-enge. O bibučaripe katar jekh zoralo romano civilo sektoro e ekspertura ande verver thana kerel rezultato ande cikni Rromani participacia ande publikane butja.

3.1. Segregacia ande edukacia

Te kerel pes buti e školaqe segregaciača e rromane čavorrenqi čačes gelo maj angle ande palune berša ando šerutno shkolaki politika. Numaj, e rizika te barjarel pes i edukaciaki segregacia, bibahtake, len neve forme. Majpalune date¹¹⁸ sikaven kaj ki Slovakia, 65% taro 6 dži ko 15 beršengere romane sikle phirena ko škole kote so sa ja maj but sikle si kotar o sasto etniciteto, 5% vazdipe kotar o 2016.¹¹⁹

Studia e kazusoski: Edukàcia e minoriteturenqi sar kamuflaža vaš i segregacia

Ko 24 Juni 2024. berš, o Ministeriumi baši Edukacia prezentengja piri intencija te kerel pe angluno romano etnikano minoriteti škola ando gav Austrijaqo. Akava propozalo sine formalizirimo prekal jekh memorandum¹²⁰ signirimo kotar o ministri, o komunalno autoriteto andar i Austria, i Asociàcia vaš e privatne (maškarune) škole save siklòven i rromani čhib, thaj o Prešovsko Univerzitetu. Akava paso na sine diskutirime e reprezentencar taro

¹¹⁸ FRA, Roma ande 10 Evropake thema, 2021, disponibilo ko:
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results2_en.pdf

¹¹⁹ Dikh: <https://www.theguardian.com/world/2023/sep/28/roma-only-the-school-caught-up-in-a-slovakian-nacionalno-skandalo>

¹²⁰ Dikh: <https://romanoforum.dennikn.sk/nove-pravidla-desegregacie-v-skolach-su-derave-vylucenym-ziakom-Nashti-te-zhutih/>

romano etnikano minoriteti andar Komiteto pala Nacionale Minoritettura thaj Etnikane Grupe, bizo te dikhel pes o fakto kaj o Ministeriumo pala Edukacia sas kerdo kadava plano katar o Decembro 2023.¹²¹

Ko Aprilo 2021, i komuna Rakúsy sas la jekh totalo populacia 3,190 bešutne,¹²² 2,608 katar lende si Rroma, katar save 2.330 bešen and jekh rromano bešipen paše 5 km katar i komuna.¹²³ Te bijandilo jekh čhavo ande jekh bešipen ando Rakúsy, von ka phiren ande fundoni škòla pe trin thana ando lenqo školaqo žívdipen. Von ka agorin o angluno bersh direktno ano beshipasko than, o shtarto thaj panshto bersh ano rende thana ano. Kežmarok, thaj kotar o šovto dži ko injato berš, ka irinen pe ko gav, so si dur 2 km kotar o khetanipen. E čhave kotar o Rakúsy si len olengere školake kariere komplicirime kotar o bi-than ano gavutni škola thaj sa e aver bariere pala lači edukacia save si anglal e familije save trajin ande čorripe thaj segregacia.

Ko Avgusto 2024, e CSO-a thaj e ekspertura bičhalde jekh akharipe e Ministrosqe vaš Edukacia te astarel o projèkto ko maj starto.¹²⁴ Von identifikisarde duj problemàtikane riga vaš o Ministèro vaš Edukacia. Anglal, o Ministeriumo vash Edukacia vakergja kaj o kerdipe e romane škòlako an o Rakúsy ka del kontribucia te marel pes i segregacia e Rromane čhavorre ande edukacia thaj sikadine ande memorandumo pala jekh metodologikani interpretacia savi suportil e maj efektivo aplikacia e principurengi pala desegregacia thaj destigmatizacia. Numa, khanchi ande kado dokumento si minoritaturengi edukacia akhardi sar desegregaciaki mesura. Dujto, CSOs thaj ekspertura sikaven e UNESCO Konvencia savi si ande zor, savi kerel buti e principosa kaj e iskluçipe katar e segreguime edukacia si nacionalno edukacia, savi trubul, sa kade, te avel bazirime pe slobodo kamipe e minoritetosqo thaj e dadenqo thaj e dadenqo, te del pes pe sa kodo kvaliteto sar so si dino katar e mainstream (Slovakikani) škòle thaj, kaj e dada thaj e deja trubun te avel len o alosaripe te thoven pire čhaven ki jekh integririmi škòla. O princìpo si kerdo ando 1960-to berš ando UNESCO Konvencia mamuj diskriminacia ande edukacia, savi si kotor katar akanutno juristikano redo ande Slovakiaki Republika.

Palal e informacie save si, šaj te konkludisarel pes kaj e dada thaj e deja e čhavorenqe save si afektime katar i mesura na si len dosta informacie palo kadava paso thaj lesqe konsekvence, thaj na ka avel len alosaripe maškar ekh egate aksesibilno rromani nacionalitetosko škòla thaj jekh škòla savi si la slovakikani čhib sar siklòvipnasqi čhib. Te von te na alosaren jekh rromani etnikani škòla, lenqe čhave ka trubun te phiren thaj, maj importante, ka ovel but phares te arakhes jekh shkòla kaj te ingres len. Po agor si riziko kaj e chavore ka phiren ki romani etnikani škòla anda kodo ke si phares te aresel pe ande kaver škòla, na anda kodo ke von alosarde la. Romane dada thaj deja generalo preferin edukacia ki slovakikani čhib, maj but kana i škòla si jekh katar e tikne thana kaj lenqe chavore si ando kontakto e majoritetno Slovakenca. Te avel tut kontakto e čhavenca e majoritetosqe si importante vaš inkludacia, numa akava na kerolpe avdive, thaj chi ka kerolpe vi te kerolpe jekh romani etnikani shkòla.

O Ministeriumi vash Edukacia argumentingya kay oleski intencia vash te kerel yekh romani shkòla si kerdini vash te sigurinel o konstitucionalo xakaj e rromane minoritetosqo te siklòl pes andi lenqi dajaqi čhib.¹²⁵ Numaj, e minoritaturengi siklòvipen musaj te avel bazirime pe mangipe katar korkoro minoriteto thaj na pe pozicia e themesko. Sar naj asavko mangipe kotar o dada thaj deja, akava argumenti kotar o Ministeriumi vash Edukacia si ilegitimno vash o kerdipe katar jekh rromani škòla.

O Ministeriumo gade astarda te hasnil o argumento kaj e romani shkòla ka kerolpe e provizorikane kompenzaciake mere telal o Zakono mamuj-diskriminaciaqo, numaj kadava argumento sas vi čhudino katar jekh studia kerdo kotar o Slovakiako Nacionalno Centro vash e Manushikane Hakaja.¹²⁶

¹²¹ Dikh: <https://spravy.rtv.sk/2023/12/segregacia-deti-na-slovensku-sposobuje-ze-mnohi-skolaci-su-nepravom-v-specialnych-skolach-ministerstvo-navrhlo-riesenie/>

¹²² Cenzuso, Khera thaj bešimata 2021, šaj te arakhel pes ko: <https://www.scitanie.sk>

¹²³ Atlas e Romane Komunitetengo 2019, arakhadilo ko: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-comunit-2019/>

¹²⁴ Dikh: <https://romanoforum.dennikn.sk/vyzva-osobnosti-ministrovi-skolstva-zastavte-premenu-segregovanych-skol-na-romske-narodnostne-skoly/>

¹²⁵ Dikh: <https://dennikn.sk/4224607/romska-narodnostna-skola-v-rakusoch-medzi-pravom-na-vzdelavanie-v-materinskom-jazyku-a-desegregaciou-si-nemozeme-vyberat/>

¹²⁶ O lil e poziciako si disponibilo ko: <https://www.snslp.sk/wp-content/uploads/OS-zamer-docasneho-vyrovnacieho-opatrenia-v-obci-Rakusy.pdf>

I bari kritika na astarda e ministri te lel maj dur akcia, thaj ko Oktobro 2024, jekh amandmano te nakhlo o Zakono pala Edukacia savo paruvda definicia pala etnikane minoriteturengi edukacia.¹²⁷ Sar phenel o nevi definicia, jekh škòla šaj te avel akhardi sar 'škòla e etnikane minoritetosqí' kana voj inklistil maj cira o subjèkto e minoritetosqo čhib thaj literatura. Akava si jekh signifikantno simplifikacia e logikaki savi suportirinel o establisaripe e etnikane minoritetonge shkole, thaj ando kazo e romane minoritetosko, e dar kaj sa e segreguime shkole ka kezdin te aven transformirimi ko romane etnikane minoritetenge škole si justifikuime.

O segregacia odoleske ka počminel te maskarel pe telal e etnikane minoritetenge edukacia, thaj e romane čhave taro čorole lokalitettura na ka oven len shaibe te oven educirime inkluzivno.

3.1.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problèmosqo

O NRSF, ano AP vash edukacia, isi le parcijalno ciljo, savo sistematikane kamel te arakhel, te ciknjarel thaj eliminirinen e manifestacie e segregaciake ando edukaciako proceso pe sa nivelura e edukaciake sistemasko. Si trin mesure thaj pandž aktivitettura save si kerdine te den suporto e parcijalno ciljoske e NRSF-esko te agorisarel pes i segregacia ande edukacia. I angluni misura si fokusirimi pe prevencia e thaneski thaj socialno segregaciaki prekal e metodologikane rigäripen thaj i aplikàcia e desegregaciaqe alavenqi. And-i kadaja misura, i segregacia trebal te avel definisardi ando školaki legislacia, metodologikane rigärimata, vaj o Zakono mamuj-diskriminaciaqo. Kadi buchi sas gata ando maj ando 2014 bersh. 2023. Ko 2024, o Ministeriumo vaš Edukacia decidisardas te paruvet i definicia palal jekh berš.¹²⁸ O problemo si kaj asavko paruvipe kerel te našti te definirinel pes efektivno edukaciaki politika te šaj te kerel pes desegregacia ande školaki praktika, savi kerel bilačo efekto pe Rromane čhave.

I dujto misura inčarel o sasto tèksto sar o sasto sub-goalo, kodo si: "sistematikanes te činavel pes thaj eliminirinen e manifestacie katar e segregacia ando edukaciako proceso pe sa e nivelura katar o edukaciako sistemo". Sar kotor taro akava meripe, sistemi bašo monitoriribe e segregaciake thaj desegregaciake praktikengo an i slovakiški škola o sistemo sas definime, thaj sas planirime i implementacia e desegregaciaki monitoringoski. Ko 2024, o Ministeriumo e edukaciaqo prezentisardās jekh pilot metodològia thaj rezultàturā katar o monitorisaripen e rizikosqo e segregaciaqo ando škòle ando perìodo 2022/2023.¹²⁹ Katar jekh totalo 2,067 škòle, 468 škòle sas identifikuime sar ano riziko vash segregacia. Kava monitoringo na fokusisarda pe disproportionalno baro kotor e romane čhavorengo ramosarde ande specialne škole thaj klase; o pilot raporto fokusirinel pes numaj pe majbare fundone škole thaj klase kotar o majbaro drom. I studia na mothol specifična škòle vaj thana, numaj prezentisarel e arakhadimata save ande kadala škole, o kvaliteto e edukaciako si tikno thaj e ekspertiza e sikavnengo si bidosta. Vov vi na fokusirinen pe rodipe e kauzako vash o kerdipe e segreguime shkolako, so amen dikhas sar problematikano, sar o e fundavne kauza e segregaciake si ključno vash lako eliminacia. I avutni aktività andi kadaja misura sas te fokusos pe implementacia desegregaciake projekturengi pe sa nivelura edukaciake procesosko. Ko agor e 2024, ni jekh Nacionalno Proèkto kadale fokusosa na sas lansirime.

I trinto misura sas kerdini te vazdel o akceso e studentonge katar o MRC ki edukacia kotar o suporto e transformàciaqo e sistemasqo vaš speciało edukacia. Sar kotor taro akava meripe, jekh objektivno thaj kulturalno sensitivo dikhip e individualno edukaciake trubuiatenqo e čavorrenqo thaj e studenturenqo katar o MRC sas te te avel sigurime te šaj te identifikuin pes thaj te adresuin pes len ande jekh inkluzivno školako ambiènto. Ko 2023, phanglo sas kerdine metodologie. Numa, von fokusirinen pe studentura bizo dikhip e lengo etnikano, lingvistikano thaj socialno fundàlo. E dokumentura na den jekh klaro diagnostikano drom e studentonge katar o MRC; odolesqe, si pučhip e sar akava meripe ka kerel efekto pe Rromane čhave thaj studentura andar MRC.¹³⁰

¹²⁷ Dikh: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/#error=login_required&state=9353a96e-e9c4-4aa8-8dc6-838da04046ac

¹²⁸ Dikh: <https://romanoforum.dennikn.sk/nove-pravidla-desegregacie-v-skolach-su-derave-vylucenym-ziakom-nepomozu/>

¹²⁹ Disponibilno ko: https://www.minedu.sk/data/att/3b8/31594.714778.pdf?fbclid=IwY2xjawGZskNleHRuA2FibQixMAABHUISHkuBywXswbb2TgLUcTexheXAXNAj-iz1Bw0NZo7VKwMJnlo4GMCa9w_aem_wvD7D9KJs-CWKdL1wdRVXg

¹³⁰ Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurenqo pala Strategia pala Jekhip e Inkluzia thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858

Te dikhas pe kava sub-golo sar jekh sasto thaj palal kodoja te dikhas e ministerienge zumavimata ande rig e minoriteturengi edukaciaki, šaj te dikhas ke kadala si duj droma save si kontra jekh avresqe. Pe jekh rig, o NRSF kamel te eliminisarel segregacia prekal inkluzia, kana ko aver rig (sar dikhel pes ko kazuso opral), o Ministeriumo Edukacia zumavel te kerel buti e segregaciasa ande edukacia pe jekh drom savo si dur katar inkluzivno. O problemo si klaro kaj o Ministeriumo vash Edukacia na lelape e NRSF-esa thaj numa definirinel pesko drom vash e edukacia e romane chavorenge.

3.1.2. Sinergija e avere akcienar

Desegregacia thaj inkluzia si kerdine sar principura ande Strategia pala jekh Inkluzivno Aproso ande Edukacia ži ko 2030.¹³¹ Pala o periodo dži ko 2030-to berš, vov sikavel trubulipe te kerel pes problemo e segregaciako, na-diskriminacia, thaj intenzifikacia e intervencienqi vaš te marel pes o anticiganizmo maškar e čhave thaj studentura ande ‘Romane škole,’ žutindo len karing i inkluzivno edukacia. I definicia kadale ciljoski si pučhli, sar so si referirime pe aktivitetura save trubun te aven implementirime ande ‘Romane škole.’ Numaj, si sasto na-klaro so si akava termino značinel—so si ekzaktno ‘Romane škole’? Katar i perspektiva e desegregaciaqi, o labāripen kadale terminosqo si na-akceptuime. Akava egzemplo sikavel kaj i sasti politika e themesko vash desegregacia si fundamentalno bi-lačhe rigārde, sar i desegregacia trebal te kerel pes specifiko ande thana kaj si riziko vaš o arakhipnasqo katar etnikane homogene škole.

Amen dikhas kaj e segreguime edukacia si vi suportirimi andar o Plano vaš o Sastipe. Sar egzemplo si i konstrukcia kotar fundavno škola ano romano lokaliteti ano Trebišov¹³² taro 2024 berš, so mangla sine te kerel pe e finansiripe katar o programo ‘Catching Up Regions’. Akava plano na resljarda, odolesqe ko agor, i škola sas kerdo e finansiripnača katar o ‘Plano vaš o Sastipen’, utilizindo jekh totalo 12 milionura EUR. Vi e projektosqe dokumenturā palal o vazdipen e školaqo sikaven kaj i škola ka avel kerdini pe parcele phuvāqe save si ando MRC.¹³³

3.1.3. Romani participacia

Si pharo so o Ministeriumo vash Edukacia kerdas inicijativa te kerel pes pilotno škola ano gav Rakúsy bizo konsultācia vaj varesavo ofišiālo mangipen katar e reprezentūra e rromane dadenqe thaj e komunitētaqe. Akava bi-dikhlipe vash e volonterikani natura e minoritetongi edukaciaki phagel e mashkarthemutne standardura thaj phagel o xakaj e romane familiengo te len decizia pe pire čhavorengo sikljovipe. Si vi brigako so anglal te xramosarel pes o memorandum, ando kazo e pilot etnikani škola ande komuna Rakúsy, o Ministeriumo vash Edukacia kerda na keren konsultacia e romane reprezentanturenca ando Komiteto pala nacionalne minoritetura thaj etnikane grupe katar e Slovakia Guvernosko Konsilo pala Manushikane Hakaja, Nacionalne Minoritetura thaj Gender Egaliteto. Akava bi-konsultācia sikavel jekh maj buxlo bi-pačavipe pala e glasura thaj e čačipa e romane komunitetosko ande Slovakia thaj si kontra e principurā vaš o participāciaqo deciziaqo keripe kana kerel pes buti kadale vaj avere similarne eventurendar.¹³⁴ OGPRC si les na oficialno komentirisardam o lil ki Rakúsy, thaj amen na dikhlam nisave pharipa kotar o OGPRC vash o profundipe e segregaciako involvirimo te kerel pes i angluni romani škola odothe. Akava numaj sikavel o OGPRC-esko lax attitudo karing e governoske propozalura vash o MRC.

3.2. Rezidencialno segregacia ande čorore mahale

I rezidencialno segregacia si jekh socialo thaj thanutno fenomeno savo involvirinel diferentne grupe bešutnenge save trajin averčhande bazirime pe varesave karakteristike sar so si etniciteto, rasa, religia, ekonomikano statuso, edukacia, ja aver socialo faktora. Akava fenomeno si butivar sikavdo kotar o keripe specifična bešipnaske zone ja mahale kote so si koncentrimen manuša saven isi sa jekh karakteristike, a aver populaciake grupe bešen ande

¹³¹ Dikh: <https://www.minedu.sk/data/att/928/23120.ae7062.pdf>

¹³² Dikh: <https://www.crz.gov.sk/data/att/5392935.pdf>

¹³³ Dikh: <https://www.uvo.gov.sk/vyhľadavanie/vyhľadavanie-zakaziek/dokumenty/508847?cHash=5bed082d69f4e567e106df0b41cf0233>

¹³⁴ Zuzana Havirova, Nemáme právo hazardovať s budúcnosťou rómskych detí. [Amen naj amen hakaj te khelas e romane chavorengo avutnipe.], disponibilno ko: <https://romanoforum.dennikn.sk/nemame-pravo-hazardovat-s-buducnostou-romskych-deti/>

diferentni kotora le foroske vaj le regionosko. E konsekvence katar e rezidencialno segregacia anen socialo deprivacia, getoizacia, thaj, na maj tikno, tenzije maškar e komunitetura.

I rezidencialno segregacia e Rromengi si problemu savo džal maj dur ko nakhlo vakti. Si phanglo e regulaciencar so sas introducime praktichno palo agoripe e Romengo andi Evropa. Ano fašistikano slovakiako them ano vakti e lumiako

Dujto maripe, andine pes rasistikane zakonura save kerde e Rromen dujto kategoria manušengi bi bazikane manuškane hakajengo thaj slobodimata. Ando 1941-to berš anklisas jekh dekreto kaj phandel pes o phiripen, thaj le bešimata le rromenqe trebulas te aven kerdo averčhande katar kodola katar e aver bešutne and jekh than dino.¹³⁵ Palal o agor e Dujto Lumako Maripnasko, o komunistikani ideologija žutisardas kaj e rroma ka aven maj lačhe te aven asimilime ando majoritetosqo societeto, numaj lengere politike kerdine te na lačharel pes i pozicia e rromenqi an-i societeta an-e varesave lokalitetura.¹³⁶

Sar dikhas andar i Tèbla 1, Kartografia e rromane komuniteturenqi anθ-i Slovakia, e gindura e rromane komuniteturenqe ando diferentne kategorije si signifikanтно diferentne, numa akava na značinel kaj akava si o rezultato taro lačhe ažukerdo publikane politike. Si rezultato katar jekh paruvipe ande metodologija pala identifikacia e lokalitaturengi.

Tabela 1: Mapipe e romane komuniteturengo ande Slovakia

	Banska Bystrica regiono	Košice regiono	Prešov regiono	Bratislava regiono	Trenčín regiono	Žilina regiono	Trnava regiono	Nitra regiono	Totàlo
Pe agor e o gav									
Berš 2013	40	102	128	9	5	6	21	13	324
Berš 2019	82	177	162	15	12	11	17	26	502
Avral o gav									
Berš 2013	51	76	80	3	2	4	10	7	233
Berš 2019	49	53	65	2	1	1	5	18	194
And o gav									
Berš 2013	51	52	46	7	6	9	30	45	246

¹³⁵ Kamil Janas, Perzekúcie Rómov v Slovenskej republike (1939-1945). [Persekucia pe Rroma ande Slovakia Republic (1939–1945).] (Bratislava: Ústav pamäti národa. 2010).

¹³⁶ Jarmila Lajčáková, Na základe šetrenia výsledkov Európskej komisie sme pripustili existenciu problému segregácie vo vzdelávaní. Zostáva ho riešiť. [Bazirime pe e Evropaki Komisiake arakhadipa, amen pindžardam o egzistenca e segregaciaki ande edukacia. O pharipe akana si te kerel pes buti.] (Bratislava: CVEK, 2016)

Berś 2019	0	0	0	0	0	11	0	0	11
Totalno numero e romane komunitetengo									
Berś 2013						803			
Berś 2019						707			

Žanglipe: Atlàs vaś e rromane komunitetura 2013 thaj 2019, avtorenqi elaboracia

Ko phanglipe e kartografia e romane komunitetengo vazden pe etikane pučipa save si phangle e identifikaciasa e Romenge, kodo si, o etniciteto savo si dino pe baza savi si kidini e data vash o mapiripe. Si diskutabilno te si o Atlas e Romane Komunitetengo čačes del suporto pala efektivno funkcioniripe e publikane politikengo. Ano avruno evaluacia e NRSF-eski vaś e berśa 2022 thaj 2023¹³⁷ sas vi kritike vaś o impakto e publikako politike pe Roma. Pe čaćipen, i administracia e themesqi našti te kerel cross-reference pe peski data e egzistuime Atlasos e Romane Komunitetengo, odoleske našti te kerel pes evaluacia dali e Nacionalne Projektura čačes afektisarde e ekskludirime romane komunitetura.

3.2.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problèmosqo

O NRSF definisarda specifično obiekto te tiknjarel pes i rezidencialno segregacia e Romenge, thaj andar leste, duj sas specifikuime aktivitetura. Ano angluno, e komune trubusarde te keren projektura vash khera te den ki kiria e relevantno ministrura te tiknjaren e bešipnaski segregacia. Sar indikàtoro pali implementacia e aktivitetaqi, e dàte vaś štar le komune sas definime sar bazake indikato ando 2023, thaj štar komune ando 2024. Na sas love katar o themsko budžeto vaj EU love sas alosarde pala e aktiviteta, t.e., sasti aktiviteta avili telal e responsibilita e komunengo. E komune Trebišov, Spišský Štiavnik, Gánovce, thaj Betlanovce sas ande i implementacia ando 2023, te kerel pes i dokumentacia asociime e kherenča save si te len pes ando čàso. Sar sas raportirime ano OGPRC-esko 2023-to beršesko monitoringosko raporto.¹³⁸ Si interesno te dikhel pes, savi godi, kaj i komunan O Betlanovce akana naj les phuv savi šaj te avel dino vaś o vazdipen e čeraqo. Akana, akaja komuna kerel duj projektura: lokho phuvjako lačharipe ano lokaliteto kote so bešen o MRC thaj ažutipe e komunenge save si prezenca e MRC-eski ande relacia pala aranžmano legalne relaciengo e phuvjasa andar e bešimata.¹³⁹ Gasave, si evidentno kaj e aktivitetura save šaj te astaren te eliminirinen e bešimaske thana segregacia na ka ovel implementirimi ki akaja komuna.

Dujto aktiviteto sasa analiza pala šajimata te ciknjarel pes e Rromengi rezidencialno segregacia ande relacia te specifična thana thaj barvalipaske aranžmanura ande komune. O rezultato kadale aktivitetosko sas o paruvipe ando metodološko dokumento pala efektivno aplikacia e principurengo pala desegregacia, destigmatizacia, thaj deghettoizacia.¹⁴⁰ I tema ka avel maj dur elaboratirime ando Kapitolo 4.

O sasto Akciako Plano vash o kher fokusirinel pe te lacharel e infrastruktura, e phuvjaki legislacia, thaj te lacharel o kvaliteto e kherenqo ando MRC – aktivitetura save na ka anen desegregacia numaj maj but ando lačharipen e živdipnasko kondicie ande segreguime bešimata. Ko jekh drom šaj te vakere pes kaj i rromani inkluzia ko khera sine parcijalno hačardo, thaj si klaro rezignacia pal-o fakto kaj i rezidencialno segregacia na ka avel eliminime.

¹³⁷ Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurengo pala Strategia pala Jekhipe, Inkluzia thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2022, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=14598545656017724858.

¹³⁸ Raporto palo monitorisaripen vaś o berś 2023. Arakhipnasqo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?csrt=5073062753059547304

¹³⁹ Xramosardo atùncipen katar o Betlanovce komunalo ofiso, bičhaldo ko 10.1.2025

¹⁴⁰ Raporto palo monitorisaripen vaś o berś 2023. Arakhipnasqo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?csrt=5073062753059547304

3.2.2. Sinergia e avere akcienar

O lungo-vrjamake objektivo e themesko kherengo politikako dži ko 2030 berš si te resel pes jekh vazdipe e disponibilitetosko thaj kvaliteto e kherengo ki Slovakikani Republika, fokusirimo te vazdel pes o šajpe te pokinel pes thaj o fizikano aksesibiliteto e khera thaj jekh akcento pe o barjaripe sa e formengo e kherengo ki kiria. Te lačharel pes o kvaliteto e egzistuime khera si jekh obviousno kotor katar kadi vizia. I bazaki vizia e themesqi si te kerel legislativo, ekonomikane, thaj tehnikane kondicie te šaj o khera te oven lačhe e populaciake thaj te šaj svako kher šaj te siguril khera save si lačhe vaš lesqe trubujimata thaj lesqe nivelo e lovenqo. I Politika vaš o kher 2030 vi definisarel sar te kerel pes buti e kondiciencar e kherengo e vulnerabilno populaciake grupengo. Ande kadi grupa si marginalizirime Roma komunitetura, vi te na akharel len direktno. O Ministeriumo vash o Transporto propozil te zurarel personalesqe kapacitetura vaš te kerel pes sociàlo buti e vulnerabilne grupenča ando čas e bešipnasqo, te gatisaren rekomendácie vaš e lokalone gavernura andi kooperácia e relevantne partnerurenqe andi selekcia e čerutnengo thaj alokacia e kherengo te lenpe ki kiria save si kerdine vash socialno khera, te motivirinen e lokalno gavermenton te vazden khera save si kovle khera thaj khera bi-bariere save šaj te len pes anθ-o kiria thaj te phandel pes sistematikane e sociàlo khera ando kiria e del suportoske socialo servisura ande justifikuime kazura. O Akciako Plano ji ko 2025 bersh sine 11 mere, thaj OGPRC si akhardo numaj ande duj lendar: o kerdipe e supra-ministerialno koordinaciaqo platformo vaš politika vash o kher thaj o vazdipe e metodologiako vash e komune vash o alosaripe e kherengo thaj alokacia e kherengi ki kiria vash socialno khera.¹⁴¹ Amen dikhas akava sar xasardi shaibe, sar vi o fakto kaj e Roma nane mothovde ki vizia sar target grupa e themeske politikake.

3.2.3. Romani participacia

Bibahtake, amen nane amen informacie te si o Ministeri vash Transporto, organo savo si responsibilo vash keripe e kherengo politikako, kerel buti e Rromen, save atunči ka aven direktno involvirime ando barjaripe e nacionalno kherakere politike. Roma si butjarne taro OGPRC, thaj isi thaj jekh Rom ko OGPRC sherutnipe, numa akava na del garancia kaj e rezidencialno segregacia ka ovel eliminirimi. Akava trubul te ovel adresirimo ko lokalno nivelo. Numaj, so dikhas pe lokalno nivelo si o bi-finansiripe thaj o bi-ažutipe e khetane mikro-lokalno strategije save šaj te keren than vaš o xasaripen e bešutne segregaciaqo.

3.3. Projektura save promovirinen temporarno segreguime butja

O maj paluno rodipe katar o 2022,¹⁴² kerdo ki Univerziteta e Konstantinesqi o Filozofa andi Nitra, sikavel kaj i diskriminacia, o bi-edukaciaqo, o bi-šajdipen e butaço, thaj e koštura vaš o phiripen si maškar e majbare bariere so phanden e Romen te na den andre ko marketi e butjako.

Jekh našavipen te xatāras e strukturàlo resa thaj e bariere save mukhen e Rromen te den andre ando butaço marketo kerel te keren pes bi-efikasne measure, save ande praktika numaj služin te zuraren e egzistuime na-egalitetura. Maj but desar te introducisaren efektivne alava te maren pes e diskriminaciasa e butjarnenge ano akceso ki buti, o guvermento lias jekh strategia savi vazdel opre e butjarimaski segregacia, maj dur izolirime e Romen komunitetura.

Ko nakhle 15 berša, dikhlam o arakhipnasqo than e butjarne roljenqo save si kerdine specijalno vaš e Roma. Kadava o trendo liape kotar i ideja kaj ka ovel lačhipe e marginalizirime romane komunitetenge te sine kaj o Roma ka len buti direktno andar pire komunitetura ande rolje sar so si asistentura pala socialo buti, komunitetoske butjarne, lokalno oficerura palo civilo ordino, sastipasqe mediatorura, vaj asistentura vaš sikavne. Akana o angluno koncèpto na sas bi meritosqo, kadala pozicie sas bazirime ande aba avri shudine komunitetura thaj nashti te den varesavo dodato vastnipe savo ka suportu e tranziciako ki butjarimaski buti kana agorisarel pes o finansiripe e projektosko.

¹⁴¹ Plano vaš akcia vaš o kher, šaj te arakhel pes ko:

https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=3030421130587460759

¹⁴² Dikh, sar egzàmplo i Zuzana Havirova, I ekskluzia e butaçe marketosqi ando kontèksto e anticiganizmosqo (Nitra, 2022), disponibilo ko:

https://www.researchgate.net/publication/367246046_Vylucenie_z_trhu_prace_v_kontexte_protiromskeho_rasizmu

Palal i teoria e socialo phanglimaski¹⁴³ e manuša save trajin thaj keren buti ande phanle komunitetura si len tendinca te keren jekh homogèno networkura, save si len limitirime interakcie avrial lengo maj pashe ambiènto. Akava bi-diverzitetno konekcie ciknjarel lengere šanse te integririnen pes, soske si len tikno vaj naj len kontakto e majbare societatea. Sar rezultato, asavke paralelne bută save egzistuin numaj anθ-i vrăma e projèktosqi thaj maj anglal den lačhipen e participànturenqe ando o skurto-vrămao sekuritèto vaš jekh pherdo-vrămao pokinipen.

Maj but, kana vazden pes e vakancie ande škòle—sar si ande škòle—von si pherde bazirime pe formàlo kvalifikacie, e etnicitetosa vaj angluni eksperienca ande projektoske rolje save khelen tikno vaj khanchi rola ande kandidato selekcia. Ande kava konteksto, keripe paralelne butjako pala Rroma našti te dikhel pes sar inkluzivno. Pe kontra, gasave droma zuraren i segregacia thaj i socialo ekskluzia.

Ano majoritetno societeto, o patjavipe ačhol kaj o butikeripe si o drom avri kotar o čororipe. Numa, sar eksperienca sikavdăš, projèktosqo butăripen korkore na garantuil inklùzia vaj jekhutne šanse vaš e Rroma ando societèta.

Kazusoski studia: Nacionalno projektosqe ekipe vaš o barjaripe (DT)

Ande kado projekto si andre 60 komuni. Ov astarda ko Septembro 2023 thaj ka kerol 38 chon dji ko agor kotar o Septembro 2026.¹⁴⁴ DTs si kerdine katar jekh Oficer vaš o Planiripe vaš o Barjaripe, jekh Socialo butjarno, jekh Oficer vaš o Barjaripen e Butăqo, jekh Oficer vaš o barjaripe e kherengo, jekh “Nene”, jekh Nene-mentoro, jekh butjarno vaš o barjaripe e ternengo, thaj aver pozicie. Palal o barodipen e komunaqo, e pozicie si palal kodoja pherde. Sar egzàmplo i komuna Toporec (1861 bešutne) si la 16 butjarne ando DT, thaj i komuna Rudňany (4186 bešutne) si la 31 butjarne ando DT.

I majbari aktivitetă kadale Nacionalo Proèktosqi si te žutil i sociàlo inklùzia e MRC-esqi ando jekh pherdo integrime drom savo si les impakto pe sasti komuniteta e bešipnaski; kodo si, vov kamel te phandel ESF+ thaj ERDF-esqe intervencie thaj te sigurisarel pes i interkonekcia e kovle aktiviteturenqi ando šerutno than e siklăripnasqo, bešipnasqo, buti thaj anticiganizmo e trubujipaske investiciencia ande infrastruktura te lačharel pes o standardo e trajosko e bešutnenge andar i sasti komuna thaj bazirime pe trubujimata e komunaqe.¹⁴⁵ Socialo inkluzia si o proceso te sigurisarel pes kaj sa e manuša, bizo dikhipe pe lengo socialo, ekonomikano, kulturako, fizikano, ja aver karakteristike, si len jekhutne šanse te len kotor pherdo andi societèta. Ov kamel te lel e bariere, diskriminacia, thaj marginalizacia savi šaj te kerel te na aven individue vaj grupe kotor katar o socialo živdipe.¹⁴⁶

Amen dikhlam nesave aktivitetura save keren e DT-a ande lokalitetura, thaj ande maj but kazura, arakhlam kaj o DT butjarne numaj keren aktivitetura e membrenca andar e romani komuniteta.¹⁴⁷ Sar egzàmplo, ando gav Šumiac, numa Romane čhavorenge grupe si kerdine te den represalia e Rromen save čhuden o melaja kote so na peren, thaj duvar ando kurko, kiden avri shudine pakitura thaj keren sa te e romane chavora mishto phiren. Akaja aktivitetă si inspiririmi taro proekti ‘Lokalno Civičko thaj Ordinakere Servisia’, prekal savo o Roma kerena o ordino ande romane mahale.¹⁴⁸ Aver egzàmplo si i komuna Rudňany, sar egzàmplo, kaj kedimata e le phure si phangle, numaj le phurenca katar o maj baro kotor; E Rromane seniorura naj pe kidimata.¹⁴⁹ Si amen vi identifikisarda jekh than kote o majoriteti thaj o Roma arakhena pe te keren aktivitetia: Vyšné Ružbachy. Vi, ande kava čačimos si čačes kaj ande gava kaj si aba naturalo socijalno interakcija maškar e Rroma thaj e majoriteto, e aktivitetura e DT-enge keren pes ande grupe kote so e Roma thaj e na-Roma aven khetane. Bibahtake, ande gava

¹⁴³ Mark Granovetter, Ekonomikani Akcia thaj Socialo Struktura: O Problemo e Inkorporaciako. (Amerikano žurnalo kotar i Sociologia, 1985).

¹⁴⁴ Dikh: <https://portal.itms21.sk/ziaost/?id=31057>

¹⁴⁵ Gido vaš e užitoră save si involvirime ando Nacionalo Projèkto ‘Development Teams I.’ šaj te arakhel pes ka o: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1754/sprievodca_pre_uzivatelov_-_verzia_1_3.pdf?csrt=280458576853261656

¹⁴⁶ Reprezentanto katar o OGPRC, xramosardo atùncipen, 27 Januàro 2025

¹⁴⁷ But Development Teams si len Facebook riga kote so ulaven aktivitetura prekal fotografie ja video.

¹⁴⁸ Dikh: <https://romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/narodny-projekt-rozvoje-timy/aktuality/detske-hliadky-pomahat-a-separovat/?csrt=15156194463800473067>

¹⁴⁹ Dikh: Facebook rig RT Rudnany

kaj naj naturalo socialo interakcija, inkluzivno aktivitetura či keren pes. Kadava sikavel kaj isi jekh bibutjaripe e avrutne profesionalno suportosko thaj supervizijako vash e lokalno ekipe save implementirinen o projèkto, kadja kaj e lokalo ekipe te šaj te keren replika e egzistuime kondicienqi /inter-etnikane interakciaqe patrènură.

Amen dikhlam vi e kvalifikacie save trubun te pheren e pozicie. Šaj te konkludisarel pes kaj e pozicie save si kerdine te avel len baro impakto pe socialo interakcie ande lokalitetura na trubun bare šajutnimata vaj kvalifikacie, formalno ja informalno. Nene butjarne vizitin numa romane familien, thaj gade si e buchi deskripia si definime ki dokumentacia e projèktosqi. Von isi len vi buti te den suportò e sastipasko barvalipe e čhavorrenqe ži ka šov berša, ažutindoj te nakhen e čhavorrenqe bariere lingvistikane, sastipasqe, sociàlo thaj kulturalne katar o MRC thaj lengere dada thaj deja, thaj te den suportò lengere suksesoske adaptàciaqe ki pre-primarno edukacia. But studie phenen kaj e buti e čhavorrenca katar o bijandipe dži ko trin berša si but importantno soske stimulirinel lengere mozgo thaj barjarel diferentne kognitivne šajutnimata. Numa, kana dikhas e kvalifikaciake trubujimata vash akava pozicia ando DT, dikhas ke naj kondicie pala edukaciako areslipe; ekh kondicie si kodo o manuš trubul te avel alfabetizirimo, te avel les džanglipe pala e slovakičani čhib, te avel katar e komuniteta thaj te džanel e čhavorrenqi dajaqi čhib, i.e. rromani čhib.

Amen pachas kaj gasave manusha trubun te avel len maj bari edukacia, te si formalno vaj informalno, thaj but maj strikto mangimata trubun te aven asociime e pozicienca, soske o ciljo e projektosko naj te khelen e chavorrenca ja se gatisaribe e dajanca ko etnikane segregirime grupe, numa socijalno inkluzia, thaj akava trubul te kerel pe kompetentno e akcentosa te involvirinen pes e maj but ande sakodivesutne aktivitetura. Sar aver drom, o projèkto šaj te inkludisaren treningura, den lačhe kvalifikacie, butjako konsiliripe, subvencie pala pokinipe, vaj aver instrumentura te maren pes e butjarnenca diskriminàcia. Akana, pale, dikhel pes kaj akava projèkto ka ovel prezentisardo sar jekh savo ka kerel buti e bare numero e Romengo save na ka oven integrame ko mainstream butjarno marketi kana agorisarel pe o projekti.

O OGPRC promovirinel i ideja kaj si pošukar te oven e Rromen buti barem ko vakti taro Nacionalno Projekturja, so, čačes, neve projekturja keren pes sa o vaxt ande save keren pes specialne butja vaš e Rroma. Numaj, kadala si butivar bută save, ando lenqo sasto, ande fundo konfirmisaren e predrasude thaj e stereotipură palo Roma. Gasave si o lil e projektosa 'Den jekh šansa', savo perel telal o šero e Čherutne Kompanijaqo Slovakia – o nacionalno transporto.¹⁵⁰ Kava projèkto sasas aba ando 2019-to berš, numaj e rromane ekspertură kerde kontra godova soske e Romane asistentura akompanirinen e majoritetno trenoske konduktoren thaj sas len buti te keren prevencija thaj te lačharel pes e marimata e pasažerurenqe katar o MRC. E romane ekspertia kerde oficijalno reklamacia e Evropake Komisia ande relacia kadale projektosa ando 2019-2020, thaj sas phandlo ando 2020, vi anda o COVID-19 pandemia thaj o bi-ažutipe katar o purano Plenipotenciario vaš e Romane komunitetură, Andrea Bučková. Ko Decembro 2024, o OGPRC phenda kaj o projèkto ka lel pes pale soske sas suksesutno, bi te dikhel pes o fakto kaj na sas raporto e evaluaciako savo konfirmisarel o suksešo e projektosko. Sar phenel o nacionalno transporto, romane butjarne sas involvirime te arakhel pes o redo pe trenura thaj pe stacije thaj angažirime ande edukacia savi si kerdini te promovirinel o lačho hasnipe e železnicaqe servisurengo – sar egzàmplo, te informisarel pes e klièntură pali trubujipe te kinen pes biletura thaj te arakhen pes e železnicaqe barvalimata. O projèkto prezentisardo andi kadaja rig sikavel ke numaj e MRC-esqe pasažerură na kinen biletură thaj xasaren e železnicaqe barvalimata. Thaj ko jekh vakti, phenel pes kaj na-E romane jàrnvəgsbuchiaara chi kamen te vorbin e romane pasazheronca, anda kodo trobuje te avel len specialne rom asistentura. Si interesno kaj e droma si len skurto personalo ande diferentne kotora, numaj khanchi na akharel pes Rroma te aven trenoske konduktora, vaj 'lačhe' konduktora sar e na-Roma, te bikinen biletura pe treno, vaj te keren ekzaktno o sa kodola butja sar le gazhe keren. Thaj te dikhel pes i edukacia savi trubul kadale thana, naj vakerdini varekaj kotar sar te vazdel pe o nivelo e edukaciako e Romengo maj pashe pe akava.¹⁵¹

3.3.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problèmosqo

Ano AP vash buti, telal o specifično objektivo 2—"Te vazdel pes i efektivnost, o kvaliteto thaj o aksesibiliteto e publikane thaj na-publikane butjarimaske servisura thaj aktivno butjarimaske marketoske mere vash MRC"—trin ključne mesura si sikavde. I angluni mesura si te del suportò egalutne aksesoske ki buti e individuenge katar o MRC ande duj o publikano thaj privatno sektoro prekal akcie sar so si afirmative mere, sistemura pala suportò e

¹⁵⁰ Dikh: <https://www.zssk.sk/aktuality/projekt-daj-sancu-je-v-plnom-prude-vo-vlakoch-zssk-uz-sedem-mesiakov-posobia-asistenti-vlakveducich/>

¹⁵¹ Instagram e OGPRC-esqo katar o 14.12.2024, šaj te arakhel pes ko: https://www.instagram.com/usvrk_sk/p/DDjSSqNNX4n/?img_index=1

butjarnenge, thaj maj lačo akceso k-e butăqe servisură, inkluziv aktivo politike palo butăqo marketo. Pandž aktivitetura sas planirime telal kadi mesura. Jekh katar e aktivitetura sas o gatisaripe pala jekh specifično akharipe pala Suportirime Agencie vaš buti. Kadala agencie sas kerdine te šaj te keren buti e manušenqe saven si phares te keren buti individue. Palal o Sekcia 58, Paragrafo 1 katar o Zakono pal-e Butăqe Servisură, jekh Suportisardo Butăripen E agencija del servisura e citizentonge saven si disabiliteto thaj e manušenqe saven si but vrama bi butjako. Kadala servisura si len o ciljo te kerel pes maj lokho te arakhel pes buti thaj te arakhel pes buti vaj te ažutil pes e butjarnenge te len buti e manušendar maškar e citizentură saven si len disabilitetura thaj lungo vrama bibučarne. Ko agor e beršesko 2023, akava akharipe na sine implementirimo. Amen patăs kaj trubulas te kerel pes jekh paruvipen e legislaciaqo te barjarel pes i grupa e manušenqi savi dine suporto E butjarimaske agencie keren buti e.

Aver aktivitetu sas i implementacia e jekhe pherdo dromesqi pali buti ando 2024. O indikatoro vaš kadaja aktiviteta sas 5,000 MRC-esqe manuša save utilizin e servisură vaš o barjaripe e ekipaqe vaš buti. Ko agor e 2024, na sas data pe kodo te sas kerdo o ciljo. Numaj, o indikatoro korkoro na te mezij pe vaj e manush so hasnin kadal servisura sas chachimasa shutine pe buchiako marketo. O aver aktivitetu sas te implementirinel pes preventivno thaj informativno programura. Kadala programura kamenas te vazden civilno responsibilita thaj te lačharel pes socialo koegzistencija. E raportirime aktiviteta telal kadi mesura sas o Nacionalno Proëkto 'Lokalno Civikane thaj Preventivne Servisura'. Ferik ke e rom kaj sas ande buchi ande kado projekto chi line o trubulimasko treningo te šaj te avel tut pozicie ando zorăripen e zakonosqo ando Ministeriumo vaš o Andruno Them palal agorindoj o programo.

Programura te vazden e butjaripe thaj e butjarimasko šajutnipe ande MRC thana sas i trito aktiviteta. Kathe inkludil i restauracia e kulturake barvalipaski sar meripe e butjako. O Nacionalno Proëkto 'Manuša thaj Kašte' sas implementirime telal kadi aktiviteta. Ko agor e beršesko 2023, 465 manuša sas butjarne telal akava projèkto, andar lende 330 Rroma (kerindoj e projèktosqo 60% rromenqo butăqo mangipen). Jekh totalo 8.8 milionura EUR sas alosardo pe kadi inicijativa. Ko Marto 2024, o Ministeriumo vash Buti thaj Socialno Butja publicirisarda jekh akharipe vash jekh nevo projèkto, 'Manuša thaj čera – jekh paso karing i socialo ekonomia', savo si jekh maj dur katar o angluno projèkto. Manuša ka kerel buti telal akava projèkto maj but 18 čhona, katar o Maj 2025 ži ko Decembro 2026.

Katar amari perspektiva, i mesura si lačhes definime, numaj e aktivitetură save si kerdine te pheren kadala mesura si na si lačhe formulime, thaj ni e indikatora si lačhe definime.

3.3.2. Sinergija e avere akciencar

E 'Strategikane Prioritetură vaš o Barjaripe e Butăqo andi Slovakikani Republika ži k-o 2030-to berš' sikaven mišto o časo pharipa asociime e barjaripaske butjako.¹⁵² And-o fremo e suportosqo e butăqo marketosqo ando konteksto e stabilno thaj rezilientno ekonomiako, si phendo kaj varesave grupe inkren te arakhen pes e bare barierenca ando o marketi e butjako. Kodo si e džuvlja, phureder butjarne, manuša saven si tikno džanglipe, manuša saven si disabiliteto, kodola train ande ruralne thana, Rroma, thaj aver etnikane vaj rasistikane minoritetura save si specialo ando riziko katar ekskluzia vaj diskriminacia ando marketi e butjako. Numaj, kana dikhas o tematikano fremo vaš i preparacia, kreiripe, thaj fokusso pe bučako barjaripe vaj suportoske aktivitetura ande Slovakia dži ko 2030 berš, arakhas kodo suporto e individuenqe katar o MRC trubul te inkrel pes, numaj naj klaro so suporto kado inkrel.

3.3.3. Romani participacia

Rromani participacia ande implementacia gasave projekteengi si sajekh sigurime prekal o OGPRC. De sar kadala si Nacionalne Projektura menadžirime katar o OGPRC, e projektosqe butjarne inčaren vi e Rroma pe verver nivelura—katar pozicie e menadžmentoske e butjarnenge pe tereno. Numa, amen naj amen ekzaktno data pe lengere gindura. Ano lil e o projèkto 'Paso po Paso', andi lesqi realizacia sas vi rromane organizacie.

3.4. Kapacitetosko vazdipe/zoraripe e romane civilno amalipaske organizaciengo

O suporto vash participacia e romane minoritetesko definisardo ano AP 2022-2024 vash Combating Anticiganismo thaj Promocia e Participaciaki. O dokumento identifikisarda reslo suporto vash e Romani

¹⁵² Dikh: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/praca-zamestnanost/podpora-zamestnanosti/strategicke-dokumenty-oblasti-zamestnanosti-do-roku-2030/strategicke-priority-rozvoja-zamestnanosti-2030.pdf>

participacia ando politike save keren efekto pe Rroma vaj den suporto e Rromane thaj pro-Romane CSO-enge. I implementacia na sas realizuime ando vaxt e planirime perioda. Akava sas majbut sebepi e anglune alosaribaske thaj e bi lače politikane situaciake ki Slovakia.

Kana o štarto gavermento katar o Robert Fico areslo ki zor ko Oktòbro 2023, sas markisardo katar jekh frontalno atako pe thaj jekh ciljome slabipe e CSO-enge ande Slovakia. Akava kerdo politikano trendo si vi kopirimo kotar o OGPRC thaj olesko Plenipotenciari, Alexander Daško, savo si direktno nominiribe taro premieri Robert Fico.

De katar o alosaripe, o OGPRC činavdas te kerel pes lači implementacia e aktiviteturengi ande rig e maripnaski anticiganizmo thaj promoviribe e romane participacijako. Aktiviteto 3.1.1 ačhavda i organizacia e Romane Ternenge Kongreso.¹⁵³ Ciljo e kongresosko sasa kaj e avutne generacie e terne Romenge te avel len šajipe te ko-determinisaren thaj te len kotor ano formiribe individualno inkluzijake politikengo vash e Roma ki Slovakia, sar vi te len kotor ano regularno monitoripe e implementiribasko saste strategijako.

3.4.1. Efikasnost e NRSF-esqi ando lačharipen e problèmosqo

Ande paluni vrjama, vazdipe e kapacitaturengo thaj zuralipe e romane organizaciengo ande civilo societeto ande Slovakia sas maj but o domeni e maškarthemutne institucienqo thaj fundacienqo. Pe rig e themesko publikano thaj themesko institucie, asavko averčhando objektivo nisar na sas kerdo. Ando 2017-to berš, Minoritetno Kulturako Fondo¹⁵⁴ sas establisardo thaj, desar godova, khelda bari rola ando suporto e aktiviteturengo e romane organizaciengo ando Slovakia ande buči kulturalne aktiviteturengo. Maj dur, suporto pala e aktivitetura e romane minoritetosko thaj e romengo thaj pro-romane CSO-a katar 2021-to berš si definišime ando NRSF. Numaj, te thovas ande praktika e principura save den suporto i participacia e Rromenqi thaj lenqe organizàcienqi ando vazdipen jekhe inkluzivno thaj putarde societatosqo andi Slovakia si problematikano thaj butivar politikane limitirime.

E kreatorura e NRSF-esqe sas vi von informišime pal-o kadava problèmo thaj odolesqe sas direkto and-o AP 2022-2024 Mamuj Antigipsizmo thaj Promoviribe e Romane participaciake aktiviteturengo save sine kerdine te ažutin te vazdel pes o kapaciteto e romane CSO-enge. Buteder Romane CSO-a ki Slovakia majbut si kerdine kotar lokalno kultura thaj komuniteti asociácie, organizácie save keren buti ko lokalo nivèlo thaj, ande maj tikne kazura, vi den suporto vaš i inklùzia e lokalno ekskludirime komuniteta. Kadala si maj but organizacie saven si jekh vaj duj manuša save na keren regularno, lungo-vràmaqo, thaj sistematikani aktivitèta.

Ano AP vash edukacia 2022-2024,¹⁵⁵ O objektivo 6 sikavel o suporto vaš e muzeurā, galerije, kultura asociácie, šerutne, televiziaqe, thaj radiosqe medie, pašal o barjaripe thaj promocio e rromenqi chib. Numaj, akava suporto nane sistemsko ja se sastipasko phanglo ano themeskere ja publikane institucie. Ande thana, vov fokusiril pes pe skurto-vràmaqo finansialo žutipen vaš e organizácie thaj institucie save kamen te implementisaren kadala, bi lungo-vrjamake institucionalno vizia thaj sastipe. I rola e Fondosqi si maj anglal te del suporto e minoritetonqe kultura thaj na te vazden o kapaciteto e romane CSO-enge, maj but so e projektura si limitirime ko jekh beršesko vaxt thaj te del minimalno suporto vash e personaloske koshti. Kodo phendo, zuralo menadžmento thaj lače gatisarde projekturā, organizacie šaj te roden finansiripe vaš kapaciteto sako berš. Te si gasave projektura evaluime sar baro kvaliteto, si šaj te den len suporto sako berš thaj kadja gradualno te vazden o kapaciteto andi organizacia te len sama pale implementacia e projekturenqi svako berš.

Buteder taro eduquime Roma akana kerena buti bašo them thaj publikani administracia jali si len buti ko nacionalno barjaripaske projektura katar o Ofiso katar Guvernosko Plenipotenciario pala Romane Komunitetura. Ande but kazusura, kadala Rroma si vi statutoske membrura ande civilne asocijacije thaj kade, kana si trubujipe te len independentno pozicie, von na keren godu soske von si civilne butjarne. Akava sas o lil ko Juni 2024 ande relacia pala Komiteto pala Nacionalne Minoritetura thaj Etnikane Grupe, kote so štar membrura sas Rroma. Kana o votiba involvirisarda te mothovel pes bari dar vash o kerdipe e segreguime romane etnikane shkolako ano Rakúsy thaj mangindoj katar o OGPRC te lel jekh deklaracia pale kodo, numaj jekh membro (so na si jekh šerutno šerutno) alosardas pozitivno, dži kote o aver trin membria na alosarde ja na alosarde mamuj rezolucia, bizo te

¹⁵³ Buteder kotar o kongreso: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/kongres-mladych-romok-a-romov/>

¹⁵⁴ Dikh palo Fondo: <https://www.kultminor.sk/sk/>

¹⁵⁵ Edukaciako Akciako Plano. Disponibilno ko: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=3030421130587460759

dikhel pe o fakti kaj von reprezentuin e civilo societeta ande kava komiteto.¹⁵⁶ Te vi e aver membrura alosarde ande favoura te adoptuin o rezolucia, ka bičhalel jekh klaro signalo e Ministerieske vash Edukacia te dikhel e reprezentantura e Romano minoriteti ano Komiteti vash Nacionalune Minoriteti sar relevantune partnerya ano formiripe e edukaciake politikengo vash Romane chave. Gasave, pe gasave importantne pučhimata, neutraliteto thaj objektiviteto si ključno ando maripe pala Rromane čačipa.

Si but cikne aktivno romane profesionalne organizacie ande Slovakia save keren regularno aktivitetura ano sasto berš, e themesko šero. Kava but beršengo pharipe ando civilo societeto si pherdo katar e gadže organizacie thaj religikane amalipa save si dedikuime pala e rromani inkluzia po than, maj but ande forma te del pes socialo servisura, maj tikne ano rig e rodipasko thaj advokaciako.

Naj averčhando pala e rromane medije ande umal e rromane minorititurengo žurnalistika, savo ande Slovakia si ulavdi ande nacionalno televizija thaj radio magazinura telal o umbrela e publikane Slovakikani Televizia thaj Radio, privatno televizija thaj radio stacije, thaj na-governamentalno inicijative ande forma katar podcastura, online magazinura thaj projektura palo avridipen e mediengo Slovakikane medije – bi te avel len nesave eksepce – na keren buti thaj na den kritikane reflèksia palo societeto thaj lesqe institucie andi relacia te lačharen pes sasti situacia e Rromenqi andi Slovakia.

3.4.2. Sinergija e avere akciencar

Bibahtake, sistematikano finansijako suporto e romane organizaciengne na arakhel pes ko aver dokumentia jali politike, ni si varesavo konzistentno suporto vash o vazdipe e kapacitetosko katar aver governoske organura.

3.4.3. Romani participacia

O OGPRC čhinavgja i kooperacija e Romane thaj pro-Romane CSO-encar save so oficijalno asocirinena pes e Konsilosa e Governmentosko Plenipotenciario pala Romane Komunitetura pala Na Governamentalno Bi-Profito Organizacie katar o 2022.¹⁵⁷ O ciljo e Bordosko sas te del ekspertiza, sovli, konsultacia thaj kritika reflèksia pali implementàcia e butaqi anθar i nevi 2030-to beršesqi Stratègia. Po agor, o Ofiso e Plenipotenciario na lansirisarda grant akharipe vash institucionalno barjaripe thaj kapacitetosko vazdipe e Romengo thaj pro-Romane CSO-a kotar 2022-to berš dži ko 2024-to berš, so si ramosardo ko Aktiviteto 3.2.1 ko AP.¹⁵⁸

Amen džanas taro eksperienca kaj ko 2023 thaj 2024 berš, aktivno ktorleutnipe taro romane ekspertia thaj organizacie ando keripe Akcijake Planurengo thaj lengi evaluacija ciknjardape. Pe sa kodo vaxt, vov kerdōl jekh règula ando Slovakia kaj o OGPRC dikhel pes sar dosta substituto katar e governoske ofisionalura. Bizo e kritikane glazura e CSO-enge, o OGPRC šaj tiho aproviril svako governosko politika savo kerel efekto pe Rromane komunitetura.

¹⁵⁶ Dikh: <https://romanoforum.dennikn.sk/nemame-pravo-hazardovat-s-buducnostou-romskych-deti/>

¹⁵⁷ Ginav maj but pal-o statuso thaj pale objektivurā le Konsilosqe: <https://romovia.vlada.gov.sk/poradne-organy/poradny-organ-splnomocnenca-pre-oblast-mno/?csrt=5020774287599083>

¹⁵⁸ Maj but pal-o Akciako Plano: p. 53: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf

4. UTILIZACIJA E EU-E INSTRUMENTURENGI VAŠ O FINANCIÀRIPEN

4.1. Kondicie palo implementiribe EU fondjengo bašo jekhipe e Romengo

Paše i sasti politika pala kvaliteto, inkluzija, thaj participacija e Rromengi ande Slovakia čudel pe EU-ske love, thaj numaj minimalno nacionalno resurse si investirime.

Politike vash romani inkluzia ano periodi e programesko 2021-2027 si sikavde ano Partneripe Akordo telal o Objektivno 4, akhardo 'Jekh Maj Socialo thaj Inkluzivno Evropa savi Implementisarel o Evropako Stolpo Socialo Hakaja.' Telal akava objektivno, si definime but mere, mashkar lende: jekh adaptibilo thaj aksesibilno buti marketi, kvaliteto thaj inkluzivno edukacia, džanglimata pala maj lači adaptabiliteta thaj inkluzia, e Ternengo Garancija, aktivno inkluzia thaj aksesibilno servisia, aktivno inkluzia e romane komunitetengo, thaj adresiribe habe thaj materijalno deprivacia.¹⁵⁹

E love si ulade maškar maj cikne thaj maj but barjarde regionura ande Slovakia, sar trubul maj but investicie ande maj cikne kerdine regionura te ciknjaren pes e regionalne diferencie.

Responsibilita vash o hasnipe e lovengo ano Nacionalune Projektya vay aver akharipya siton vash diferentno ministriya, numaj o egzakto distribucia e fondurenqi savi ka kerel impakto p-o MRC šaj te avel identifikisardi numaj palo OGPRC.

Tabela 2 Finansiàlo alosaripen (EUR) – Programo Slovakia 21-27: Objektivno 4

	ESF+	ERDF
Maj tikne barjarde regionura	2,221,754,335	945,877,229
Maj but barjarde regionura	50,000,000	33,972,771
Totàlo:	2,271,754,335	979,850,000
Baro totalo:	3,251,604,335	
Totalno alosaripe vaš OGPRC	518,235,301	

Žanglipe: Akordo palo partneripen

Utiliziribe e lovengo taro EU baši romani inkluzija kerel pe prekal o aktivitetija definišime ko NRSF thaj avral lestar. Akava znacini kaj nesave Nacionalno Projektura si finansirime kotar e EU Fondora kotar o 'Programo Slovakia 2021-2027', numaj na sas definime ando NRSF thaj AP vash 2022-2024. Sar egzàmplo si o Nacionalo Projèkto 'Komprehensivno Suportosko Sistemo vash Marginalizirime Romane Komunitetya prekal Misionarno-Pastoralno Centrya' (NP MPSC), kova sas anunsirime katar o OGPRC ando Decembro 2024 e alosarde summasa katar ESF+ 4.5 milionura EUR.¹⁶⁰ Ando realiteta, amen naj amen kvalitativno rodipe pe kodo te si ke maj anglune pastoralne aktivitetura ando MRC sas but efektive. Odoleske, na si klaro pe savi baza o OGPRC anunsisarda akava akharipe.

Aver mere save si akharde ando Partnersko Akordo numaj na si andre ande AP-ura vash 2022-2024 katar NRSF si: 1. o čhivipen e čhibàqe čhibàqo andi dromaqi infrastruktura thaj o lačharipen e regionalo mobilitètaqo ando i

¹⁵⁹ Dikh: <https://eurofondy.gov.sk/program-slovensko/financne-plan-programu-slovensko-2021-2027/financny-plan-program-slovensko-2021-2027-2/>

¹⁶⁰ Dikh: <https://romovia.vlada.gov.sk/archiv-tlacovych-sprav/vyhlasenie-vyzvy-s-nazvom-komplexny-system-podpory-marginalizovanych-romskych-komunit-prostrednictvom-misijno-pastoracnych/?csrt=3755061278942347623>

modernizacia thaj o keripe e dromengo dujto thaj trinto klasako, thaj 2. Lačharipe e lokalno dromengo. Jekh totalo alosaripe 30.5 milionura EUR katar o ERDF sas dino vash e duj mere.¹⁶¹ Amen dikhas les importantno te lačharel pes i infrastruktura e dromenqi, numaj amen dikhas o bi-aštipe, sar egzemplo, te fokusisarel pes o vazdipen e bicikletenqo droma. Vi pala o majoriteto vi pala e Rroma trubun te aven lače konekcie maškar o MRC thaj o le komunen, t.ex., te zutin le shavorengo phiripe ande shkoli ande le komuni.

Tabela 3: Te lel pes katar e EU love katar o Programo Slovakia katar o 10.2.2025 ko OGPRC

		ESF+	ERDF	Numro e anunsirime akharimata
Orientirime karing o mangipen projekturā	320,704,413.84	105,316,617.40	215,387,796.44	8
Nacionalne projekturā	112,143,353.53	112,143,353.53	0	5
Totalno alosaripe e anunsirime akharimata sar ko 10.2.2025		432,847,767.37		
Totalno disponibilo alosaripe		518,235,301		

Žanglipe: OGPRC

Tabela 4: Distribucia e fondurenqi utilizàcia pale aplikacie

	O gin e aplikacienqo sar si 10.2.2025	Numro e projekturenqo ando implementàcia sar katar 10.2.2025
Projektura orientirime karing o mangipe	1121	525
Nacionalne projekturā	4	3
Totālo	1125	528

Žanglipe: OGPRC

Pe lači rig, i alokacia e lovengi savi si menadžirimi katar o OGPRC si paše te avel xramosardi katar o 10.2.2025. Numaj, sar si ramome ande kapitolurā opral, kadava maj but žal ande projèkturā savenqi lungo-vrāmaqi sastipen si problematikano thaj vi pučhipen, maj tikno. Amen dikhas sar maj problematikano kaj but tikno finansiripe katar o themsko budžeto si dino pe romani inkluzia. Ko 2022 berš, jekh totalo 85 milionura EUR sas utilizirime te implementisarel pes aktivitetura katar o NRSF. Numaj, numaj maj tikno katar 12,3 milionura EUR katar kadi summa avile katar o them budžeto.¹⁶² Ko 2023 berš, jekh totalo 261,5 milionura EUR sas utilizirime te implementisarel pes e aktivitèturā katar o NRSF. Numa, numaj 45,4 milionura EUR taro akava kotor avile taro themsko budžeti.¹⁶³

Studia e kazusoski: Paruvipe e 3D principurenqo ando 2024

Jekh taro importantno kondicie bašo implementiribe e fondencar taro EU bašo jekhipe thaj inkluzija e Romengo si o prezervacia e akharde 3D principurenqi. Kadala principurja avgo drom sikavde pes ande 'Strategia pala

¹⁶¹ Dikh: https://www.eurofondy.gov.sk/wp-content/uploads/2022/11/221115_PSK_Final.pdf

¹⁶² Dikh: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2022_sprava_final.pdf?csrt=3755061278942347623

¹⁶³ Dikh: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final-1.pdf?csrt=3755061278942347623

integracia e Rromenqi vash o 2020', savo sine adoptirimo ano 2012.¹⁶⁴ I Strategia 2020 kergya suksezo e publikune politikengo ano rig e inkluzia kondicionalo katar o akceptiripe e principurengo pala destigmatizacia,¹⁶⁵ desegregacia,¹⁶⁶ thaj de-getoizacia.¹⁶⁷ Kadala principurja palal kodoja sas definišime ando Operativno Programo Manušikane Resursengo 2014 - 2020, odoleske o aplikantia vash EU fondya sine obliguime te lenpe akale principyencar ano inkluzipeske projektya. O ciljo te introducirin len sas te vazdel pes i socialo inkluzia e MRC-enge save si afektime katar e generaciake čororipe, na-akceptirime dživdipaskere kondicie, thaj diskriminacia. I konsekvencia te šunen pes e 3D principurā ano hasnipe e EU fondurenqo sas te sigurisarel pes jekh redukcia e ekskluziaqi e MRC-esqi katar o aver kotor e populaciaqo. Akaja kondicia sas definirimi ko 'Rigutimata vash o hasnipe e Evropake Strukturake thaj Investiciake Fondosko te adresisarel pes i segregacia andi edukacia thaj i segregacia ando bešipen ando 2015-to bers'.¹⁶⁸

Ko Juli 2024, OGPRC¹⁶⁹ aprobisarda jekh 'Metodologikane Interpretacia vaš e efektivo aplikacia e principurenqi desegregacia, destigmatizacia, deghettoizacia (3D principura)' ande akharimata katar OP Slovakia 2021-2027 programo.¹⁷⁰ OGPRC si o fokus o vash te dikhel pes o phanglipe e propozime akharimasko kadale principurenca.

Ano dokumento, e individualne principura si palal kodoja elaborime ande specifična thana. Sekcia 4.1. del egzāmplurā vaš aplikacia e principosko pala desegregacia. Palal i edukacia, si jekh kotor ando tēksto savo phenel ke kana i segregacia e thaneski si sikavdi sar našti te nakhel pes vaš bute rezonenca, si importante te sikavel pes o objektivno rezona save keren te našti te keren pes desegregaciake mere kana vazdel pes o kapaciteto e jekh egzistuime škola andi jekh segreguime rig vaj te vazden jekh nevi škola anθ-i jekh segreguime rig. Kadala si, vaš egzāmplo, doša pal-o barvalipen e phuvāqo, dokumentacia palo planiripe e thanesqo, dikhipe pali distanca (fizikani/geografikani aksesibiliteta) e školaqe thana andi komuna, te si ke si, thaj procena e kapacitetosqi e egzistuime školaqe thana. Numaj, kadala 'objektivno rezona' den šajutnimata pala e komune save na roden droma te keren desegregacia ande edukacia, del len jekh lokho drom te nakhen e kondicia te pherel pes o principo pala desegregacia ando kazuso kana kerel pes nevi škola vazdipe ano jekh segreguime than.

Maj dur si phendo kaj e standardura pala kvaliteto e edukaciako thaj e školake thana pala e sikle katar o MRC trubul te arakhel pes ko jekh nivelo thaj kvaliteto sar so si e čhavorenge kotar o majoriteto. Nesave rodipnaske studie sikavel kaj vi te si o kvaliteto e edukaciako ande jekh segreguime ambiēto baro, vov na kerel automatikane te avel jekhutne šanse te aresel pes jekh statuso ando societeto. Maj but, amen inke na dikhlam jekh segregujme škola ande Slovakia kaj o siklāripnasqo proceso si po sa kodo (te na maj baro) nivelo sar ande

¹⁶⁴ Strategia vash e Romani Integracia Dži ko 2020 bersh, arakhadilo ko:
<https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-integraciju-romov-do-roku-2020/>

¹⁶⁵ I stigmatizacia si jekh proceso e sociālo etiketaciaqo kaj jekh individuo vaj jekh sociālo grupa si dino jekh 'etiketa' katar i societeta savi del lenqe šajutnimata save aven katar jekh stereotipo na katar o prinžaripen palo lenqo čacutno phiripen. O negativno konsekvencia kadalestar si diskriminacia thaj persekucia e stigmatizirime manušenqe. Destigmatizacia trubul te lel than vi institucionalno thaj vi ande maj pashe socialne relacie.

¹⁶⁶ I segregacia si i izolacia e manušenqi thaj e grupenqi saven si len sa kadja sociālo xarakteristike andi jekh partikularno geografikano vaj socialo than. Rasistikani thaj etnikani segregacia, savi kerel pes po formalo thaj biformalno nivelo ande diferentne sfere, kerel bibarabaripe, diferentno dživdipaskere kondicie, thaj diferentno akceso pe servisura maškar o majoriteto komuniteta thaj e etnikane vaj rasistikane diferentne grupe - ande edukacia, khera, thaj buti. I segregacia vi rezultrinela ande na-egaliteto e šaipengo thaj na-egalutno akceso pe bazake servisura. Desegregacia odolesqe si te xasarel pes o strukturālo thaj institucionalno diskriminacia.

¹⁶⁷ O proceso e getoizaciaqo si les strukturālo kauza pe save o individuo naj les fundamentalno influēna. Sar rezultato katar e marginalizacia, stigmatizacia thaj segregacia, e afektime grupa rodel than kaj ka avel akceptuime, kote na ka ovel krisirime, stigmatizirime ja daravno. Numaj, gasave thana si obično phangle avrial o than kote so hin.

¹⁶⁸ Dikh: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/guidance/thematic_guidance_fiche_segregation_en.pdf

¹⁶⁹ Ano programirimo periodo 2021 – 2027, OGPRC, sar jekh organizaciaki komponenta biphangle e Ofisesko e gavermentosqo e Slovakiaqe republikaqo, kerel i rola sar koordinātoro thaj implementātoro e inkluziaqe politikaqo thaj maškarthemutno trupo vaš e ERDF thaj ESF+ intervencie. OGPRC vi kerel i rōla sar jekh maškarthemutno organo ando šerutno rig suport o vash e integracia e MRC-esko.

¹⁷⁰ Dikh:
https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1757/metodicky_vyklad_pre_efektivne_uplatnovanie_principov_desegregacie_destigmatizacie_degetoizacie_principov_3d_v2_0.pdf?csrc=7878632348697876683

¹⁷¹ Dikh e raportura katar o Themesko Skolako Inspekcia.

majoritetoski škòla; kodo si, e arakhadimata katar e inspekie e themeske školake thaj monitoringo katar e siklòvnenge edukaciaqe rezultatură sikaven¹⁷¹ ke o edukaciako proceso ande segreguime škole save phirenas romane čhave sasa signifikantno maj cikno kvaliteto but berša, thaj bi te dikhel pes kadala raportură thaj mesura, na sas lačharipen.

Jekh aver mesura savi čhinel o desegregaciaqo principio si o akharipe vaš i implementàcia e aktivitèturenqi save den suporto e inkluziaqe e siklòvnenge katar o MRC andi maj bari škòlaqi komunitèta, sar vi e programură te lačharel pes o edukaciaqo rezultato e siklòvnengo katar o MRC. Ande Slovakia, but berša, diferentne Nacionalne Implementisarde pes projèktură, sar vi projèktură katar biprofitne organizàcie, save, vi te si len o gindo te avel inkluzivno, šaj te avel hačardo sar na-inkluzivno kana dikhel pes paše. Pe čačipen, kana kadala projektură vakerele pes pale inkluzivne aktivitètură, kadala palutne si maj but jekh kulturalne eventură saven naj len absolutno khanč impakto po inkluzia e čhavorenqi katar o MRC. I inkluzia andi maj bari škòlaqi komunitèta šaj te avel promovirime numaj kana si sigurime lengi prezencia ande maj bari shkolaki komuniteta sakodives, thaj kado shaj avel numaj kana si čhave andar MRC phiren ande na-segreguime škole khetane e na-Romane čhavorenca.

Sekcia 4.2 kerel buti e principosa pala destigmatizacia, thaj si evidentno katar e anglune kotora kadale dokumentosko kaj e autorura bilačhe hačarde o trubujipe te destigmatizirinen pes e Roma. Sar efektivno instrumento vash destigmatizacia, le autorura sikaven pe terenosko socialo buti, savi kerel pes pe individualno nivelo ando MRC, ando speciało kana vazdel pes o nivelo e edukaciako, e butjarimasko than pe putardo butjako marketo, e higienake standardura, vaj te kerel pes buti e kondiciencar e kherengo. Maj dur si argumentime kaj aver intervencie katar e profesie save den dumo, sar so si manuša katar o mainstream societeto normalno bešen, thaj o paluno ka avel te dikhel o angluno sar thana te nakhen. Ano akava drom, kerel pes 'duj-riguno phandipe' kotar akala thana.

Sastipaskere promociake asistentura vaj lokalno civilno thaj preventivno servisura, si vi importantno. Kado znachil ke ando òrdino te marel pes i stigmatizacia e Rromenqi katar i majoriteta, e Roma ande segreguime thaj izolirime lokalitetură, butivar bi bazaki infrastruktura, musaj te zumaven te trajin o trajo sar o maj baro kotor, vi te naj len similarno trajoske kondicije. O avtora e manualeske dine maksimalno atencija te paruvle pes o phiripe e Romengo, numaj teoriqe katar i stigmatizàcia sikavel kaj ando proceso e destigmatizàciaqo, o fokus o trebal te avel andi edukacia e maj bute manušenqi, vaj e grupa savi stigmatizirinel e aver grupa, soske e stigmatizacia si maj anglal bazirimi pe dar thaj ignoranca katar o bipinžardo. So trubul ande kava than si edukacia, inkluzivno čhib, thaj, maj anglal, e eliminacia e diskriminaciake politike. Numaj, referencia pe kado nashti te arakhel pes ande kado manualo.

O kotor 4.3 diskutiril o principio e degheitoizàciaqo. Interesno si o kotor savo phenel kaj na sar desegregacia, o maj baro ciljo savo si o gradualno eliminiribe e segregirime lokalitèturengo integririndoj lengere bešutne ano majbaro drom e societatosko, i degheitoizacia lel pe sama kaj jekh getoizirime lokaliteto shaj te avel integrame sar sasto thaj, prekal lačhe intervencie, transformirimo ko jekh pherdo funkcionalno kotor e komunako, vizitime thaj utilizirime katar sa leske bešutne.

Akava znacini kaj, ano proceso e degheitoizaciako, nane prioriteti te promovirinel pes miksardo khera, kodo si, te kerel pes diferentne bešimaske zone kaj bešen e manuša katar diferentne socialne statusură thaj etnicitetură. Ande thana, maj but griza ka te lel pes te kerel pes e segreguime lokalitètura te dikhen pes mishto sar jekh sasto. Vi, kadava kotor na phenel i prevencia, sar so si o urbanistikano planiripe.

4.2. Romano civilno amalipe thaj implementacia taro EU fondia

Palal o 'Programo Slovakia 21-27', jekh Komiteto vaš Monitoring sas kerdo. Akava Komiteto vash o Monitoripe si kerdo katar komitètura pala sako individualno rig. Gasave, oxto komisie sas kerdine: Maj šukar Evropa, Maj zeleno thaj tikno karbono Evropa, Konektirime Evropa, Maj Socialno thaj Inkluzivno Evropa, Integririme Sastipasko Barjaripe vash o Objektiv o 5, Egalno Transformaciako Fondi, Marginalizirime Romane Komunitetya, thaj Administrativno Kapaciteto. OGPRC raportirinel kaj ko 2022 berš, i preparaciaqi faza vaš o kerdipen e komisia telal Monitoringosko Komiteto pala Programo Slovakia 21-27 pala Marginalizirime Roma Komunitètura kerde pes. Ani Komisija sine delegirime trin reprezentia taro Romane CSO – jekh dži ko jekh transparentno mehanizmo vaš nominacia administrime katar o Ofiso e Slovakikane Guvernosko Plenipotenciario vaš Civilno Societatosko Barjaripe (o Slovakiako Guvernosko Plenipotenciario vash CSO), thaj duj reprezentantura katar o Konsilo e CSO-

¹⁷¹ See the reports of the State School Inspectorate.

enge katar o OGPRC. Palal e infòmacie save si pe liste e membronqe e manuśesqe komisie, sikavel pes kaj jekh reprezentanto jekhe romane civilno organizaciako si prezento ande Komisia pala Marginalizirime Romane Komunitetura: Klára Orgovánová, sar reprezentanto kotar o Romano Instituto, thaj duj reprezentantura representisaren o Konsilo vaś e CSO-ură katar o OGPRC. Amen manglam informacie te śaj te keras lačharipen kadalesqo data, numa o OGPRC na komentirisardas. O Ministeriumo vash Informatizacia thaj Regionalno Barjaripe phenda kaj ko te śaj te pheren i aktivitěta definisardi ando AP vaś o maripen kontra o antiziganizmo thaj o promoviripen e participăciaqo, von dine e OGPRC-esqe i śansa te nominisarel reprezentantură katar e CSO-ură ando Programo Slovakia 21-27 Monitoring Komiteto vash e pozicia e obzervatorengi pe temporarno baza. OGPRC na bičhaldas nisave nominacie.¹⁷² Ni jekh aver komisia isi la jekh romano CSO reprezentanto prezento, bizo te ovel ko AP bašo than Combating Anticiganizmo thaj Promocia e Participaciaki sas definime jekh mesura savi sas phangli e participaciassa pandž Rromane CSO-a ando monitoringo thaj evaluacija pala realizacija aktiviteturengo thaj objektivurengo ando kotor katar

Romani integracia thaj inkluzia ando PSK 21-27.¹⁷³ Pala statuto, Komisia pala Marginalizirime Romane Komunitetura aprovinen o konceptya vash Nacionalune Projektya. Odoleske, si but importantno kaj e ekspertura kotar o Romano komuniteti si reprezentirimo ani Komisia vash Marginalizirime Romane komunitetura, siguriqe e te del pes jekh kritikani perspektiva thaj te del pes input pal-e propozime Nacionalne Proèktură save si len o ciljo te lačharen o kualiteto e živdipasqo ando MRC.¹⁷⁴

Kazusoski studia: Bi-participacia katar o rromano civilo societeto

Ko 2022 berś, o proceso te kerel pes jekh governosqo konsilio organo vaś i inkluzia e MRC-esqi astarda pes. Akava trupo sas te kerel pes te śaj te kerel pes maj śukar i inkluzia e MRC-esqi thaj o labăripen e EU-esqo vaj e themesqe fondurenqo. O Primo Ministro pe kodi vrama sas o Eduard Heger, thaj o Guvernosko Plenipotenciario vash e Romane Komunitetura sas o Ján Hero. Ofiso taro Raipe taro SR dende akava propozalo bašo skurtime komentari procedura. O ciljo sas te kerel pes maj lokho i kooperăcia e Ofisosqi e Guvernosqi, OGPRC, e avere centralone gavermentosa trupura thaj reprezentativne organizacie katar teritoriale thaj korko-governoske jekhimata. Jekh dujto objektivo sas efektivno koordinăcia e finansikane žanglimatenqi katar i Evropaki Unia thaj e themesqe fondură, save sas kerdine te promovirinel pes o jekhipe thaj socio-ekonomikani inkluzia e Rromengi. O konsilo sas te avel les jekh sherutno, kon sas te ovel o angluno ministri e Slovakikani Republikako, thaj śtar vice-prezidentura, jekh olendar sas te ovel o governosko komisari pala romane komunitetura. E aver membrura sas te oven sekretarja e themeske ministria, governoske plenipotenciaria vash o barjaripe civilno societatosko thaj nacionalno minorititurengo, thaj reprezentantura katar e asociacie save keren korkorutnipe. O konsilo sas te malavel pes, sar jekh rěgula, svako trin čhona. I kreacia e konsiloski avilo palal jekh decizia e governosqi katar o 26-to Oktòbro 2022-to berś, savi barjardas o mandato e CSO-sqo te inkludil i koordinăcia e inkluziaqi e MRC-esqi katar o Nověmbro 2022.¹⁷⁵

Ano Novembri 2022. bersh, reprezentya e romane komuniteteskò dende lil vash o sherunoministri Eduard Heger ande savo von mangle lestar te dikhel pale i kompozicia e Guvernoske Konsilesqi vaś i Inkluzia e Marginalizirime Romane Komunitetura. Sar si pe publikime informacie, o inkluzipe ni jekh romano civilno societeto ni pe romane akademikura vaj ekspertura sas ginado. Vi o Romano Advokaciako thaj Rodipasko Centro vakergja pe akava mangipen andi procedura vaś o komentăro. 176

Palal i informăcia katar o OGPRC, palal so o nevo premiero Róbert Fico lias o than ko 2023, o Guvernosqo Konsilo vaś i Inkluzia e MRC-esqi sas xasardo.

I ideja te kerel pes jekh aver konsilo na sas resli entuziazmosa, thaj lesko xasaripe śaj te avel odolesqe dikhel pes sar jekh lačho paso. Ani aver rig, musay te vakerelpe kay participaciya e romane ekspertyengo ano implementacia e EU fondurenqi vash inkluzia e MRC-esko si bidosta. O fakto kaj o OGPRC kerdas pes maśkarthemutno organo vaś e fondură le EU-esqe si te akharen pes e OGPRC-esqe reprezentantură k-e verver khedipa, thaj lenqe

¹⁷² Eksterno evaluacia e Akciake Planurenqi vaś o 2023

¹⁷³ Dikh: <https://eurofondy.gov.sk/wp-content/uploads/2025/01/Zoznam-clenov-Komisie-MRC-ver.-18.1.pdf>

¹⁷⁴ Dikh:

https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/2030/tatut_komisie_MRC_konsolidovanydodatok_c_2.pdf?csrt=2135136513457225631

¹⁷⁵ I informacia dineas e sherutni katar o Centro vash o Romano Advokacia thaj Rodipe, e Zuzana Havírová.

participacia dikhel pes sar kondicia te pherel pes o mangipe e romane participaciako. Kadava si dikhel pes sar na-akceptuime sar o OGPRC na reprezentisarel e atitùde katar o rromano civilo societeto, thaj gasavo o drom nane prezento ni ko majoritetno societeto.

KONKLUZIE THAJ REKOMENDACIE

Kado raporto kamel te del maj lači procena šajde pal-i implementàcia e NRSF-esqi vaš o perioda 2022-2024. Trubul te ovel ramosardo kaj i implementàcia anθ-e verver riga na žal sar si planirime. Palal i implementàcia bute aktiviteturenqi, dikhel pes ke si jekh bi-xatāripen palo principura pala inkluzia thaj participacia maškar implementatora vaj tenderura. Ko nesavo nivelo, o monitoripe proceso šaj te avel konsiderime sar jekh zor e NRSF-esqi implementàciaqi. Numaj, vi andi kadaja rig, si jekh trubujipe vaš maj klaro thaj maj detalizo metodològia te žutil e avrutne evaluàtoren. E slabimata si o kvaliteto katar implementacija aktiviteturenge, aktualno exekucija katar planirime mere, thaj sar si akala zora prezentirime. Maj dur, amen na si amen hačaripe pal-i kompleksiteta e NRSF-esqi, inkluziv i maj dur ekskluzia taro marginalizirime Romane komunitetia (MRC) ko avutnipe. O maj baro problem o ačhel o bi-involviripe e majbari populaciako ki implementàcia e NRSF-esqi. Bizo maj baro majoritetosko suporto vash MRC inkluzia, akala aktivitetura na ka oven suksesutne. O perzistent o bi-aštipe vaj i minimalo prezenca e kualitativno dikhip e kompleksitetosko e NRSF-esko si vi identifikuime sar jekh signifikantno xasaripe.

Rekomendacie e nacionalne autoritetenge

1. Te kerel pes jekh permanento independento organo vaš o dikhipen savo si les reprezentacia ande svako regiono te dikhel oefektivno implementàcia e NRSF-esqi.
2. Te kerel pes revizia e AP-enqi kadja kaj von te involvirinen vi kualitativno procena.
3. Te inkludil obligatorikano edukacia e butjarnenge kana si gatisarde e akharimata vash EU fondura te vazden olenge šanse vaš maj lači inkluzia palal o agor e projèktosqo.
4. Te garantuil pes i prezènca e Rromenqi ande sa e Komitèturā palo Monitoring vaš e EU fondurā ando 'Programo Slovakia 21-27', na numaj ando MRC Monitoring Komiteto.
5. Te inkludirinen pes e Rroma saven si relevantno ekspertiza ande ministrikane butjarne grupe.
6. Te inkludisaren maj but diverzitetno grupe ande procesura te keren pes publikane politike, sar so si terne, phure, thaj suvlā.
7. Sigo te ačhaven o planiripe e Ministeriumosko pala Edukacia pala e establisaripe e etnikane minoritaturengo Rroma škòle.
8. Adoptisarel pes governoski rezolucia ande relacia pala desegregacia e Rromengi ande sa e sfere e dživipnaske.
9. Te del pes e OGPRC komunikaciake departamentoske personaloske treningura pala anticiganizmo.
10. Putar jekh bari diskùsia e relevantne profesionàlurenqe pale 3D principurā, palal soste ka kerel pes i revizia e 3D-esqi metodologikano dokumento.
11. Te zoraren pes desegregaciake standardura ande edukacia.
12. Transparentno te informisarel pes palo labāripen e EU-esqe fondurenqo sar si o MRC.

Rekomendacie e Evropake institucieng

13. te aprovirinen maj bare inkluziake projekturā, save, khetanes e butāqe keripnaça, vi fokusisaren pen te vazden edukaciake kvalifikacie e participanturenge thaj vazdipe e socialo kapitalosko.
14. Mangen te aven andre ande OGPRC e glasura biphangle eksperturenge andar e romane komunitetura monitoringoske raportura pala implementacia e NRSF-esko.
15. Finacialno žutipe e kapacitetosko vazdipe pala monitoringo e romane inkluzijako, e Romengo čači, thaj publika politike save keren efekto pe trajo thaj socioekonomikano statuso e Romengo ande Slovakia, specialo katar CSO.
16. Te dikhel pes o riziko pala segregacia ande sa e thana thaj te rodel pes desegregacia.

17. Te kerel pes jekh lokho mehanizmo te žutil pes e organizàcie save keren buti ando rodipen, monitoringo, thaj advokàcia.
18. Te keren pes mehanizmura vaś o monitorisaripe vaś o proceso e raportosqo aplikàbilo vaś o labăripen e EU-esqe fondurenqo vaś adresirindoj MRC.

Rekomendacie e civilo societaqe

19. Rodipe thaj dokumentiribe e Rromengi situacia ki edukacia, beşıpe, sastipe, buti, thaj anticiganizmo.

REFERÈNCE

Lista e intervjuenqi

- Reprezentanto katar o Instituto vaś Sastipasqi Analiza, 14.10. 2024, anglal-o manuś
- Reprezentanto katar o Ministeriumo vaś o Transporto la Slovakikane Republikako, 16.9.2024, video
- Reprezentanto katar o Ministeriumo pala Buti, Socialo thaj Familia, 11.10. 2024, video
- Reprezentantura (3) katar I Implementàciaqi Agència katar o Ministèro vaś buti, Socialo thaj Familia e Slovakikani Republika, 11.10.2024, video
- Reprezentanto katar o Departamento vaś Publiko Sastipen, Screening thaj Prevencija, 11.10.2024, video
- Reprezentanto kotar o Ofiso e Guvermentosko Plenipotenciaro vash Romane Komunitetya, 9.10.2024, ande-persona
- Reprezentanto andar o Ofiso e Guvernosko Plenipotenciaro vash e Romane Komunitetura, 27.01.2025, email
- Reprezentanto kotar o Ofiso e Guvernosko Plenipotenciaro vash Romane Komunitetya, 8.1.2025, email
- Reprezentanto katar o komunalo ofiso Barca, 4.10.2024, korkoro
- Reprezentanto katar o ofiso e komunako Čakanovce, 4.10.2024, korkoro
- Reprezentanto katar o komunalo ofiso Vydrník, 4.11.2024, korkoro
- Reprezentanto katar o ofiso e komunako Strane pod Tatrami, 15.10.2024, korkoro
- Reprezentanto katar o ofiso Toporec, 15.10.2024, korkoro
- Reprezentanto katar o komunalo ofiso Zamutov, 15.10.2024, korkoro
- Aktivistura katar o regiono Banská Bystrica, 4.11.2024, email
- Aktivistya kotar o regioni Trnava, 4.11.2024, email
- Aktivistura katar o Poprad regiono, 5.11.2024, email
- Aktivistura andar o regiono Presov, 2.12.2024, email
- Aktivistura katar o regiono Rimavská Sobota, 10.10.2024, email
- Reprezentànto e akademikane komunitetaqo, 18.9.2024, telefono
- Reprezentanto e akademikane komunitetosqo, 8.10.2024, telefono

Ključne dokumentura thaj raportura pala politika

Ábel Ravasz, Ľuboš Kovács, Filip Markovič, Atlas rómskych komunít 2019 [Atlas of Roma Communities 2019]. (VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020)

Zakono No. 448/2008 Coll. Zakono pala Sociale Servisura thaj pala Amandmanura pala Zakono No. 455/1991 Coll. pe Trade Enterprise (Trade Licensing Act), sar si paruvdo

Zakono palo barjaripen thaj edukacia (zakono pal-i škòla) thaj pal-e amandmanurã thaj suplementurã vaś varesave zakonurã 245/2008 Coll., sar si paruvdo ko 30.10.2024, šaj te arakhel pes ko:

<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=551206>

Akcijake planura pale Strategija pala Jekhipe, Inkluzija thaj Romani Participacija dži ko 2030-to berš, arakle pe: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=11150349872187148210

Koncepto vaš i Prevencia thaj o Maripen e Radikalizaciao thaj e Extremizmosqo ži ko 2028, šaj te arakhel pes ko: https://www.slovlex.sk/elegislativa/legislativneprocessy/SK/LP/2024/652#error=login_required&state=cf61938c-596b-4b97-bf59-d1064ff7bbb0

Evaluacia thaj monitoringo e Strategiako pala Jekhipe, Inkluzia thaj Rromengi Participacia dži ko 2030. Oktobro 2011. 2022, šaj te arakhel pes ko: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/metodicky_dokument_ham_2022_final.pdf

Filip Markovic, Ludmila Placha, Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRC 2020 [Income and live live in marginalized Roma komunitetura: Alosarde indikatora katar o EU SILC_MRC 2020 anketa]. (Bratislava: USVRK, 2020), disponibilo ko: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1276/analyticka_sprava_eu_silc_mrc_2020_elektronicka_final.pdf?csrt=7878632348697876683

Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurengo pala Strategia pala Jekhipe, Inkluzia thaj Participacia e Rromenqi ži k-o 2030-to berš vaš o 2022-to berš, šaj te arakhel pes ko: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/28568/1>

Raporto pala Monitoring pala Implementacia e Akciake planurengo pala Strategia pala Jekhipe, Inkluzia thaj Participacia e Romengo ji ko 2030 bersh vash o bersh 2023, disponibilo ko: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/ms_2023_sprava_final.pdf?csrt=5073062753059547304

Nacionalne prioritèturā vaš o barjaripe e socialone servisurengo 2021-2030, šaj te arakhen pen: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/nprss-fin.pdf>

Nacionalno Programo vash o Barjaripe e Edukaciako thaj Treningosko e Slovakiako Republikako 2021-2033, disponibilo ko: <https://www.minedu.sk/data/att/27e/24904.c12072.pdf>

Nacionalno projekto Monitoripe thaj Evaluacia e Inkluzivne Politikenqi I., šaj te arakhel pes ko: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/monitorovanie-a-hodnotenie-inkluzivnych-politik-zameranych-na-romsku-populaciju-predovsetkym-marginalizovane-romske-community-i/np-mahip-i-v-skratke/>

Nacionalno Reformako Programo e Slovakikani Republikako, 2023, disponibilo ko: https://commission.europa.eu/document/download/756838b4-1707-4ff5-8532f003f1cc25a2_en?filename=National%20Reform%20Programme%202023.pdf

Plano vaš o sastipen, šaj te arakhel pes ko: <https://www.planobnovy.sk>

Strategia vash Jekhipe, Inkluzia thaj Romani Participacia dži ko 2030 bersh, arakhadilo ko: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/>

Strategia vaš o siklövipen thaj o žutimos sasto živdipen 2021-2023, šaj te arakhel pes ko: https://www.minedu.sk/data/files/11044_strategia-celozivotneho-vzdelavania-a-poradenstva-na-roky-2021-2030.pdf